

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN ATASÖZÜ VE DEYİM SÖZ
VARLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI
(Şanlıurfa İli Örneği)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma AYDEMİR

Malatya-2023

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN ATASÖZÜ VE DEYİM SÖZ
VARLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI
(Şanlıurfa İli Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyma AYDEMİR

Danışman: Prof. Dr. İlhan ERDEM

Malatya-2023

 İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ	KABUL ONAY FORMU	Doküman No	İNÜ-KYS-FRM-142
		Yayın Tarihi	19.08.2019
Revizyon No			
Revizyon Tarihi			

**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ**

**İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN ATASÖZÜ VE DEYİM SÖZ VARLIKLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI
(Şanlıurfa İli Örneği)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. İlhan ERDEM

HAZIRLAYAN
Şeyma AYDEMİR

Jürimiz tarafından .../.../20... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda bu tez **oybirliği /oyçokluğu** ile başarılı bulunarak .....Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

İmza

1. Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.

.....

2. Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.

.....

3. Metin girmek için buraya tıklayın veya dokununuz.

.....

O N A Y

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../20... tarih ve 20.../..... sayılı Kararıyla da uygun görülmüştür.

.....

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. İlhan ERDEM'in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **İki Dilli Öğrencilerin Atasözü ve Deyim Söz Varlıklarının Karşılaştırılması (Şanlıurfa İli Örneği)** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Şeyma AYDEMİR

ÖN SÖZ

Tez çalışması sürecindeki katkılarından dolayı değerli danışman hocam Prof. Dr. İlhan ERDEM' e teşekkür ederim.

Adım attığım her işte yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen sevgili aileme, babam Ali AYDEMİR, annem Elifhan AYDEMİR' e sonsuz güvenleri, inançları ve fedakârlıkları için çok teşekkür edip saygı ve sevgilerimi sunuyorum.

Bu zorlu ve sabır isteyen süreçte değerli yorumları ve motive edici konuşmalarıyla yanımda olan çok değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim. Ayrıca görev yerim olan Havşanlı İmam Hatip Ortaokulunda 2022-2023 eğitim öğretim yılında öğrenim gören canım öğrencilerime, çalışmama verdikleri yürekten destek ve katkılarından dolayı değerli okul müdürlerine, öğrencilerine, velilere ve öğretmenlere çok teşekkür ederim.

ÖZET

İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN ATASÖZÜ VE DEYİM SÖZ VARLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

(Şanlıurfa İli Örneği)

AYDEMİR, Şeyma
Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan ERDEM
Şubat-2023, XI+112 sayfa

Araştırmanın amacı; iki dilli (Arapça-Türkçe) öğrenciler ile tek dilli öğrencilerin atasözü ve deyim söz varlıklarının incelenerek karşılaştırılmalarının yapılması ve bir değerlendirmeye ulaştırılmasıdır. Bundan hareketle 82 ifadeli bir anket formu hazırlanmış ve Şanlıurfa ilinin Haliliye ilçesinde bulunan, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Resmi İmam Hatip Ortaokulu ve Resmi Ortaokulunda öğrenim gören ilköğretim 7. sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulama 2022-2023 eğitim- öğretim döneminde gerçekleştirilmiştir. Toplamda 200 öğrenciye uygulanan anket formuyla elde edilen veriler, tek tek incelenmiş bulgular sayısal olarak ifade edilmiştir.

Araştırma sonunda iki dilli (Arapça- Türkçe) öğrencilerin atasözü- deyim ayrımını kavramada güçlük çektikleri, atasözlerini cümle içinde kullanmada deyimlere göre zorlandıkları veya kullanamadıkları, anket formunda yer alan veya formdan ayrı olarak dağarcıklarında bulunan söz varlıklarının tek dilli öğrencilere göre belirgin bir şekilde az olduğu, söz varlıklarındaki mecaz anlamı kavramada tek dilli öğrencilere göre zorlandıkları veya kavrayamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İki dilli öğrenciler ile tek dilli öğrencilerin ankette verdikleri cevaplar incelendiğinde, iki dilli öğrencilerin büyük çoğunluğunun yazma ve dolayısıyla okuma konusunda da tek dilli öğrencilere göre sorunları oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca iki dilli-tek dilli ayrımı yapılmadan tüm öğrencilerin formlara verdikleri cevaplardan hareketle büyük çoğunluğunun bildikleri atasözü-deyim sayısının az olduğu tespit edilmiştir. Öğrenci dağarcıklarındaki söz varlığı sayısını arttırmak ve bahsi geçen sorunları en aza indirmek için birtakım öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Atasözü, Deyim, İki dillilik, Söz Varlığı

ABSTRACT

COMPARISON OF PROJECT AND IDIOM VOCABULARY OF BILINGUAL STUDENTS (Şanlıurfa Province Example)

AYDEMİR, Şeyma
Degree, Inonu University Institute of Education Sciences Department of Turkish Education

Thesis advisor: Prof. Dr. İlhan ERDEM
February-2023, XI+112 page

Purpose of the research; The aim of this study is to compare the proverbs and idioms vocabulary of bilingual (Arabic-Turkish) students and monolingual students and reach an evaluation. Based on this, a questionnaire with 82 statements was prepared and applied to 7th grade primary school students studying at the Official Imam Hatip Secondary School and the Official Secondary School affiliated to the Ministry of National Education in the Haliliye district of Şanlıurfa. The implementation was carried out in the 2022-2023 academic year. The data obtained by the questionnaire applied to 200 students in total, were analyzed one by one and the findings were expressed numerically.

At the end of the research, it was found that bilingual students (Arabic-Turkish) had difficulty in understanding the difference between proverbs and idioms, they had difficulty in using proverbs in sentences compared to idioms or they could not use them, and the vocabulary in the questionnaire form or in their repertoire separately from the form was significantly less than that of monolingual students. It was concluded that, compared to monolingual students, they had difficulty or could not comprehend the figurative meaning in vocabulary.

When the answers given by bilingual students and monolingual students were examined, it was determined that the majority of bilingual students had problems in writing and therefore reading compared to monolingual students. In addition, based on the answers given by all students to the forms without making a bilingual-monolingual distinction, it was determined that the number of proverbs and idioms that the majority of them knew was low. Some suggestions are presented to increase the number of vocabulary in students' vocabulary and to minimize the aforementioned problems.

Key words: Proverb, Expression, bilingualism, Vocabulary

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi	5
1.4. Araştırmanın Sayıltıları.....	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
1.6. Tanımlar.....	7

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Söz Varlığı	8
2.1.1. Söz Varlığını Geliştirme Kazanımları ve Seviyelere Göre Dağılımı	9
2.1.2. Dil Öğretiminde Söz Varlığı.....	11
2.2. Atasözü	12
2.2.1. Atasözlerinin Dil Öğretiminde Kullanımı	14
2.3. Deyim.....	15
2.3.1. Deyimlerin Dil Öğretiminde Kullanımı.....	17
2.4. Ana Dili, İkinci Dil	18
2.5. İki Dillilik	19
2.5.1. İki Dilliliğin Atasözü ve Deyim Öğrenimine Etkisi	23

2.5.2. İki Dilliliğin Avantaj ve Dezavantajları.....	24
2.6. İlgili Araştırmalar	26

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	30
3.2. Evren ve Örneklem	30
3.3. Verilerin Toplanma Süreci.....	31
3.4. Verilerin Analizi	32

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1. İki Dilli ve Tek Dilli Öğrencilerin Atasözü Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	34
4.2. İki Dilli ve Tek Dilli Öğrencilerin Deyim Bilgilerine İlişkin Bulgular	42
4.3. Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Atasözü ve Deyimlerin Kavranma Düzeyleri	50
4.3.1. Öğrencilerin Türkçe Ders Kitabındaki Atasözlerini Kavrama Düzeyleri	50
4.3.2. Öğrencilerin Türkçe Ders Kitabındaki Deyimleri Kavrama Düzeyleri.....	57
4.4. Öğrencilerin Bilgi Dağarcıklarında Yer Alan Atasözü ve Deyim Bulguları.....	62
4.4.1. Öğrenci Dağarcığında Bulunan Atasözlerine İlişkin Bulgular	63
4.4.2. Öğrenci Dağarcığında Bulunan Deyimlere İlişkin Bulgular	67
4.5. Atasözü ve Deyimlerin Cümle İçinde Yanlış Kullanımına İlişkin Bulgular	70
4.5.1. Atasözlerinin Cümlede Yanlış Kullanımına Örnekler	70
4.5.2. Deyimlerin Cümlede Yanlış Kullanımına Örnekler	74
4.6. Atasözü ve Deyimlerin Cümle İçinde Doğru Kullanımına İlişkin Bulgular	78
4.7. Atasözü ve Deyimlerin Açıklamasının Yapıldığına İlişkin Bulgular	79
4.8. İki Dilli Öğrencilerin Yazım Yanlışlarına İlişkin Bulgular	80

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Bulguların Yorumlanması ve Sonuç.....	85
5.2. Tartışma	89
5.3. Öneriler	91
KAYNAKÇA.....	94
EKLER	101

EK- 1. Anket Formu Örneği	101
EK- 2. Öğrenci Anket Formu Örneği- 1 (Tek Dilli Öğrenci).....	106
EK- 3. Öğrenci Anket Formu Örneği- 2 (İki Dilli Öğrenci).....	107
EK- 4. Veli Onam Formu	108
EK- 5. Araştırma İzni Başvuru Taahhütnamesi	109
EK- 6. Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu İzin Belgesi	110
EK- 7. Araştırma İzni ve Değerlendirme Komisyonu Toplantı Tutanağı	111
EK- 8. Anket Uygulama İzni	112

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Tek Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip)	35
Tablo 2. İki Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip)	39
Tablo 3. Tek Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip)	43
Tablo 4. İki Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip)	47
Tablo 5. İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geçen Atasözleri	51
Tablo 6. İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geçen Deyimler	57

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Öğrencilerin (anket formunda yer almayan) dağarcıklarında bulunan deyimleri belirleyen soru	63
Şekil 2. Öğrencilerin (anket formunda yer almayan) dağarcıklarında bulunan atasözleri belirleyen soru	63
Şekil 3. Atasözünü cümlede yanlış kullanan öğrenci cevapları.....	71
Şekil 4. Deyimi cümlede yanlış kullanan öğrenci cevapları.....	75
Şekil 5. Atasözleri cümlede doğru kullanan öğrenci cevapları	78
Şekil 6. Deyimleri cümlede doğru kullanan öğrenci cevapları.....	79
Şekil 7. Atasözlerinin açıklamasının yapıldığı öğrenci cevapları.....	80
Şekil 8. Deyimlerin açıklamasının yapıldığı öğrenci cevapları	80
Şekil 9. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 1	81
Şekil 10. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 2	81
Şekil 11. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 3	82
Şekil 12. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 4	82
Şekil 13. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 5	83
Şekil 14. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 6	83
Şekil 15. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 7	84

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Tek Dilli Öğrencilerin Atasözü Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	38
Grafik 2. İki Dilli Öğrencilerin Atasözü Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	42
Grafik 3. Tek Dilli Öğrencilerin Deyim Bilgilerine İlişkin Bulgular	46
Grafik 4. İki Dilli Öğrencilerin Deyim Bilgilerine İlişkin Bulgular.....	50
Grafik 5. "Akan su, yosun tutmaz." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği	52
Grafik 6. "Davulun sesi uzaktan hoş gelir." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	53
Grafik 7. "Lafla peynir gemisi yürümez." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	54
Grafik 8. "İşleyen demir ışıldar." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	55
Grafik 9. "Söz uçar, yazı kalır." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	56
Grafik 10. "Dümen kırmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	58
Grafik 11. "Etekleri tutuşmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	59
Grafik 12. "Düğün bayram olmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	60
Grafik 13. "Burnunda tütme" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği	61
Grafik 14. "Ağız birliği yapmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği.....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

- bkz.** : Bakınız
- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
- Ö.** : Öğrenci
- TDK** : Türk Dil Kurumu
- vb.** : Ve benzerleri
- vd.** : Ve diğerleri
- vs.** : Vesaire

BÖLÜM I

GİRİŞ

İki dilli bireylerin atasözü ve deyim dağarcık düzeyleri ile tek dilli bireylerin atasözü ve deyim dağarcıklarının karşılaştırılmasına yönelik olarak hazırlanan bu çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın problem durumuna, amacı ve önemine, sınırlılıkları ile sayıltılarına yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Dilin, kültür taşıyıcısı olmak gibi bir görevi vardır. Bunun yanında o kültürün çok iyi anlaşılması ve kavranması için söz konusu kültüre ait dilin de çok iyi bilinmesi, anlaşılması gerekir. Öyleyse Türk kültürünün en iyi şekilde kavranması, Türkçeyi iyi bilmek ve kullanmaktan geçer. Bağcı (2010), atasözleri ve deyimlerin öğretiminin bir dilin mekanik olmayan kültürel kısmını oluşturduğunu; atasözleri ve deyimler ile bir dilin bu sayede kültürel aktarım yaptığını dile getirir. Atasözleri ve deyimler, bir milletin birikim ve ortak değerlerinin sözlü taşıyıcılarıdır. Her milletin diline özgü atalara ait sözler vardır. Bu sözler, ait olduğu ulusun düşünce sisteminin, niteliklerinin ve yaşayış tarzının aynası olurken dünya görüşünün de özüdür (Esin, 2007:609). Kültürlere has olması, kültürel özellikler barındırması açısından atasözü ve deyimlerin dil öğretimindeki payı büyüktür. Diğer tüm dillerde olduğu gibi Türkçenin de en önemli göstergelerinden olan deyim ve atasözlerinin anlamlarının bilinmesi ve aktif olarak kullanılması dil öğretiminde kullanılan yöntemlerdendir.

Çok geniş ve farklı anlamlarda, günlük yaşamda sıkça kullanılan atasözleri ve deyimler; nasihat vermek, örnekleme yapmak, düşüncelere tanık göstermek, söyleyişi etkili kılmak, duygu ve düşünceleri en kısa yoldan aktarmak için kullanılan dil hazineleridir. İşte tüm bu özelliklerinden dolayı çocuklara dil öğretiminde atasözü ve deyimlerin üzerinde durularak onların aktif kullanımını sağlayacak öğretimlerin yapılması önemlidir. Ayrıca çocuk, atasözü ve deyim sayesinde kültürel özelliklerini daha iyi kavrar ve atalarının yaşam tecrübelerinden hareketle yapacağı işlerde tedbirler alarak ilerlemeyi öğrenir. Toplumdaki yaşanmışlıklar sonucunda atasözü ve deyimler ortaya çıkar. Bunun yanında insanın pek çok davranışının şekillenmesinde de aynı zamanda

kültürel değerlere sahip atasözü ve deyimler etkili olmaktadır (Yeşil, 2014:127). Atasözü ve deyimlerin az sözle çok şey anlatmak görevinden hareketle çocuk, yazma ve konuşmada ekonomiklik kazanır. Bu durum çocuğun daha etkili konuşması, yazması ve anlamlı okumasına katkı sağlayabilir.

Bir ülkede yaşayan ve farklı milletlere mensup bireyler tarih boyunca iç içe yaşamış ve birbirleriyle kültürel etkileşim hâlinde olmuştur. Bu etkileşim dillerde, ilk olarak birbirlerinden kelime alışverişleri şeklindedir. Yakın ülkelerin sınır illerinde özellikle dilleri farklı olan yerleşim yerlerinin zamanla birbirinin dillerini öğrendikleri ya da bireylerin göç ederek başka bir ülkelere yerleşmeleri sonucu o ülkenin resmi dilini konuştukları veya kendi istekleriyle başka ülkelerin dillerini öğrendikleri ve kullandıkları bilinir. Aynı devlete mensup yurttaşlar arasında bahsedilen sebeplerden (göç, aynı sınırda olmaları vs.) dolayı birden fazla dillilik görmek mümkündür. İki dillilik Türk Dil Kurumunun Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü'nde (TDK, 2022) "Aynı devletin yurttaşları arasında birden çok dille konuşulması durumu." olarak tanımlanır.

Türkiye son zamanlarda Suriye başta olmak üzere birçok ülkeden yoğun göçlere maruz kalmaktadır. Özellikle bu göçler ile gelenlerin pek çoğunun Türkiye'nin güney illeri olmak üzere kalıcı olarak yerleştikleri görülmektedir. Komşu ülkelerden gelen ve kalıcı olarak Türkiye'de yaşamayı düşünen göçmenlerin, bir süre sonra ana dillerinden ayrı olarak Türkçeyi ikinci dil olarak öğrendikleri bilinir. Ülkemizde ana dilleri ile beraber Türkçeyi kullanan ve etnik kökenleri farklı olan topluluklar iki dilli olarak nitelendirilen grubu oluşturmaktadırlar (Oruç, 2016:289). İki dilli bireylerin Türkçeyi sonradan öğrenmeleri ve kendi içlerinde ana dillerini (Arapça vs.) kullanmaları Türkçeyi ve buna bağlı olarak Türk kültürünü ve yaşayışını tam olarak anlamada ve öğrenmede birtakım eksikliklere neden olmaktadır. Daha ilkokul çağında bile olmayan, ailelerinin istekleri veya zoraki sebeplerden dolayı göç eden çocuklar, sonradan edindikleri Türkçeyi görünürde ne kadar düzgün konuşuyor olsalar da ailelerinde ve kendi içlerinde ana dillerini kullandıkları için Türkçedeki atasözü ve deyimlerin taşıdıkları mecaz anlam altında yatan asıl anlamları tam kavrayamadıkları görülür. Bu da Türkçeyi tam ve doğru konuşamadıklarını gösterir ki bu noktada atasözleri ve deyimlerin dil öğretimindeki rolü ve önemi ortaya çıkar.

Çocuğun dünyaya geldiği ilk andan itibaren öğrenmeye başladığı bilinir. Dil gelişimi de bu öğrenmenin bir parçası olarak, çocuğun içinde yaşadığı aileden gördükleri

ve öğrendikleri sayesinde gerçekleşir. Bu açıdan iki dilli bireylerin edindikleri ikinci dili nasıl/ ne zaman öğrendikleri önemlidir. Çünkü ailesinde hiç Türkçe bilmeyen bir çocuk ile iki dilliliğe bir ailede doğan çocuğun aynı düzeyde ya da aynı hızda Türkçeyi öğrendikleri söylenemez. Hoffmann (1991), bireyin ikinci dili genellikle üç yaşına kadar yani erken çocukluk döneminde edindiğinde erken iki dillilik adını vermekte; yetişkinlik döneminde edinirse de buna geç iki dillilik adını vermektedir. Bundan hareketle iki dillilikte yaş faktörünün önemli olduğu söylenebilir. Okul çağındaki bireylerin anne ve babaları veya yaşça daha büyük yakınları, okulda değil de informal yollarla dili öğrendiklerinden dilde yer alan söz varlıklarına pek hâkim oldukları söylenemez ve yine sonradan öğrendikleri dili de kurallarına uygun kullanmadıkları görülebilir. Okulda dili öğrenen bireylerin ise dili kurallarıyla beraber ve sahip olduğu söz varlıklarıyla (atasözü ve deyimler) da haşır neşir olarak öğrendikleri için okula gitmeyen yakınlarına göre daha avantajlı konumda oldukları söylenebilir. Lambert (1977) eksiltici iki dillilik denen bir kavramdan bahseder. Buna göre, çocuğun eğitim programında yer alan dilde eğitim gördüğünü fakat evde ailesiyle konuştuğu dilin bunu desteklemediğini ifade eder. Buna göre, bireylerin okuldan öğrendikleri dile ait söz varlıklarını, evde ailelerinin ve diğer yakınlarının yanında kullanmadıkları zaman bu dile ait öğrendiklerini unutabilecekleri çıkarılabilir. Çünkü dilin yaşayan bir varlık oluşundan hareketle, günlük hayatta aktif olarak konuşulmadığı takdirde zamanla yok olmaya mahkûm olduğu bilinen bir gerçektir.

Türkçeyi sonradan öğrenen iki dilli öğrencilerin tek dilli öğrencilere göre konuşma kaygısı yaşadıkları görülmektedir. Bunun sebebi de öğrencinin yanlış ya da eksik konuşabilme düşüncesiyle çekinmesi ve bir kaygı içine girmesi olabilir. Bu öğrencilerin kimisinin yaşıyla paralel olarak, olması gereken sınıftan daha alt sınıfta okuması bu konuyu daha da derinleştirmekte; öğrenciyi, konuşmasında ve kendini ifade etmesinde çekingen hale getirmektedir. Temel ve Bekir (2005:295), iki dilli çocukların okula başlama yaşında tek dilli çocuklara göre farklı dil yeteneklerine sahip olduklarını ve bunun da konuşma, yazma ve düşünme becerilerini olumsuz yönde etkilediğini; tek dilli çocuklara göre dil becerilerini kullanmada aynı seviyeye ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Ana dilleri Türkçe olmayan öğrencilerde Türkçe konuşma kaygıları ve becerileri üzerinde dikkatle durulmalıdır (Kaya ve Kardeş, 2020:137).

Bu araştırmanın problemini “İki dilli öğrenciler ile tek dilli öğrencilerin atasözü ve deyim söz varlıkları nasıldır?” cümlesi oluşturmaktadır. Araştırmanın alt problemleri şunlardır:

- 1) İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin atasözü dağarcıkları ne düzeydedir?
- 2) İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin deyim dağarcıkları ne düzeydedir?
- 3) İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrenciler, Türkçe ders kitabında yer alan atasözü ve deyimleri kavrayabilmişler midir?
- 4) İki dilliliğin atasözü ve deyim öğrenimine etkisi nasıldır?
- 5) İki dilli öğrencilerin atasözü ve deyim dağarcıkları ne düzeydedir?
- 6) İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin, atasözlerini anlamlarına uygun olarak cümle içinde kullanma becerileri ne düzeydedir?
- 7) İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrencilerin, deyimleri anlamlarına uygun olarak cümle içinde kullanma becerileri ne düzeydedir?
- 8) Öğrenciler atasözü ve deyim ayrımını yapabiliyorlar mı?

Yapılan bu araştırma ile yukarıda yer alan problemlere, elde edilen bulgular sonucunda yanıtlar aranacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

İnsanın iletişim kurmada, kendini ifade etmek için kullandığı pek çok yol vardır. Bu yollardan şüphesiz en etkili olan, sözlü-sesli dil sayesinde kurduğu iletişimidir. Hatta bu iletişim yolunun etkinliği ve etkililiği, çok bilinen bir atasözünde “İnsan konuşa konuşa, hayvan koklaşa koklaşa anlaşıyor.” şeklinde ifade edilmiştir. Bizden önce yaşamış ve yaşadığı hayattan az çok tecrübe kazanmış atalarımız, edindikleri bu tecrübeleri sözlü olarak sonraki nesillere aktarmışlardır. Benzer şekilde yine edindikleri tecrübeler sayesinde, içinde buldukları durumları ifade etmeleri, deyimlerin oluşumunu gerçekleştirmiştir. Halk edebiyatı ürünlerinden olan bu söz varlıklarının dilimizdeki yeri ve önemi herkesçe bilinir, bunlar dilin zenginliğini gösteren eşsiz hazinelerdir.

Bir dilin öğretiminde edebi ürünlerden yararlanılmaktadır. Bu ürünlerden atasözü ve deyimlerin dil öğretimindeki payı büyüktür. Sözlü edebiyatın eğitici işlevi atasözleri, deyimler, bilmeceler ve masallar sayesinde ortaya çıkar. Sözlü edebiyat, içinden çıktığı topluluğun ortak ruhudur. Halk edebiyatı ise, toplumsal ve tarihsel birikimlerden beslenen

bir dile sahip olması yönüyle, zorlama etkenlerin olmadığı, en önemlisi de halkın ulusal özünü taşıyan bir edebiyattır (Artun, 2004:1). Halk edebiyatı ürünlerinden faydalanılarak öğretilen dil sayesinde milli kültürümüz korunur ve sonraki nesillere aktarılır.

Çok kültürlülüğün birer sonucu olan çok dillilik Türkiye’de de görülmektedir. Türkiye’nin çok milletli yapısı ve kültürel çeşitliliğine bağlı olarak özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde ana dili farklı olan iki dilli bireyler yaşamaktadır. Bu iki dilli insanların çoğu Türkçeyi okula başladıktan sonra öğrenirler (Kesmez, 2015:158). Yapılan bu araştırmada Şanlıurfa ilinin Haliliye ilçesinde bulunan iki dilli bireyler üzerinde durulmuştur. İki dilli (Türkçe- Arapça) bu aileler yaşadıkları çevrede kendi aralarında ana dilleri olan Arapçayı kullanmaktadırlar. Araştırma sonunda bahsi geçen iki dilli ailelerin ve öğrencilerin günlük konuşma dillerinde kendi çevrelerinde de Türkçeyi doğru bir şekilde kullanmaları ve tabii ki bu konuşmalarında Türkçeye ait söz varlıklarından yararlanmaları temenni edilmiştir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bireylerin kendilerini doğru ifade etmesi önemlidir. Kendini doğru ve güzel ifade etmesinde atasözü ve deyim bilgisine sahip olması onu gereksiz sözden, uzun konuşmaktan kurtarır ve içinde bulunduğu durumu net bir şekilde ifade etmesine yardımcı olur ki bu kalıplaşmış söz varlıklarının (atasözü ve deyimler) özelliklerindedir. Çocukların bu ve bunun gibi birçok olumlu sebepten dolayı atasözü ve deyim kavramlarının bilincinde olması, aktif olarak doğru şekilde kullanması onların yazılı ve sözlü anlatımlarının gelişmesine önemli oranda katkı sağlayacaktır. Tüm bunlardan hareketle bu söz varlıklarının dilde kullanımını artırmak gerekmekte ve aynı zamanda dil için öneminin bilinmesi gerektiği düşünülmektedir. Bunlara ek olarak iki dilli öğrencilerin de deyim ve atasözü kullanımları, anlatım gücünden yararlanmaları ve bu konuda bir bilgi eksikliklerinin olup olmasının tespiti önemlidir. Ayrıca atasözü ve deyim öğretimi konusunda öğretmen ve ailelerin de gerek okul gerekse evde bu sözlü halk edebiyatı ürünlerinin kullanılmasında öğrenciye rol model olmaları önem arz etmektedir.

Günümüzde birden fazla dile sahip bireylerin mevcut olduğu toplumlar artmakta ve bu da farklı kültürlere ve dillere sahip bireylerin eğitime ev sahipliği yapacak bir eğitimi zorunlu hale getirmektedir. Bireyin sosyal yaşamında ve eğitim hayatında dilsel becerileri önemli bir yer tutar. Bu dilsel becerilerde eğitimle şekillenir. Çünkü birey

eğitim yoluyla içinde yaşadığı toplumla daha rahat kaynaşır, bu toplumun kùltürel özelliklerini, ödev ve sorumluluklarını bilinçli bir şekilde üstlenir ve gerekliliğini yerine getirir (Akkaya ve İşci, 2016:329). Bir arada yaşamanın getirdiği sorumluluklar ile ana dilinden farklı olarak edindiği ikinci dili öğrenmek, kùltürü tanımak daha yakından kaynaşmak bu beraberliği olumlu yönde etkileyip pekiştireceği için önemlidir. Ayrıca bu alışma, Türkiye’de iki dillilik konusu altında yapılacak olan araştırmalara ışık tutması bakımından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sayılıları

- ✓ Araştırma kapsamındaki öğrencilerin söz varlıklarında atasözü ve deyim düzeyleri farklılık göstermektedir.
- ✓ Atasözü ve deyim ayrımını bilmeyen ve birbirine karıştıran cevaplayıcılar vardır.
- ✓ Uygulanan ankette yer alan ifadeler, cevaplayıcının okuyup anlayabileceği şekildedir ve öğrenci okuduğu soruları dürüşte cevaplamaya hazırdır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

- ✓ Bu araştırma şanlıurfa ili Haliliye ile merkezindeki üç (3) Resmi İmam Hatip Ortaokulu ve Resmi Ortaokul ilköğretim 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrenciler (100 öğrenci) ile ilçeye bağlı köy okulları olan üç (3) Resmi İmam Hatip Ortaokulu ve Resmi Ortaokul 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrenciler (100 öğrenci) olmak üzere toplamda iki yüz (200) öğrenciyle sınırlıdır.
- ✓ Hazırlanan anketin uygulama aşamasında öğrencileri güdülemede sorunlar yaşanması, anketin daha çok yüzeysel bilgi toplamaya uygun olması ve ankette yer alan (Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı’ndan alınanlar hariç) atasözü, deyimlerin bilinme olasılıklarının cevaplayıcıların genel kùltürleriyle de ilgili oluşu anketin önemli sınırlılıklarını oluşurmaktadır.
- ✓ Anket formda yer verilen atasözlerinden 12’si, deyimlerden 19’u 7. sınıf Türkçe ders kitabından seçilmiş, geri kalanları ise random olarak seçilip 5 uzman görüşü onayı ile ankete eklenerek sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

Söz varlığı: “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler” (TDK, 2022).

Atasözü: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel.” (TDK, 2022).

Deyim: “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” (TDK, 2022).

İki dillilik: “İki dilli olma durumu” (TDK, 2022).

BÖLÜM II

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde söz varlığının birer parçası olan atasözü ve deyimler hakkında literatürde yer alan bilgilere yer verilmiş, tanımları ile özellikleri hakkında bilgiler verilmiş ve bu söz varlıklarının dil öğretiminde yeri ve kullanımına değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde, iki dillilik kavramına ait literatür taraması sonucunda birtakım bilgilere yer verilip ana dili ve ikinci dil kavramları üzerinde durulmuştur. Son olarak iki dillilik üzerine yapılan ilgili araştırmalar bu bölümde yer almaktadır.

2.1. Söz Varlığı

Bir dilin kendi öğelerinden meydana gelen, bazen yabancı öğelerin de dahil olduğu temel söz varlığı; dilde yer alan öteki sözcüklerden ayrı olarak sanat, bilim, teknik ve zanaat alanlarına ait olan terimler; söz varlığının ayrı bir kesimini oluşturan deyimler; oluşturulduğu dile özgü, belli bir durumu ve olayı, insanların tutumları ile davranışlarını anlatmak için birden fazla sözcüğün kullanımıyla anlatılan ve bu öğelerden ayrı olarak kuşaktan kuşağa aktarılarak bir milletin yaşam biçimini, bilgeliğini ve yaşadığı deneyimleri aktaran atasözleri; bireylerin toplum yaşamında, içinde buldukları kültürün bir ürünü olarak kullandıkları sözler; dilden dile çoğu kez kalıplaşmış şekilde aktarılan kalıp sözler; dile çok büyük bir anlatım zenginliği kazandıran ikilemeler, söz varlığını oluşturan unsurlardır (Aksan, 2002:204).

Söz varlığı ile ilgili literatür araştırması yapıldığında çeşitli tanımlamalarıyla karşılaşmak mümkündür. Aksan (1996:7), söz varlığının yalnızca seslerin bir araya gelmesiyle oluşmuş simgeler veya göstergeler olmadığını dile getirir. Aynı zamanda bu söz varlıklarının, konuşulduğu topluma özgü maddi-manevi kültürlerinin birer yansıtıcısı, dünya görüşlerinin kesiti ve yine aynı toplumun kavramlar dünyasının göstergeleri olduğunu ekler.

Söz varlığı; kişinin ya da bir topluluğun sahip olduğu, söz dağarcıklarında mevcut olan kelimeler topluluğu veya kelimelerin tümü, dilin kelime hazinesidir (Korkmaz, 2010; Demirci, 2021:281). Söz varlığı, dil çerçevesi içinde var olan tüm kalıp sözleri, atasözlerini, deyimleri, çeşitli anlatım kalıplarını ve terimleri kapsayan; bir ulusun dünya görüşünü, kavramlar dünyasını ve maddi-manevi tüm kültürel değerlerini yansıtan dil

öğelerinin tümüdür (Soydan, 2021). Ayrıca TDK’de (2022) söz varlığının tanımı olarak; bir dildeki var olan sözlerin tümü, kelime kadrosu, söz hazinesi, kelime dağarcığı şeklinde bir ifadeye yer verilmiştir.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle söz varlığının; ait olduğu dildeki her türlü kelime veya kelime gruplarını kapsadığı, temsil ettiği dilin kültürüne has birer dil hazineleri olduğu söylenebilir.

2.1.1. Söz Varlığını Geliştirme Kazanımları ve Seviyelere Göre Dağılımı

Türkçe Öğretim Programı’nda (2019) yer alan eleştirel düşünebilen, problem çözebilen, iletişim becerileri yüksek, bilgiyi üreten, topluma ve kültüre faydalı, empati kurabilen, girişimci, vb. özelliklere sahip bireylerin yetişmesi üst düzey düşünme becerilerinin kazanılmasına bağlıdır. Tüm bu becerilerin çocuğa kazandırılması için gerekli en önemli adımın çocuğun söz varlığının geliştirilmesi olduğu söylenebilir. Söz varlığı dağarcığı zengin olan çocuk, bütün dil beceri alanlarında kısa zamanda yetkinliğe ulaşmış başarı gösterebilir. Atasözü ve deyim bilgisi iyi olan çocuğun söz varlığı zengin olabilir ve üst düzey düşünme becerisi de aynı oranda artabilir. Bu yüzden küçük yaşlardan itibaren çocuğa atasözü ve deyim bilgisi çeşitli oyunlarla desteklenip farklı yöntem ve tekniklerle verilmelidir. Nitekim Kaban ve Bulut (2020:2687), eğitimcilerin bütün disiplin veya çalışma alanlarında, topluma özgü genel ahlâki ve değer yargılarının öğretiminde atasözü ve deyimlerden yararlanmaları gerektiğini dile getirirler. Ayrıca gelecek açısından güzel, doğru ve sağlam bir toplum yapısı ya da düzeni için kuşaktan kuşağa aktarılan bu kültürel zenginliklerin çocuklara okul öncesi eğitim döneminde verilmesi gerektiğini savunurlar.

Türkçeye, dil becerileri açısından hâkim olan herkesin bildiği varsayılan bir atasözünde, “Ağaç yaşken eğilir.” denilmiştir. Bu atasözünden kişinin eğitiminin küçük yaşlarda daha kolay gerçekleştiği ve bu eğitimlerin kalıcı öğrenmeler olarak kişinin karakterinin şekillenmesinde etkili olduğu çıkarılabilir. Atasözleri ve deyimler daha çok soyut öğrenmeler içerir. Soyut öğrenmelerin, henüz somut işlemler döneminde olan çocuklara öğretimi farklı yöntem ve tekniklerle kolaylaştırılabilir. Farklı kademelerdeki Türkçe öğretim programları incelendiğinde atasözü ve deyim öğretimine ait kazanıma söz varlığı alt başlığı altında ilk olarak ilkökul 4. sınıfta yer verildiği görülür. Bu kazanım, “Deyim ve atasözlerinin metnin anlamına katkısını kavrar.” (MEB,2020) şeklindedir. İlkokul 3. sınıfta ise “Bağlamdan hareketle bilmediği kelime ve kelime gruplarının

anlamını tahmin eder.” kazanımına ait bir alt maddede “Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır.” (MEB, 2020), ifadesi yer almaktadır. Bundan hareketle ilkokul 3. sınıfta atasözü ve deyim öğretimine yönelik net bir kazanıma yer verilmediği fakat çocuğun kelime ve kelime grubu dağarcığını geliştirmek amacıyla, ders araç gereçlerinden atasözü veya deyimler sözlüğünden faydalanılabileceği belirtilmiştir.

MEB Türkçe Öğretim Programı’nda (2019), öğrencilerin dinledikleri/izledikleri ve okuduklarından hareketle söz varlıklarını zenginleştirecek ; öğrencileri dil bilinci ve zevkine ulaştıracak; öğrencilerin hayal dünyalarını, düşünce ve duygularını geliştirecek kazanımlara yer verilmiştir. Türkçe öğretim programında, öğrencilerin söz varlığı düzeylerini arttırmaya yönelik hazırlanan kazanımlardan atasözü ve deyimlerle ilgili olan kazanım ortaokul 5. sınıf düzeyinde “Deyim ve atasözlerinin metnin anlamına katkısını kavrar.” ; 6. sınıf düzeyinde “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler.”; 7. sınıf düzeyinde “Deyim ve atasözlerinin metne katkısını belirler” ; 8. sınıf düzeyinde “Deyim, atasözü ve özdeyişlerin metne katkısını belirler.” şeklindedir. Bunlardan hareketle 5. sınıfta öğrenim gören çocuklara dilimizde bulunan atasözü ve deyimleri kavramasını sağlayacak bir eğitimin verilmesi, 6. ve 7. sınıflarda da bu eğitimlerin kavrama düzeyinden ileri olarak öğrencinin verilen söz varlıklarının metne katkısını belirlemesi yani bir nevi atasözü ve deyimlerin dildeki rollerinin ve katkılarının belirlenmesi için öğrencilere gerekli eğitim ve öğretimin verilmesi gerektiği çıkarılabilir. 8. sınıfa geldiğinde ise kazanımlara atasözü ve deyimlere ek olarak özdeyişlerin de konulduğu görülür. 6 ve 7. sınıflarda olduğu gibi 8. sınıfta da öğrencinin verilen bu söz varlıklarını kavradıktan sonra dildeki rolü ve amacının belirlenmesine yönelik bir eğitim öğretimin yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak atasözü ve deyimlerin söz varlıkları içindeki öneminden hareketle bütün kademelerde öğretimine ağırlık verilerek Türkçe öğretim programlarında bu kazanımların sayısı artırılabilir. Bunun haricinde çocuğun söz varlığının gelişmesinde en önemli konulardan bir diğeri de Türkçe dersi kitaplarında yer alan metinlerdir. Bu metinlerde de kazanımlara yönelik olarak atasözü ve deyimlere sıkça yer verilmesi önem arz eder. Türkçe dersi kitaplarında yer alan etkinliklerde de her kademedeki çocuğun yaşına ve seviyesine uygun olarak söz varlığını geliştirecek içinde atasözü ve deyimlerin olduğu etkinliklere yer verilebilir. Böylelikle, çocuğun söz varlığını geliştirmesi hedeflenen kazanımlara, etkili ve kalıcı şekilde ulaşılmış olacaktır. Söz varlığı zengin olan çocuğun

diğer beceri alanları da iyi olacağından, hem akademik hem de sosyal alanlarla ilgili konularda daha iyi bir seviyeye geleceği söylenebilir.

2.1.2. Dil Öğretiminde Söz Varlığı

Bireylere ana dili ile yabancı dil öğretiminde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta öğretilecek dilde en sık kullanılan ve en gerekli sözcüklerin belirlenmesidir. Ancak bu şekilde öğretimin başarılı olup olmaması saptanabilir. Öğrenen kişiye en gerekli kelimelerin belirlenmesi konusunda ise özellikle sıklık sayımlarına ilişkin çalışmalar yapılmalıdır (Aksan, 1996:19).

Türkçenin öğretiminde amaç yalnızca kelimeleri öğretmek değildir; öğretirken aynı zamanda dile ait kültürel özellikleri de yeterli ölçüde kazandırmaktır. Bunun için seçilen metinler çok önemlidir. Metinler; Türkiye'nin kültürel yapısını, tarihini ve yaşamışlıklarını işleyen konulardan seçilirse dil öğretimi daha anlamlı ve güzel olabilir. Bundan hareketle öğretimde kullanılan metinlerde söz varlığı ürünlerden atasözü ve deyimlerden bol bol faydalanılması gerektiği düşünülmektedir. Bu söz varlıklarından yararlanılması, aynı zamanda öğrenilen dil hakkında çok fazla kültürel özelliğin de sezdirilmesi anlamına gelir. Dil öğretiminde atasözü ve deyimlerden faydalanmak demek ayrıca Türklere özgü yaşantılardan da faydalanarak pek çok konu hakkında önemli ölçüde bilgiler vermek demektir denilebilir.

Dil öğretimi/öğrenimi sürecinde kalıcı ve anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesinde dile özgü söz varlığının düzeyi önemli bir konumdadır. Temel dil becerilerinin aktif bir şekilde kullanılması, öğrenilen dile ait tüm özelliklerin tam ve doğru kavranması, yine öğrenilen dile ait kültürel özelliklerin tanınması ve içselleştirilmesi, dilin işlevsellik kazanması gibi durumlar dilin söz varlığı ile ilişkili olduğu durumlardır.

Zengin bir dil hazinesine sahip olmak iyi ve güzel bir konuşmanın şartıdır (Muallimoğlu, 2005:389). Dil becerilerinin doğru ve güzel bir şekilde kazanılması bir nevi söz varlığının gelişmesine bağlıdır. Dil becerileri ile söz varlığının gelişimi sarmal bir yapı gibi birbirleriyle ilişkili ve birbirlerine bağlıdır. Söz varlığının gelişip zenginleşmesiyle temel dil becerileri de gelişim gösterir ve daha etkili kullanılmaya başlar denilebilir. Göçer (2012), dil gelişiminde ilk şartın çocuğun gelişimsel olarak belirli bir olgunluğa ulaşması olduğunu belirtirken ikinci şartın ise çocuğun söz varlığının

zengin olması olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda bireyin dili doğru, etkili ve güzel bir şekilde kullanabilmesinde söz varlığının önemini aktarmıştır.

Öğrenmenin ve etkileşimin büyük çoğunluğunun dile dayalı olması dil becerilerini önemli hâle getirmekte ve buna paralel olarak söz varlığını da önemli kılmaktadır. Söz varlığı, hem sosyal ve mesleki becerilerin gelişiminde hem de temel dil becerilerinin gelişiminde çok önemli bir faktördür. Dil becerilerini etkili ve güzel bir şekilde kullanabilen ve zengin bir sözvarlığına sahip bireyler, hem okul hayatında hem de sosyal hayatta başarıya ulaşan bireyler olurlar (Tağa, 2018). Tüm bunlardan hareketle dil öğretiminde söz varlığı konusunun üzerinde özenle durulmalıdır. Özellikle öğretilen dile özgü tarihin, kültürel yapının sezdirilip sevdirmesi adına atasözü ve deyimlerden faydalanılması dili öğrenen bireylerde olumlu etki yaratacak ve bu bireylerin, dili daha düzgün, dikkatli ve önemseyerek öğreneceği söylenebilir.

2.2. Atasözü

Edebiyatımızdaki belirli türler, belirli grup kelimeleri kazandırmada ve dil öğretiminde daha etkilidir. Bu bilgiyle, edebi tür ile dil ve kültür arasında olan anlamlı ilişki apaçık ortaya çıkmakta ve çocukların sahip olduğu söz varlıklarının kültürel yönlerini şekillendirmede ne kadar etkili ve önemli olduğu çok net bir şekilde görünmektedir (Baş, 2010:154).

Atasözleri geleneklerimize yerleşmiş, ulusal birer varlıktır. Atasözlerinin Allah ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen yönleri vardır. Halk bu yönüyle atasözlerini inandırıcı ve kutsal sayar. Farklı birçok duygu ve düşüncenin, yönelimlerin formüle edilmesiyle kişilerin ortaya attığı bu ilk sözler, şüphesiz ki müsvedde olarak görülmüştür. Ortaya atılan sözler zamanla yontula eklene, ruh ve kalıp olarak şekilden şekile girerek sonunda toplumun beğendiği ve benimsediği en uygun formu almış yani atasözü karakterine bürünmüştür. Sonunda ise atalar sözü, halk tarafından yaygın hale gelerek eskimiştir (Aksoy, 1988:160).

Demirci (2021), Toplumsal Dilbilim, Dialektoloji ve Ağzibilim Sözlüğü'nde atasözü kullanımını özendirme, AKÖ (proverb usage encouragement), kavramının açıklamasını yaparken bu kavramın toplumların hayatlarında derin izler taşımasının, toplumun kültürünü ve hayat görüşünü yansıttığının yanında, anlatımı zenginleştirip anlamayı kolaylaştırdığından ve bundan hareketle konuşma ve yazmada atasözlerinin

teşvik edilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bahsi geçen bu teşvikin de eğitim-öğretim sistemi aracılığıyla mümkün olabileceğine değinmiştir.

Dildeki söz varlığının birer parçası olan bu anonim sözler; hayat tecrübesi kazandırması, kültür aktarıcısı rolü üstlenmesi, öğüt verici olması gibi pek çok olumlu yönüyle, hakkında yapılan araştırmaların çoğalması ve bu araştırmalar ışığında dil öğretimi ile eğitim-öğretimde kullanımının artmasının şart olduğu düşünülmektedir.

Atasözü kavramının bugüne kadar pek çok tanımı yapılmakla birlikte literatür incelendiğinde, bu tanımlamaların birbirine yakın olduğu söylenebilir. Bir dilin söz varlığı içinde yer alan, nesilden nesile geçerek bugüne ulaşan, kimin söylediği bilinmeyen, yüzyıllarca yaşayabilen, birtakım gerçekleri kısa ve öz şekilde ifade eden, atalarımızın hayat tecrübelerini, bilgeliğini, düşünce ve anlayışlarını öğüt hâlinde anlatan, toplumun anlatım gücünü yansıtan ve milletin ortak malı olan yalın sözlere (mesel, darb-ı mesel) atasözü denir (Emir, 1983:25; Gözler, 1994:171; Aksan, 1996:33).

Atasözü, insanların yaşadığı tecrübelerle dayalı olarak çok uzun bir zaman diliminde ortaya çıkan, normatif değeri yüksek, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren, toplumun tüm bireyleri tarafından benimsenip ortak olarak kullanılan kısa, özlü, anonim ve cümle şeklinde kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 2004:642; Demirci, 2021:30).

Halkın, uzun deneme ve gözlemlerine dayanılarak söylenmiş, doğal ve toplumsal olaylarla ilgili kanılarını belirleyen, halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte, kısa, özlü, geleneksel halk anlatımı, deme, darbimesel, sav, mesel (Acıpayamlı, 1978:283; TDK, 2022). Elçin (2004:625) atasözlerini, hikmetli sözler olarak nitelendirir. Aynı zamanda bu özlü sözlerin, bireylerin adeta hayat prensibi olacak tarzda olduğunu dile getirir. Bunlara ek olarak, toplumun gelenek ve görenekleri ile tabiat olaylarından çıkarılacak kuralları, fikir ve düşüncelerini, ahlâk, hukuk, terbiye, iktisat ve din konularını somuttan soyuta aktarmada bir yol olarak görülen ve kimi kez de fıkra niteliğinde söz veya yazı ile nesilden nesile aktarılan sözler olarak tanımlar.

Yukarıda yer alan tanımlardan hareketle atasözünün benzer çerçeve içinde farklı kelimelerle, söz oyunları ile tanımlarının yapıldığı ve aşağı yukarı hepsinin de birbirine yakın ifadeler olduğu söylenebilir.

2.2.1. Atasözlerinin Dil Öğretiminde Kullanımı

Söz varlığının bir parçası olan atasözleri, dil öğretiminde kullanılan materyallerdendir. Atasözü ve deyimler, bir milletin ve dilin temel kültürel yapılarından. Bu söz varlıkları, dil öğretiminde hayati bir rol üstlenirler. Bu hayatiyet özellikle de kültürün sürekliliği, toplumsal değerlerin öğretimi ve aktarımı konularında kendini gösterir (Mutlu, 2016:247). Bir dili öğrenmenin temelinde o dile ait söz varlıklarını bilmek yatar (Ateş, 2019:278). Bireyin Türkçe öğretimi içerisinde kendini sözlü ya da yazılı ifade etmesinde, atasözleri ve deyimler en önemli dilsel birlikler olarak görülmeli ve kullanılmalıdır (Varışoğlu, vd., 2014).

Mutlu (2016), atasözü ile deyimlerin özelliklerinden hareketle dil öğretiminde faydalanılmasını, hatta bunun zorunlu olması gerektiğini ifade eder. Bunun nedeni olarak da yabancı dil öğretiminin, kültür öğretiminden ayrı düşünülmemeyeceğini ve bu açıdan önemli olduğunu söyler. Her atasözü kendi ulusunun birer damgasıdır. Çünkü atasözleri; ulusların hayallerindeki genişliği, zekâlarındaki keskinliği ve duygularındaki inceliği belirtmesi açısından en değerli örneklerdir (Aksoy, 1988). Kültürel bir numune olan atasözü ve deyimler ile öğrenilen yeni dildeki ifade ve kavram dünyası daha net anlamlandırılabilir. Kişi kendini daha doğru ifade edebilir ve karşılaştığı olay ve durumlara karşı doğru tepkiyi verebilir. Atasözleri ve deyimler sayesinde kültürel aktarım dolaysız bir şekilde olur. Kişinin, atasözleri ve deyimler ile dile hâkimiyeti ve dili kullanmadaki yetkinliği artar. Tüm bunlardan hareketle dil öğretiminde söz varlıklarının birer parçası olan bu değerlerin öneminin bilinmesi gerekir (Mutlu, 2016:247).

Genel anlamda dil öğretimi ve özelde Türkçe eğitimi hususunda atasözlerinden faydalanılarak gerçekleştirilen bir eğitim-öğretim ile dilin kuralları; anlamlı, faydalı ve en iyi örnekleriyle verilir. Dil öğretiminde faydalı birer araç olan atasözleri genelde göz ardı edilir. Oysaki dil öğretiminde atasözlerinden yararlanıldığında kişilerin kelime hazineleri zenginleşir. Atasözleri dilin mantığı ve ifade gücünü sezdirme yoluyla öğrettiği için dile ait öğrenmeler daha kalıcı olur. Tüm bunların yanında dil öğretiminde atasözlerinden yararlanılarak verilen bir eğitimde, dilde karşılaşılan bazı önemli sorunların (kavram ve anlam karmaşası, kelime zenginliği eksikliği, doğru sesletme sorunu vs.) çözülmesi yönünde atasözlerinin önemli katkıları olacaktır (Esin, 2007:614).

Sonuç olarak bir dilin kültürel zenginliğini, anlatım ve ifade gücünü, kelime hazinesini en iyi yansıtan şeyler o dile ait söz varlıklarıdır. Bu nedenle dil öğretiminde,

dile ait edebi ürünlerden yararlanılması sıkça kullanılan yollardan biridir ve atasözleri de bu söz varlıkları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü atasözleri sayesinde toplumsal değerler, kültürel miras ve geçmiş kuşakların hayata dair edindikleri bilgi-birikimleri gelecek kuşaklara aktarılmış olur. Tüm bunların dil öğrenimindeki payı yadsınamaz bir gerçektir.

2.3. Deyim

Günlük yaşamda özellikle konuşma dilinde sıkça kullanılan deyimler, dil zenginliğini gösteren söz varlıklarının başında yer alır. Konuşma sırasında bilinçli ya da farkında olmadan kullanılan deyimler, konuşmaya derinlik ve akıcılık katarak anlam zenginliğini pekiştirirler. Deyimlerin, özellikle mecazlı bir söyleyişe sahip olmaları, bu anlam zenginliklerini yaratmanın en önemli nedenidir (Gönen, 2008:208).

Türk halkının en değerli serveti olan deyimler, yüzyıllar boyu varlığını devam ettirmekte ve aynı zamanda dile çekicilik, kıvraklık, canlılık ve çeşitli güzellikler kazandırmaya devam etmektedir (Hamidov, 2002:55). Deyimler hakkında kesin bir bilginin olmadığını söyleyen Salan (1999:7), hemen hemen tüm deyim tanımlamalarında rastlanıldığı üzere, deyimlerin halkın ortak ürünü olduğunu dile getirir.

Deyimlerin genellikle kalıplaşmış ifadeler olarak meydana geldiğini ifade eden Sağlam (2001:46), deyimlerin bir olay veya durumu ifade etmede kullanıldığını dile getirir. Ayrıca bu ifade edişlerde değişik birçok söz sanatından (benzetme, örtmece, eğretileme vb.) da yararlandığını belirtir.

Deyimi atalar sözünden ayıran en önemli özellik onun düstür niteliğinde bir söz olmayışıdır. Bu yönüyle deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır (Aksoy, 1988). Atasözlerinin genel amacının adından da hareketle atalarımızın hayat tecrübelerinin bir ürünü olarak ortaya çıktığı ve kişilere bu tecrübeler sonucu doğan birer nasihat (öğüt) niteliğinde sözler vermeyi amaçlayan yargılar olduğu herkesçe bilinir. Deyimlerin ise daha çok bireyin içinde bulunduğu durumu en iyi şekilde, çoğu kez de mecaz olarak belirtmek amacıyla kullanıldığı söylenebilir.

Deyimlerin bir anlam derinliği oluşturarak şiir ve düz yazı türlerinde anlatımın etkileyici olması için kullanılan birer edebi ürün oluşuna değinen Göçer (2012:98-99), konuşma ve yazmalarında deyimleri etkili bir şekilde kullanan kişilerin, dili daha iyi kullanarak, etkili bir iletişim becerisine sahip olacakları için bu kişilerin çevrelerinde

sevilip sayılan, toplum tarafından sözlerine itibar gösterilen bireyler olabileceklerini dile getirir.

Deyim tanımlamalarında iki nokta dikkati çekmektedir: bunlardan ilki, deyimi meydana getiren kelimelerden birinin gerçek anlamı dışında kullanımını; ikincisi ise özellikle deyim yapılarında görülen kalıplaşmış yapının kolay kolay değişmemesidir. Kalıplaşmış ifadelerin kökeni tarihe dayanmakla beraber, bunlar aynı zamanda cümleye bir anlam bütünlüğü katmada etkilidirler. Deyim üzerine yapılan araştırmalarda, araştırmacıların büyük bir kısmı tek kelimele deyim olmadığını belirtmiş; yapılan deyim tanımlamalarında, anlatıma çekicilik katma özelliği vurgulanarak deyimlerin en az iki kelimedenden oluşması gerektiği kabul edilmiştir (Sinan, 2008:95).

Atasözünde olduğu gibi deyim tanımı ile ilgili de literatürde birçok tanım yer almaktadır. İnsanın içinde bulunduğu durumu en iyi şekilde dile getiren deyimlerin, birkaç tanısına yer verilmiştir. Aksan (1982:37) deyimlerin, birden fazla sözcüğün ya da nadiren de olsa tek bir kelimenin bir araya gelerek belli bir duyguyu, durumu ya da kavramı ifade etmek için yan anlamda kullanılmasıyla oluştuğunu dile getirir.

Gerçek anlamından kayarak farklı anlamlar taşıyan bir kavramı, bir durumu, ya özel bir yapı içinde ya da çekici bir anlatımla belirten, kalıplaşmış sözcük topluluğu, kelime öbeği ya da tümce (Aksoy, 1988:52; Topaloğlu, 1989:55; Korkmaz, 1992:43: Koç, 1992:77).

En az iki sözcükten oluşan, konuşma ve yazmada anlatım gücünü artıran, çoğu öz anlamından ayrı olarak yeni fikir ve anlamlar taşıyan, anlam yönünden bazen mantık dışına çıkan bölümleri olabilen, yapısındaki kimi sözcükleri anlam değişmesine uğrayan, kalıplaşmış söz öbeği topluluklarına deyim denir (Par, 1993:7-10; Çotuksöken, 1998: 7).

Deyimler; anlatım gücünü arttırmak için kullanılan, genellikle gerçek anlamlarının dışına kayarak mantık dışı hayaller ve düşünceler taşıyan, kalıplaşmış söz öbekleri, tabirlerdir (Demir, 2004:612; TDK, 2022).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle deyimler için kısaca, kişinin içinde bulunduğu durumu yansıtmak için çoğunlukla gerçek anlamı dışında kullandığı birer dil hazineleridir denilebilir.

2.3.1. Deyimlerin Dil Öğretiminde Kullanımı

Deyimlerin, kişinin içinde bulunduğu durumu anlatmak için kullanıldığı ve anlatılan durumu somutlaştırmak gibi bir görevi olduğu bilinir. Yapılan somutlaştırma ile bahsi geçen durum, daha net ifade edilir ve altında yatan mecaz anlam kavratılmaya çalışılır. Bu özellikleriyle deyimler, somut işlemler dönemindeki çocukların soyut işlemler dönemine geçişlerinde kullanılan en etkili ve bir o kadar da önemli araçlardır. Bu bağlamda İnan (2016:7-8), öğrencinin deyimleri kullanmasıyla beraber deyimlerin, zihninde oluşan anlamından başka anlamlara da gelebileceğini fark ettiğini ve böylelikle zihinsel süreçlerini çalıştırarak soyut düşünmeyi öğrenmiş olduğunu dile getirir.

Turrini ve diğerleri (1995; Akt. Güneş, 2010), kişinin bir dile derin ve gerçek bir anlamda hâkim olma olgusunun; mantığını, kültürünü, gözlem yeteneğini, keskin zekâsını, sahip olduğu duyguların şiddeti ve yumuşaklığını ortaya çıkaran deyim bilgisinden ayrı tutulmaması gerektiğini savunmuşlardır. Bundan hareketle bir dili tam anlamıyla bilmenin o dile ait deyim bilgisine sahip olmaktan geçtiği yargısı çıkarılabilir.

Deyimlerin dilimizde zengin oluşundan söz eden Salan (1999:5-7), sözlü ve yazılı anlatımlarda bireylerin kendilerini daha kolay ve etkili bir şekilde anlatmalarında deyimlerden yararlandığını dile getirir. Ayrıca deyimlerin, konuşmayı güzelleştirdiğini ve yazıya güç verdiğini ekler. Bireylerin sözlü ve yazılı anlatımda deyimlerden yararlanmasının onun yazması ve konuşmalarına olumlu pek çok etkisinin olması demek, deyimlerin dil öğretiminde çok önemli bir yerinin olduğunu belirtmede yeterli birer gerekçedir. Bu yüzden deyimlerin, dil öğretiminde sıklıkla kullanılan araçlar arasında olması gerektiği düşünülmektedir.

Deyimler, kimi zaman dakikalarca ifade edilemeyen düşünceleri bir çırpıda anlatmamıza yardımcı olurken aynı zamanda anlatımı renklendirir ve üzerinde konuşulan konunun kolay anlaşılmasına yardımcı olur (Gündüzalp, 2003:9). Buradan deyimlerin bir diğer katkısının da konuşmada veya yazmada ekonomiklik sağladığı sonucu çıkarılabilir. Kişi anlatmak istediği konuyu ne kadar net ifade ederse o kadar anlaşılır olur; konuşma veya yazması uzun ve sıkıcı olmaz. Bu sebeple netlik ve az sözle çok şey ifade etmek ifadeyi güzelleştiren unsulardandır. Bir diğer husus da anlatımın renklenmesi konusudur. Deyimlerin büyük çoğunluğu mecaz anlamlıdır; farklı bir dili öğrenen birey için bu, alışık olmadığı veya garipseyip belki de anlamlandırmada güçlük çekeceği bir durum olabilir. Dili tam anlamıyla öğrendiğinde mecaz anlam arkasındaki anlamın farkına varan birey,

anlatımın renklendiğinin ancak o zaman farkına varabilir. Bir diğer ifadeyle dili etkili, doğru ve güzel kullanan bireylerin ancak o dil hakkında yeterince donanımlı oldukları söylenebilir.

2.4. Ana Dili, İkinci Dil

“Türkçem ağzımda anamın ak sütü gibidir.” der Yahya Kemal Beyatlı (Er, 2017) ve bu sözle ana dilinin önemini çok güzel bir benzetmeyle anlatır. Bu benzetmeden yola çıkılacak olunursa ana dilin, bireyin anne karnından başlayıp maruz kaldığı ilk dil olması ve aynı zamanda konuştuğu ilk dil olması sebebiyle önemi büyüktür. Anne sütünün bireyin gelişimindeki katkıları herkesçe bilinir, işte ana dili de bu benzetmeden hareketle kişinin sosyal gelişimini tamamlayan en önemli yapı taşlarından biridir denilebilir. Sosyal bir varlık olan birey, ana dili sayesinde sosyalleşir, gelenek ve göreneklerini kavrar, içinde yaşadığı milletin kültürel özelliklerinin bilincine varır ve yine aynı kültürün tarihini öğrenir, tüm bunları içselleştirir.

TDK (2022) ana dili, çocuğun ailesinden veya içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil olarak tanımlar. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere çocuğun ana dilinin, içinde doğup büyüdüğü ve yaşadığı çevreden edindiği ve tüm dil kurallarına hâkim olarak aktif bir şekilde kendini ifade etmede kullandığı dil olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Korkmaz (2010) ana dili; insanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı olduğu toplum tarafından öğrenilen, kişi ile toplum arasındaki ilişkilerin oluşmasındaki en güçlü bağ olan ve insanın bilinçaltına inen dil olarak ifade eder. Ana dil; halkı bir araya getirip birleştiren, ortak hedeflere yönelten ve sosyal açıdan yeniden üreten tarihsel bir miras, aynı zamanda kültürel bir zenginlik kaynağıdır. Birey, bu kaynağı dünyaya gelirken öncelikle annesinden, yakın çevresinden ve doğduğu kültürel topluluktan belirli ve bilinçli bir şekilde ediniş öğrenmeden kazanır (Adsoy, 2014:689).

Dünyaya gelen her çocuğun ilk dilinin ana dili olmasına rağmen çeşitli nedenlerden (yaşam koşulları, göç, ülkelerinde birden çok dilin kullanılması vb.) dolayı ana dilinin yanında başka bir dil edinmesi sonucu iki dilli ya da çok dilli bireyler oluşur. Birden fazla konuşma diline sahip olmak, bazen kişinin tercihiyle bağlı olurken bazen de bir zorunluluktan ileri gelerek meydana gelir. Bireyin öğrenmek zorunda kaldığı bu ikinci dil, “yabancı dil” kavramından tamamen farklıdır ve aynı anlama gelmez. Yabancı dil, programlı bir eğitim çerçevesinde öğrenilen dildir; ikinci dili ise, kişinin ilk dilinden/ana

dilinden farklı olarak, gündelik yaşamında işlevsel olduğu için öğrendiği ya da öğrenmek zorunda kaldığı dildir (Hilton, 2014; Akt. Günay, 2015:68-69).

Ana dilden sonra edinilen ikinci dil genellikle eğitim yoluyla gerçekleşir. Çocuk okula başladığında etnik kökeninden ayrı bir yerde hayatını devam ettiriyorsa eğer yaşadığı yerin resmi dilini öğrenir ve o dilde eğitim öğretim hayatı devam eder. İkinci dili öğrenen çocuğun başlarda zorluk çekeceği birtakım anlam ve kavram karmaşalarına düşeceği elbette düşünülebilir. Bu anlam ve kavram karmaşalarından kurtulmak veya dili daha kolay öğrenmek için çocuğun öğreneceği ikinci dile ait kültürel birikimleri bilmesi, tanınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim Aksoy (2010:14), bu konuda ikinci bir dili öğrenmenin ve kendi kültüründen farklı bir kültüre adapte olmanın gerekliliği olarak öncelikle bireyin kendi ana dilini her yönüyle iyi bilmesinden geçtiğini belirtmiştir. Çocukların toplumsal yaşantılarında, davranışlarının şekil almasında, kültürel değerlerinin kazanılmasında, ailesi ve bulunduğu çevre ile ilgili sağlıklı iletişim kurmasında ana dili önemlidir (Aytemiz, 2000:87).

Konu ile ilgili yapılan araştırmalar neticesinde bireyin ikinci bir dil öğrenmesinde öncelikle kendi ana dilini doğru ve güzel kullanabilmesinin etkili olduğu söylenebilir. Kendi ana dilini yozlaştıran ve doğru/güzel kullanmayan çocuğun aynı zamanda kendi kültürel değerlerini ve tarihini de önemsemediği sonucu çıkarılabilir. Bu durumun kişinin ikinci bir dili öğrenmesini etkilediği söylenebilir. Çünkü dilin kültür taşıyıcısı göreviyle içinde kültüre özgü unsurlar barındırdığı bilinir. İkinci dili öğrenen çocuğun, aynı zamanda o dilin kültürel unsurlarıyla iç içe kaldığında sonradan öğrendiği dili tam anlamıyla kavradığı söylenebilir. Sonradan edindiği dilin kültürel unsurlarını önemsemeyen birey, o dili içselleştirmede ve kurallarıyla tam kavrayamadığı zaman sonradan öğrendiği dile karşı bir yabancılık duyabilir ve öğrenmede sıkıntılar yaşayabilir. Bu açılarından bakıldığında dile özgü kültürel özellikler ve söz varlıkları önemli bir yere sahiptir. Bilindiği gibi dile ait kültürel özelliklerin başında atasözleri ve deyimler gelir ve bu söz varlıklarıyla öğrenilen ikinci bir dilin tam ve doğru öğrenildiği söylenebilir.

2.5. İki Dillilik

İki dillilik kavramı, adından da hareketle bireyin sahip olduğu ve aktif olarak kullandığı ana dilinden başka bir ikinci dile sahip olması şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlamaya ek olarak, bireyin sosyal yaşamındaki iletişimini kesintiye uğratmayacak ve kendini rahatça ifade edebilecek düzeyde, edindiği ikinci dili de kurallarına göre

kullanabiliyor olması eklenebilir. Uyar (2012:21), iki dilli bireyleri; her iki dildeki yeterlik düzeyine göre sınıflandırma yoluna gitmiştir. Buna göre; dengeli iki dilliliği, her iki dili de birbirine karıştırmadan ve kullanım bağlamlarını ayırt ederek eşit yetkinlik ile başarıyla kullanabilen bireyler olarak dile getirir. Baskın iki dilliliği, bireyin kullandığı iki dilden birinin temel dilsel yetkinlik açısından diğerine göre daha iyi olması ve yaşamında daha sık kullanması şeklinde ifade eder. Son olarak sınırlı iki dillilik kavramını kullanır ve buna göre de bireylerin sahip oldukları iki dilde de düşük seviyede gelişim gösterdiklerini, iki dilin de edinim süreçlerinin kalitesiz olması sebebiyle bilişsel açıdan tamamlanmamış veya eksik olduklarını ifade eder.

İki dilliliğin türlerini daha kapsamlı bir şekilde Şihanlıoğlu (2021:9-19) yaptığı araştırmalar sonucunda şu şekilde belirlemiştir:

- Eşzamanlı İki Dillilik
- Ardıl İki Dillilik
- Uyuyan / Hareketsiz İki Dillilik
- Birleşik ve Eşgüdümlü İki Dillilik
- Dengeli ve Baskın İki Dillilik
- Katılımlı ve Çıkarmalı İki Dillilik
- Doğal İki Dillilik / Birincil İki Dillilik
- Algısal / Alıcı/ Pasif İki Dillilik
- Üretimsel /Aktif İki Dillilik
- Halk ve Elit İki Dillilik
- Akademik/ İkincil İki Dillilik
- Erken İki Dillilik
- Ambilingualism
- Equilingualism
- İşlevsel İki Dillilik
- Seçmeli İki Dillilik
- Geç İki Dillilik

Dünya üzerinde neredeyse her ülkede çeşitli sebeplerden dolayı birden fazla dil konuşan bireylerin, özellikle de iki dilli olanların oranı azımsanmayacak düzeydedir (Baker, 2007; Bircan, 2017). Bu ülkeler arasında elbette Türkiye'nin içinde çok sayıda farklı milletten insanı barındırması nedeniyle iki dilli bireylerin yaşadığı ülkelerin başında

yer aldığı söylenebilir. Türkiye, coğrafi konumu itibariyle tarih boyunca çeşitli sebeplerden dolayı çok sayıda göç almış ve bu göçler neticesinde içinde birçok milletten insanın bir arada yaşadığı zengin bir kültüre sahip ülke konumuna gelmiştir. Bu göçler ve etkileşimlerin geçmişten bu güne gelindiğinde büyük çoğunluğunun kalıcı hale geldiği görülür. Bir arada yaşamının ve sosyalleşmenin gerekliliği olarak Türk vatandaşlığına geçen bireyler, Türkçeyi ikinci bir dil olarak sonradan edinmiş/ öğrenmiş ve yaşamlarında aktif olarak kullanmışlardır. Çünkü sağlıklı ve doğru bir iletişimde aynı dili konuşmanın önemli olduğu bilinen bir gerçektir.

Türkiye’de bulunan ve etnik kökenleri birbirinden farklı olan Türk vatandaşları yaşamaktadır. Etnik kökenleri farklı olan Türk vatandaşlarının resmi dilleri Türkçe; ilk dilleri ise ikinci dil olarak ya da yabancı dil olarak kabul edilmektedir. Etnik kökenleri Arap, Ermeni, Gürcü, Rum vb. olan ve zamanla Türk vatandaşlığına geçen bireyler bu kategori içinde örnek verilebilir. Oruç (2016:289), son yıllarda savaşlar ve etnik çatışmalar nedeniyle Türkiye’ye çok sayıda Arap kökenli kişinin geldiğini ve gelmeye de devam ettiğini; bu nedenle gelecekte iki dilli Türk vatandaşı sayısında artış olacağını dile getirmiştir. Yapılan bu araştırmada da Şanlıurfa örnekleminde yola çıkılarak Türkiye’de yaşayan Arap kökenli öğrencilerin iki dilliliklerinin atasözü ve deyim bilgi düzeylerine etkisi üzerinde durulmuştur.

Evlerinde aileleriyle, buldukları yerleşim yerinde veya okul dışında daha çok Arapça konuşan çocukların okula başladıkları andan itibaren Türkçeyi öğrenip konuşması gerekmektedir. Türkiye’de yaşayan Arap kökenli bireylerin, gerek okul yaşamında gerekse çalışma alanında başarılı olmalarının en temel koşulu, içinde yaşadıkları ülkenin kültürel özelliklerine ve temel dil becerileri alanlarına (okuma-yazma-konuşma ve dinleme) en iyi şekilde hâkim olmaları, dil yeteneklerini de geliştirerek Türkçeyi etkili-doğru-güzel bir şekilde öğrenmeleri ve kullanmalarına bağlıdır (Yılmaz, 2014).

Konuşulan dil, yalnızca insanların etkileşim kurarak düşüncelerini iletmede kullandığı bir araç veya salt olarak konuşabilmesi değildir. Dil denilen düzen; insanın ruhu, düşüncesi, gözü ve beynidir (Aksan, 1987). Dil, insan hayatının en önemli yapı taşlarından biridir. Onu doğru, güzel ve etkili kullanan bireylerin hayat kalitelerinin arttığı söylenebilir. Herkesçe bilinen bir atasözünde “Bir dil bir insan, iki dil iki insan” denilir. Bundan hareketle iki dilliliğin, kişiyi farklı açılardan düşünmeye sevk etmesi ve kişiye kendi kültüründen başka bir kültürü de az çok öğretmesi yönüyle önemli bir ayrıcalık

olduğu söylenebilir. Fakat bu ayrıcalığın doğru ve tam bir şekilde iki dile de hâkim olan kişiler için söz konusu olduğu düşünülmektedir. Nitekim sonradan edindiği dili tam olarak kavrayıp aktif bir şekilde konuşamayan birey, aynı zamanda edindiği dilin kültürüne ait özellikleri de benimsememişse bu ayrıcalık bir dezavantaja dönüşebilir.

Biçer ve Alan (2019), iki dilliliğin avantajlardan bazılarını şu şekilde dile getirmişlerdir: İki dilli bireyler, hayata iki farklı pencereden bakabildikleri için diğer insanlara göre daha geniş bakış açılarına sahiptirler. Bunun yanında iki dilli bireylerin, yapılan araştırmalar neticesinde daha sosyal olduklarını ve zihinsel becerilerinin tek dillilere göre daha gelişmiş olduğunu dile getirmişlerdir. İki dilli olmanın dezavantajlarını ise bireylerin öğrendikleri dilin özellikle resmi diline tam vakıf olamamaları sonucunda sosyal ve akademik başarılarının gelişimini olumsuz etkilediğini ve bu alanlarda da pek başarılı olamadıklarını ifade etmişlerdir.

İki dillilik kavramının, çok sayıda tanımının olduğu ve değişen koşullara bağlı olarak birçok yeni tanımının daha yapılmaya devam edeceği yapılan literatür araştırmaları sonunda görülmüştür. Bölükbaş Kaya, Hançer ve Golynskaia (2019:99), iki dilliliği tek bir tanımla ifade etmenin zor olduğuna değinmişlerdir. Ayrıca iki dillilik tanımlarında dili edinim şekillerine, yaşa, edinim şartlarına, her iki dili de kullanmadaki yetkinlik düzeylerine, ana dillerine maruz kalıp kalmamalarına göre farklı değişkenlere bağlı olarak ifade edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Yapılan araştırmalar sonucunda aşağıda iki dilliliğin birkaç tanımına yer verilmiştir. Buna göre;

- “İki dili de birbirine yakın seviyede bilmek, iki dili de anadili konuşur gibi etkin bir şekilde kullanabilmektir.” (Bloomfield, 1933:56).
- “Bir insanın iki veya daha fazla dili alternatif şekilde kullanmasına iki dillilik denir.” (Mackey, 1970).
- İki dillilik kavramının tanımında tam bir uzlaşmanın olmadığını dile getiren Demircan’a (1990:20) göre ise iki dillilik, bireyin ana dilinden ayrı olarak yaşamının herhangi bir devrinde belli bir ölçüde kullandığı dil olduğunu ifade eder.
- “İki dilli bireyler, iki veya daha fazla dilden herhangi birinin veya hepsinin konuşucularıyla etkileşimleri sırasında bireysel ve toplumsal iletişim ihtiyaçlarını karşılayabilen bireylerdir.” (Mohanty, 1994:13).
- "Birden fazla dil yeterliliğine sahip olan birey" (Valdes & Figueroa,1994).

- Değişik koşullar altında, bazı nedenlerden dolayı edindiği bir diğer ikinci dili kullanması ve ana diliyle aynı seviyeye yakın bir şekilde öğrenmesi ve konuşması durumudur (Aksan, 2000:26).
- “Sosyal dil bilimcilere göre iki ya da çok dillilik, iki veya çok dilin aynı kişi tarafından değişimli olarak kullanılmasıdır.” (Watson,1995; Akt. Yazıcı ve İlter, 2008:49).
- “İki dillilik en genel tanımıyla, bireyin erken yaşlarda ya da çocukluktan itibaren anadiline ek olarak ikinci bir dil edinmesi, öğrenmesi ve kullanması durumudur.” (Bican, 2014:318).
- “İki dilli olma durumu” (TDK, 2022).

İki dilliliğin tanımının yapılması epey zor bir iştir. Çünkü zaten dünya üzerinde pek çok insan iki dilli yaşamaktadır (Çelik, 2007). Yukarıdaki tanımlara bakıldığında iki dillilik kavramının, kuramcılar arasında net bir ifadesinin olmadığı görülmektedir. Nitekim Bican (2017:355), iki dillilik kavramının karmaşık ve değişken karakterlere sahip olması yönüyle kuramcılar tarafından belirlenen standart bir çerçevesinin olmadığını dile getirmiştir. Tüm bunlardan hareketle; bireyin sahip olduğu iki dili de kullanım şekli, dillere maruz kalma biçimi ve sahip olduğu dilleri kurallarına uygun kullanıp kullanmaması gibi birçok sebebe göre tanımlarının olduğu görülmüştür.

2.5.1. İki Dilliliğin Atasözü ve Deyim Öğrenimine Etkisi

İki dilli bireyler, ana dillerinden sonra öğrendikleri dili kavırken veya öğrenme süreci içindeyken ana dillerinin etkisi altında daha doğrusu ana dilleri ile bir bağdaşım kurarak dili öğrenme yoluna giderler. Birey, farklı yollarla edindiği/ öğrendiği ikinci dile ait kelimeleri, ana dillerinde karşılığı bulunan kelimeyle ilişkilendirerek kavramaya çalışır ve sonrasında cümleler kurarak dili aktif olarak kullanmaya başlar. Bu süreçte çoğu kez büyük ya da küçük hatalar baş gösterebilir. Ancak zamanla bu hatalar o dile maruz kalma oranına paralel olarak düzelebilir.

Atasözü ve deyimleri bilip doğru yerde kullanmak toplum içinde yaşayan her bireyin özen göstermesi gereken konulardan biridir. Çünkü bu söz varlıklarını kullanan birey, çevresiyle sağlıklı iletişim kurmanın yanında aynı zamanda kendi kültürüne ait bu hazinelere sahip çıkmış olur. Ancak atasözü ve deyimlerin farklı pek çok şekilde yanlış kullanılması, Türkçenin kullanımını açısından sorunlara yol açmaktadır (Aldık, 2018). Türkiye’de yaşayan iki dilli bireylerin atasözü ve deyimleri öğrenme konusunda gereken

önemi ve hassasiyeti göstermedikleri düşünülmektedir. Yalnızca okuldan öğrendikleriyle yetinen iki dilli öğrenciler, bu öğrenmeleri günlük konuşma dillerinde aktif şekilde kullanarak desteklememektedirler. Bunun sonuçları da elbette dillerine yansımakta, sonradan öğrendikleri çoğu atasözü ve deyim zamanla karıştırıp untabilmektedirler.

Ana dilleri Arapça olan ve bu çalışmanın örneklemini temsil eden öğrencilerin, Arapçanın gramer yapısının farklı olması veya Türkçeyi ilkokulda öğrenmeleri ve aile içinde Türkçenin günlük konuşma dili olarak kullanılmaması sonucunda mecaz anlamlı kelime/kelime gruplarını anlamakta zorlandıkları görülmektedir. Bu da onların atasözü ve deyimlerin mecaz anlam yoluyla anlatılmak istenen asıl anlamlarını kavrayamamalarına veya kavramakta güçlük çekmelerine neden olmaktadır. Çünkü genel olarak iki dilli öğrenci, yeni öğrendiği atasözü ya da deyim ilk olarak gerçek anlamıyla algılar ve o şekilde anlamlandırma yoluna gider. Öğrencilerin atasözü veya deyimleri aktif olarak kullanmaması sonucunda da unutulması kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç olarak iki dilli öğrenciler arasından yaşadıkları çevrede ve ailelerinde ana dilini konuşma dili olarak kullananların, sonradan öğrendikleri dile has söz varlıklarını anlama ve kavrama düzeyleri için harcadıkları zamanın tek dilli öğrencilere göre daha çok ve geç olduğu düşünülmektedir. Çünkü tek dilli öğrenciler anne karnından itibaren ana dillerindeki söz varlıklarına maruz kaldıkları için kendileri kullanmasa bile etrafından (aile içinde, kullandığı teknolojik aletlerde vs.) ilk kez duyduğu bir atasözü ve deyim karşısı bir kulak aşinalığı oluşmuştur. Bu durumun da onların ilk kez duyduğu bir atasözü ve deyim daha kısa sürede anlamlandırmasını veya kavramasını sağladığı söylenebilir.

2.5.2. İki Dilliliğin Avantaj ve Dezavantajları

Göç, mekânsal bir değişikliğe sebep olmanın yanında toplumsal bir hareketliliğe de neden olmaktadır (Canatan, 2013:318). Bu hareketlilik ve değişiklikler sonucunda çok dillilik ve farklı kültürlerin bir araya geldiği bir kültür mozaigi oluşmaktadır. Ülkemize çok eski yıllarda farklı sebeplerle göç etmiş farklı milletlerden birçok insan yerleşmiştir. Zamanla bu insanların kimi Türklerle bir aile kurup yeni aile yapıları oluşturmuş kimi de kendi soyundan kişilerle aile kurmayı tercih etmiştir. Bu aile yapıları içinden çoğunluğunun kendi soyundan kişilerle kurulan evlilikler olduğu söylenebilir. Bu bireylerin, her ne kadar ülkemizde yıllar boyu yaşamış olsalar da bir topluluk halinde ve bölgesel olarak birbirinden kopmayı seçmedikleri görülür. Bu araştırmanın da üzerinde çalışıldığı aile yapısı yukarıda bahsedilen ailelerden oluşmaktadır.

Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesinin köylerinde ikamet eden Arap kökenli aileler kendi çevrelerinde ve aile arasında ana dilleri olan Arapçayı konuşurken bunlar dışındaki alanlarda Türkçeyi konuşmaktadırlar. Bu aileler içine doğan çocukların çok az kısmı ailelerinden Türkçeyi öğrenirken büyük çoğunluğu Türkçeyi okula başladığında öğrenmektedir. Okulda Türkçeyi öğrenen bu iki dilli çocuklar, dil adına çok sayıda zorluklarla karşılaşabilmektedir. İki dilli Arap bireyler, sonradan öğrendikleri dile ait dil becerilerine tam ve doğru bir şekilde hâkim olmadıkları zaman, kendi sosyal çevrelerinden çıkıp da Arapçanın bilinmediği ve konuşulmadığı yerlerde, sonradan öğrendikleri dili konuşurken cümle içinde bazı kelime ya da kelime gruplarının Türkçe karşılığını bilmediklerinde zorlanabilir ve utanıp sıkılabirler. Bu durumun iki dilli bireylerin sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Sadece konuşma değil diğer dil beceri alanlarında yaptıkları hataların, onların sosyal hayatlarını etkileyebileceği düşünülmektedir.

İki dilliliğin dezavantajları arasında bireylerin sonradan öğrendikleri resmi dile ait dil becerilerine tam olarak hâkim olmamaları söylenebilir. Bu da öğrenciler açısından akademik başarılarını olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda diğer bireylerle olan sosyalleşme oranlarını da etkileyebilmektedir. Yetişkin bireyleri ise yine sosyal ve ekonomik gibi birçok açıdan olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

İki dilli bireyler, tek dillilere göre okuduğunu anlamada daha düşük seviyede ve başarısızdır. Bu yargı, yapılan birçok araştırmada görülmektedir. İki dilli bireylerin akademik anlamda başarısız olmalarının sebepleri arasında ailelerinin ilgisiz oluşları, kalabalık aile yapılarına maruz kalmaları, kendi ortamları ve çevrelerinde Türkçeye daha az maruz kalmaları sayılabilir (Kızıлтаş ve Kozikoğlu, 2020).

İki dilliliğin avantajlarına bakılacak olursa, bu bireylerin iki dili de eşit oranda bilmese bile iki dil bilmenin getirdiği farklı ikinci bir kültürü, hayat tarzını tanımları onlara yeni bakış açıları kazandıracağından olaylara ve hayata karşı farklı açılardan bakabilme güzelliği getirebilir. Yapılan bazı araştırmalarda iki dilli bireylerin sosyal hayatlarında tek dilli bireylere göre daha başarılı olduklarını göstermektedir. İki dilliliğin çocukların zihinsel becerilerine olumlu etkisi vardır. Ayrıca iki dilli bireyler; varsayımları ortaya koymada, daha yoğun bir şekilde dil çözümlemesi yapabilmeye, çelişen ses yapılarını bulmada ve anlamlandırmada tek dillilere göre daha başarılıdır (Cengiz, 2006:29).

2.6. İlgili Araştırmalar

Toplumların kültürel zenginlikleri olan atasözü ve deyimler kimi zaman sözlü kimi zaman da yazılı olarak kuşaktan kuşağa aktarılmış ve dilin canlı tutulmasında rol oynamışlardır. Halk edebiyatının birer ürünü olan bu özlü sözler sayesinde bireyler, özgün düşünme ve düşündüğünü rahat bir şekilde ifade etme kolaylığına erişmiştir. Dile çeşitli kolaylık ve zenginlikler katan kalıplaşmış bu ifadeler, her dönemde mümkün mertebe ilk hâline dokunulmadan olduğu gibi yaşatılmalıdır. Böyle olmadığı takdirde değişen ve gelişen çağa bağlı olarak genç nesiller, içinde yaşadıkları toplumun çok değerli bu söz varlıklarına sahip çıkmayabilir, onları sonraki nesillere aktarmayabilirler. Bunun sonucunda da konuşulan dil, zamanla yavanlaşıp özünü kaybeder ve dilin hayat damarlarından en önemlisi kopmuştur denilebilir. Bu yüzden atasözü ve deyimlere eğitim-öğretim başta olmak üzere her alanda gereken önem verilmeli ve bu eşsiz değerlere sahip çıkılmalıdır.

Literatür incelemesinde atasözü ve deyim konusunda birçok çalışma örneğine rastlanılmıştır. Kayhan (2009), 7. sınıf öğrencilerine uyguladığı anket ile öğrencilerin deyim, atasözü ve bilmece dağarcıklarını belirleyerek bunların kullanımının aile, okul, öğretmen ve çevre faktörlerine göre değişip değişmediğine yönelik tespitlerde bulunmayı amaçlamıştır. Araştırma sonunda öğrencilerin atasözü deyim ayrımını bilmediklerini, deyim kullanımının atasözüne göre fazla olduğu, atasözlerinde kelime kullanımının diğerlerine göre daha doğru olduğunu tespit etmiştir.

Atasözlerinin Türkçe öğretimindeki kullanımına yönelik yapılan bir araştırmada Aydın (2013), öğretmen görüşlerini saptamayı amaçlamıştır. Öğretmen görüşlerine göre atasözleri dersi kavratmada, dil bilgisi uygulamalarında, kelime öğretiminde, kültürel bilinç kazandırmada vs. gerekli görülmüştür. Bunun haricinde dil becerilerinin tamamının eksiksiz ve doğru olarak kazandırılmasında atasözü ve deyimlerin önemi üzerinde durulması gerektiği ulaşılan tespitler arasındadır.

Mete (2014), "Kültürel Ortaklığın Göstergesi Deyimlerin Öğretimi" adlı çalışmasında 7. sınıf öğrencilerine Türkçe dersinde kazandırılması amaçlanan deyimleri farklı yöntemler (karikatürle, hikâyelerle, geleneksel) kullanarak hangi yöntemin kısa sürede ve etkili bir şekilde öğretimde faydalı olacağını tespit etmek istemiştir. Bu amaç doğrultusunda öğrencilere ön test ve son test uygulanmış ardından üç hafta sonra aynı başarı testini (tekrarlı son test) tekrar uygulanmıştır. Çalışmanın sonucunda, uygulanan

yöntemlerin çeşitli yönlerden karşılaştırmaları yapılmış ve kız öğrencilerin başarı oranlarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Aldık (2018), ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılan atasözü ve deyimlerin, öğrencilerin dil kullanımına etkisi üzerine betimsel bir analiz çalışması yapmıştır. Ortaokul ders kitaplarındaki söz varlıklarının tespiti sonucu 1090 atasözü ve deyim belirlenmiş, bunların ders kitaplarındaki tekrar sıklıkları ise 1686 olarak tespit edilmiştir. Araştırma sonunda, ortaokul ders kitaplarında yer alan deyimlerin sayısının yeterli olduğu fakat atasözü bakımından kitapların çok eksik olduğu sonucu çıkarılmıştır. Ayrıca Türkçe ders kitaplarında yer sözcük ya da cümlelerden hareketle Türkçeye verilen önemim düşük olduğu kanısına varılmıştır. Öğrencilerin konuşma dilinde kullandıkları kalıp sözlerin çarpıtıldığı, düzgün kullanılan İngilizce kelimelerin ağırlıklı olduğundan söz edilmiştir.

Türkiye'nin tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış önemli bir ülke olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Anadolu toprakları jeopolitik konumu ya da başka sebeplerden (ekonomi, savaş, eğitim vb.) dolayı her devirde yoğun göçlere maruz kalmıştır. Anadolu'ya yapılan bu göçlere Arap kökenli insanların yaptığı göçler örnek verilebilir. İlk olarak Türkiye'nin güneyinde yoğunlaşan fakat son yıllarda yaşanan göç hareketlilikleri ile beraber ülkenin neredeyse her bölgesinde Arap kökenli ailelerin yaşadığı bilinir. Bu bireylerin, uzun zamanlardan beri Türkiye'de yaşayıp da ailelerinde ve yaşadıkları çevrede kendi kökenlerinden kopmayıp gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı kaldıkları düşünülmektedir. Köklerine bağlı aileler çoğunlukla aile arasında veya yakın çevrelerinde Arapça konuşmaktadırlar. Nitekim bu ailelerin çocukları da ilk dil olarak Arapçayı, ikinci dil olarak da Türkçeyi öğrenirler. Bundan hareketle bu çocukların büyük bir kısmının Türkçeyi okula başladıklarında öğrendikleri söylenebilir.

İki dilli öğrencilerin (Türkçe-Arapça) büyük çoğunluğunun temel dil becerileri konusunda sorunlar yaşadığı söylenebilir. Anne karnından itibaren Arapçaya maruz kalan çocukların okul çağına gelmeden Türkçeyi kullanmaması sonucu Türkçenin temel dil becerileri (okuma, yazma, konuşma, dinleme/izleme) konusunda sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde iki dilli öğrencilerin çoğunlukla okuma ve yazma konusunda güçlük çektikleri görülmüştür. Okuduğunu anlamlandıramayan öğrenci, eksik ya da yanlış okuyabilmektedir. Okuması iyi olmayan öğrencinin dolayısıyla yazmada da hataları olmaktadır. Alanyazında elde edilen bilgilerden hareketle iki dilli öğrencilerin; kelime, cümle ve metin oluştururken sorunlar yaşadıkları

görülmektedir. Garcia ve Ortiz'den (1988) aktaran Kan ve Yeşiloğlu (2017), iki dilli çocukların cümle kurulumlarına resmi dilleri ile başladıklarını fakat cümlenin devamında ya da içindeki bazı kelimelerde ana dillerine ait özelliklere yer verdiklerini dile getirmişlerdir. Bu şekilde bir öğrenmenin, ikinci dilin yanlış anlamlandırmasına ve dolayısıyla yanlış/eksik öğrenilmesine neden olabileceğini belirtmişlerdir.

Alanyazın incelendiğinde, ana dili ile eğitimde kullandığı dil birbirinden farklı olan iki dilli çocukların eğitim-öğretim alanlarıyla ilgili okuduğunu anlama, yazma, söz dağarcıklarının yetersiz olması gibi pek çok konuda sorunlar yaşadıkları söylenebilir. Sarı (2002), “İki Dilli Çocukların Çözümleme Yöntemiyle Okuma Yazma Öğrenirken Karşılaştıkları Güçlükler” isimli çalışmasıyla, iki dilli çocukların Türkçeyi telaffuzlarında zorlandıkları ve buna bağlı olarak hatalar yapabildikleri, hataların sebebinin de iki dilli öğrencilerin ana dillerinin Türkçe olmamasından kaynaklı olduğunu dile getirmiştir.

Temel ve Bekir (2005:195), iki dilli çocukların her iki dilde de farklı dil yeteneklerine sahip olmaları yönüyle tek dilli çocukların ulaştığı düşünme ve konuşma düzeyine erişemediklerini dile getirmişlerdir. Yalçın Yılmaz (2014:1650), Almanya'da yaptığı çalışmada iki dili de yeterli düzeyde bilmeyen bireylerin, zekâlarının gelişimini ve düşünme yeteneğini olumsuz anlamda etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle iki dilli bireylerin yaşadıkları toplumun diline hâkim olmalarının önemli olduğunu dile getirmiştir.

Shehu'ye (2015) göre de ana dili dışında ikinci dili öğrenen iki dilli öğrenciler, birçok sorunla karşı karşıya kalırlar. Bu sorunların nedenlerinden bazıları şunlardır; yeni öğrendikleri dile ait kelime bilgilerinin yeterli olmaması, okuma çalışmalarının ve faaliyetlerinin beklenen düzeyde olmaması, metin yapılarının uygun yapıda olamaması, öğrendikleri kelimeleri çabuk unutmaları ve okuduklarını anlamada güçlük çekmeleri. Yapılan bir başka araştırmada da Bilgiç (2016), Fransa'da yaptığı araştırmasında yurt dışında yetişip büyüyen çocukların ana dilleri olan Türkçeyi kullanırken kelime dağarcıklarının ciddi anlamda dar olduğunu yapmış olduğu yazılı çalışmalar neticesinde elde etmiştir.

Arapçanın Türkçeye göre yapısal farklılıklarının oluşu, iki dilli bireylerin Türkçe kurdukları cümlelerde birtakım sorunlara neden olduğu söylenebilir. Nitekim Doğan (2017) çalışmasında, iki dilli (Türkçe-Arapça) öğrencilerin Türkçenin temel dil becerilerini kullanmada yeterli olmadığını dile getirmiştir. Bu sorunun ancak yazı

çalışmalarına ağırlık verilerek önemli ölçüde ortadan kalkacağını eklemiştir. Kan ve Hatay (2017), iki dilli öğrencilerin, yazma becerileri konusunda zorluklar yaşadıklarını tespit eden bir çalışma yapmışlardır. Bayat (2017), tek dilli öğrenciler ile iki dilli öğrencilerin okuma becerileri konusuna yoğunlaşmış ve bu alanda bir çalışma ortaya koymuştur. Buna göre; iki dilli öğrencilerin tek dilli öğrencilere göre okuduğunu anlamada güçlük çektikleri sonucuna varmıştır.

Türkçeyi sonradan öğrenen iki dilli Arap öğrencilerin Türkçeyi konuşurken yaşadıkları kaygı düzeyleri, ana dili Türkçe olan öğrencilere göre daha fazladır (Kaya ve Kardaş,2020:129). Türkçeyi sonradan öğrenen iki dilli (Türkçe-Arapça) çocuklar ilk okuma-yazma eğitiminde birtakım sorunlarla karşılaşır. Bu öğrencilere okula başlamadan evvel Türkçe konuşma becerisi kazandırılırsa ilk okuma-yazma öğretimi daha çok kolaylaşabilir. Ayrıca bu öğretim sırasında öğrencilere, ana dilleri ve sonradan edindikleri Türkçeyi tüm yönleriyle kavramaları için, iki dilin de tam öğrenimini içeren programlar geliştirilebilir (Gözüküçük,2015). Kızıldaş ve Kozikoğlu (2020), çalışmalarında iki dilli öğrencilerin karşılaştıkları sorunlara çözüm önerileri bulmayı hedeflemiş ve bu amaçla öğretmen görüşlerine yer vermişlerdir. Buna göre çalışmada yer alan bazı öğretmenler, iki dilli öğrencilerin yaşadıkları sorunların sebeplerine ilişkin fikirler sunmuştur. Bu görüşler içinde iki dilli öğrencilerin ana dilleriyle düşünmeleri, çoğunun okul öncesi eğitimini almamış olması, iki dilli ailelerin çocuklarına karşı ilgisiz olmaları, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin iyi olmaması ve en önemlisi de iki dilli öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının olamaması ya da çok az olması gibi sözler yer almaktadır.

Sonuç olarak iki dilli çocukların, ana dillerinden başka bir dil ile eğitim almaları durumunda sonradan edindikleri dile maruz kalma şekillerinin o dilin temel becerilerini kazanma düzeyini etkilediği söylenebilir. Sonradan kazandığı ikinci dili ilkokulda öğrenen öğrencinin; okuma, yazma, kendini rahat bir şekilde ifade etme, kelimeleri doğru telaffuz etme gibi birçok konuda güçlük çekeceği söylenebilir. Dil becerileri konusunda güçlük yaşayan öğrencilerin akademik başarılarının düşük olabileceği ve sosyal ilişkilerinin de bu doğrultuda zayıf olacağı yargıları çıkarılabilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde araştırmada kullanılan modele, araştırma kapsamında veri elde etmek için modelin uygulandığı evren içindeki örnekleme ve son olarak verilerin ne şekilde toplandığı ile verilerin analiz edilme yöntemlerine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Anket formda yer alan 80 ifade (deyimler ve atasözleri ile ilgili), veriler betimsel şekilde analiz edilerek sayısallaştırılmış ve yorumlar bu sayısal veriler üzerinden yapılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu, olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2009:77).

Verilerin analizinde ayrıca Türkçe ders kitabında yer alan deyim ve atasözleri araştırılırken içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya çalışılır; birbirine benzediği ve birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanır (Altunışık, Bayraktaroğlu, Yıldırım, 2010:302).

“Anketler, sosyal bilimlerde gözlemleri standartlaştırmak üzere başvurulan araçlardan biridir. Anketler kaynak kişilerin doğrudan okuyup cevaplayacakları bir soru cetveli kullanarak gözlemde bulunma araçlarıdır” (Balcı, 1997: 169).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Şanlıurfa ilinin Haliliye ilçesinde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde eğitim veren ortaokullar oluşturur. Bu evren içinden MEB’e bağlı, tek dilli ve iki dilli öğrencilerin olduğu okullar bağlamında random olarak seçilen altı (6) Resmi İmam Hatip Ortaokulu ve Resmi Ortaokul (Havşanlı İmam Hatip Ortaokulu- Ahmet Erseven Ortaokulu- Veysel Karani İmam Hatip Ortaokulu- Yenişehir Ortaokulu- Karaali Ortaokulu- Sarnıç Ortaokulu) bünyesinde 2022-2023 eğitim-öğretim yılında

öğrenim gören 7. sınıf düzeyindeki öğrenciler örneklemini temsil etmektedir. Araştırma kapsamında hazırlanan anket formu, seçilen Resmi İmam Hatip Ortaokul ve Resmi Ortaokul öğrencilerine uygulanmış ve toplamda iki yüz (200) öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca araştırma evrenini oluşturan okullarda okuyan iki dilli ve tek dilli öğrencilerin yaş aralığı 12-14'tür. Demografik özelliklerine göre bakıldığında Şanlıurfa ilinin büyük çoğunluğunda olduğu gibi bu öğrencilerin de kalabalık aile yapısına sahip oldukları, kardeş sayılarının ortalama 4-10 arasında olduğu görülür. Araştırmanın yapıldığı okullardaki öğrencilerin sosyolojik özellikleri birbirinden farklıdır. İki dilli öğrenciler, daha çok Arap kültürü ile yetişmiştir. Sosyoekonomik düzeyleri açısından incelendiğinde ise her iki grupta da (iki dilli- tek dilli) maddi durumu çok iyi- orta- düşük olan öğrencilerin mevcut olduğu söylenebilir. Fakat iki dilli öğrencilerin çoğunluğunun hem köy yaşamından hem de maddi imkânsızlıklardan dolayı birtakım şeylerden yoksun olduğu düşünülmektedir. İki dilli öğrencilerin yaşadığı ailelerin büyük çoğunluğu çiftçilik yaparak geçimini sağlamakta, mevsimlik işçi olarak çalışmakta ya da babaları çoğunlukla yabancı ülkelere tır şoförlüğü yaparak ailelerini geçindirmektedir. Tek dilli öğrencilerin aileleri ise daha çok çeşitli meslek gruplarında çalışarak aile geçimini sağlamaktadırlar.

Araştırma kapsamında ele alınan öğrencilerin ailelerinin (anne ve baba) eğitim düzeyleri incelendiğinde, iki dilli öğrencilerin ailelerinde annelerinin çok az bir kısmının okuma yazma bildiği, babalarının en fazla ilkokul mezunu oldukları görülür. Tek dilli öğrencilerin ise annelerinin ilkokul mezunu, babalarının en az ilkokul olmak üzere farklı eğitim kademelerinden mezun oldukları söylenebilir.

3.3. Verilerin Toplanma Süreci

Uygulama araştırmacı tarafından seçilen altı (6) Resmi İmam Hatip Ortaokulu ve Resmi Ortaokul öğrencilerinden ilköğretim 7. sınıf düzeyinde öğrenim görenlerin deyim ve atasözü dağarcıklarının belirlenmesi ve iki dilliliğe bağlı olarak analiz edilmesini kapsar. Bu amaçla öğrencilere, uzman görüşleri alınarak hazırlanan, aynı zamanda uzman görüşleri ile onaylanan ve bilimsel araştırma etik kurul onayından geçen (Ek-4), araştırma kapsamında gerekli izinler alınarak (Ek-6) uygulanan bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Uygulama, ders dışı çalışma saatlerinde gerçekleştirilmiştir. Uygulanan anket seksen iki (82) ifadeden meydana gelip toplamda iki yüz (200) öğrenciyle yürütülmüştür. Uygulanan anket sonucunda öğrencilerin birbirinden bağımsız şekilde verdikleri yanıtlardan alınan verilere göre problem durumunu çözüme kavuşturmak amaçlanmıştır. Bu amaçla ankette yer alan ifadeler öğrenci bazında ayrı ayrı incelenmiş ve her maddenin ayrıntılı olarak analizi yapılmıştır.

3'lü likert tipinde hazırlanan ankette yer alan ifadelerin büyük çoğunluğu Özgün Yayınları 7. Sınıf Türkçe Kitabı'nda yer alan metin ve etkinliklerden alınmış, geri kalan kısmı ise az/nadir bilinen ve çok bilinen atasözleri ve deyimlerden seçilerek oluşturulmuştur. Öğrenciden cevabı "Evet" ise verilen atasözü veya deyimini birer cümlede kullanması istenmiştir. Böylelikle öğrencilerin ankette yer alan atasözü ve deyimleri tam olarak kavrayıp kavramadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anket formda yer alan 12 atasözü, 19 deyim 7. sınıf Türkçe ders kitabından gelişigüzel olarak seçilmiş geriye kalan diğer atasözü ve deyimler de 5 uzman görüşüne başvurularak belirlenmiştir. Uzman görüşüne başvuru ve gelişigüzel seçilen atasözü ve deyimlerden birkaçı 7. sınıf öğrencilerinin düzeyine göre bilinmesinin güç olabileceği düşünülen söz varlıklarından seçilmiştir. Buradaki amaç, iki dilli ve tek dilli öğrenciler arasında verilen atasözü ve deyimleri bilme düzeylerini kıyaslamaktır. Alınan uzman görüşlerine göre eklenen atasözü ve deyimlerden birkaçı da 7. sınıf öğrencilerinin seviyelerine uygun veya bilme olasılıklarının yüksek olduğu, çok bilinen söz varlıkları olarak nitelendirebilecek atasözü ve deyimlerden seçilmiştir. Öğrencilerin bilme olasılığı daha yüksek olan bu atasözü ve deyimlere verdikleri cevaplar iki dillilik ve tek dillilik bakımından incelenmeye çalışılmıştır. Çok bilinen bu söz varlıklarından da yine iki dillilik ve tek dillilik bakımından birtakım veriler elde edilmeye çalışılmıştır.

Verilerin toplanma süreci olarak, 7. sınıfta okuyan öğrencilerin Türkçe kitabında yer alan atasözü ve deyim bilgi düzeylerinin ve akılda kalıcılığının tespiti için 2. dönemin sonu uygun görülmüş ve anket çalışması, gerekli izinler de alınarak dönem sonunda uygulanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada veriler araştırmacı tarafından hazırlanan anket formu kullanılarak toplanmıştır. Örnekleme alınan ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin deyim ve atasözü

dağarcıkları düzeylerinin belirlenmesi ve bunların öğretilmesini incelemek amacıyla seksen iki (82) ifadeli bir anket formu geliştirilmiştir. Ankette yer alan ifadelerden seksen (80) tanesi 3'lü likert tipinde hazırlanmış ve öğrencilerin kendilerine en uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Bu seçenekler sırasıyla (EVET), (KISMEN), (HAYIR) şeklindedir. Ankette yer alan iki (2) soru ise klasik olarak hazırlanmış ve cevaplayıcıdan ayrı ayrı en fazla beş (5) atasözü ve deyim örneği yazması istenmiştir. Bu sorular ile öğrencilerin atasözü ve deyim ayrımını kavrayıp kavramadıkları, kültürel bilgi birikimlerinden hareketle sahip oldukları söz varlıkları dağarcıkları tespit edilmiştir.

Uygulanan anket sonucunda elde edilen veriler tablo, şekil ve grafik olarak tez çalışmasına eklenerek ilgili yorumlamalar yapılmıştır. İki dilli ve tek dilli öğrencilerin sahip oldukları söz dağarcıkları sayısal olarak yansıtılmıştır. Anket, öğrencilerin atasözü ve deyim karmaşasına düşmesini önlemek amacıyla ayrı başlıklar altında hazırlanmıştır. Böylelikle anketin tek işlevi, öğrencinin verilen atasözü ve deyimini bilip bilmediğini saptaması olmayıp aynı zamanda ankette yer alan atasözleri ve deyimleri herhangi bir ayırım karmaşasına düşmeden öğrenciye öğretmesi olmuştur.

7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan atasözü ve deyimlerden birkaçı anket forma eklenmiştir. Bu eklemeler araştırmacı tarafından gelişigüzel seçilmiştir. İki dilli ve tek dilli öğrencilerin kitapta yer alan söz varlıklarını, 7. sınıf okul döneminde öğrendikleri bilgisinden hareketle bu öğrenmelerinin düzeyini ve kalıcılığını belirlemek amacıyla anket formdan yararlanılmıştır. Ankette yer alan öğrenci cevaplarından hareketle, Türkçe kitabında mevcut olan söz varlıklarını bilme düzeylerinin iki dillilik ve tek dillilik bağlamında incelenmesinin net bir şekilde gösterimi açısından grafiklerden yararlanılmıştır. Hazırlanan grafiklerde 5 atasözü ve 5 deyim bilgisinin düzeyleri iki dillilik-tek dillilik bağlamında öğrenci cevaplarından hareketle gösterilmiş; bu söz varlıklarının seçimi ise random olarak gerçekleştirilmiştir.

Öğrencilerin anket formda yer alan söz varlıklarına ait verdikleri tüm cevaplar, araştırmacı tarafından manuel olarak ayrıntılı bir şekilde tek dilli okullar (3 okul) ve iki dilli okullar (3 okul) kapsamında ayrı ayrı, çok dikkatli bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca öğrenci yazıları da doğru ve eksiksiz bir şekilde herhangi bir hataya sebebiyet verilmeden dikkatli bir şekilde okunmuş ilgili analizler yapılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Araştırma kapsamında iki dilli ve tek dilli olmak üzere 7. sınıf öğrencilerinin atasözleri ile deyimler konusundaki anlam bilgilerine ilişkin elde edilen bulgular bu bölümde sunulmuştur. Hazırlanan kırkar adet atasözü ve deyim anlamını bilip bilmeme, cümle içinde doğru veya yanlış kullanma gibi bulguların incelenmesi detaylı bir şekilde yapılmıştır. 200 kişiye uygulanan anket formuyla, toplamda 8.000 cevap ayrıntılı olarak tablo ve grafikler ile gösterilmiştir.

4.1. İki Dilli ve Tek Dilli Öğrencilerin Atasözü Bilgilerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin atasözlerine ilişkin dağarcık düzeylerini belirlemek üzere hazırlanan anket formundaki veriler, okullara göre iki dilli ve tek dilli olmak üzere gruplandırılarak ayrı ayrı gösterilmiştir. “İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin atasözü dağarcıkları ne düzeydedir?” ve “İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin, atasözlerini anlamlarına uygun olarak cümle içinde kullanma becerileri ne düzeydedir?” problem cümlelerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, Tablo 1’de tek dilli okulların (Yenişehir Ortaokulu- Ahmet Erseven Ortaokulu- Veysel Karani İmam Hatip Ortaokulu) atasözlerine verdikleri cevap sayıları yer alırken; Tablo 2’de iki dilli okulların (Karaali Haşim Açıanal Ortaokulu- Sarnıç Ortaokulu- Havşanlı İmam Hatip Ortaokulu) atasözlerine verdikleri cevap sayıları gösterilmiştir.

Tablo 1.
Tek Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip)

ATASÖZLERİ	YENİŞEHİR ORTAOKULU				AHMET ERSEVEN ORTAOKULU				VEYSEL KARANI İMAM HATİP ORTAOKULU						
	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Evet	Kismen	Hayır
Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).	-	9	25	-	1	2	26	2	-	-	9	24	1	-	-
Acele işe şeytan karışır.	1	3	1	14	16	-	-	-	2	1	2	20	7	-	-
Ağaç yaşken eğilir.	4	8	4	2	15	2	1	8	3	11	5	3	5	5	14
Ak akçe kara gün içindir.	7	9	9	3	7	-	3	10	10	5	1	5	2	2	13
Akan su, yosun tutmaz.	2	13	12	7	1	-	4	11	5	4	4	2	5	3	9
Ateş düştüğü yeri yakar.	-	10	8	11	6	-	4	8	9	4	4	4	2	3	12
Akıllı akıldan üstündür.	6	11	3	10	5	-	4	5	6	9	7	7	-	3	6
Ayağını yorganına göre uzat.	6	3	3	14	9	-	4	6	6	8	6	6	1	9	5
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.	8	10	2	9	6	-	4	9	2	10	4	4	2	3	17
Balık baştan kokar.	2	8	18	4	1	2	1	3	18	5	1	1	3	-	27
Bir elin nesi var iki elin sesi var.	5	5	3	13	9	-	4	4	2	17	3	3	1	1	23
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.	7	10	4	8	4	-	4	12	4	8	2	2	1	12	11
Bugünün işini yarına bırakma.	6	4	1	16	8	-	5	4	-	15	7	7	-	5	1
Büyük lokma ye büyük söz söyleme.	4	12	10	6	3	-	4	8	10	7	2	2	-	6	8
Can çıkmayınca huy çıkmaz.	1	13	11	8	2	-	3	11	12	4	1	4	-	3	14
Damlaya damlaya göl olur.	7	4	1	19	4	-	3	2	-	21	4	4	1	4	2

Tablo 1.
Tek Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip) (devamı)

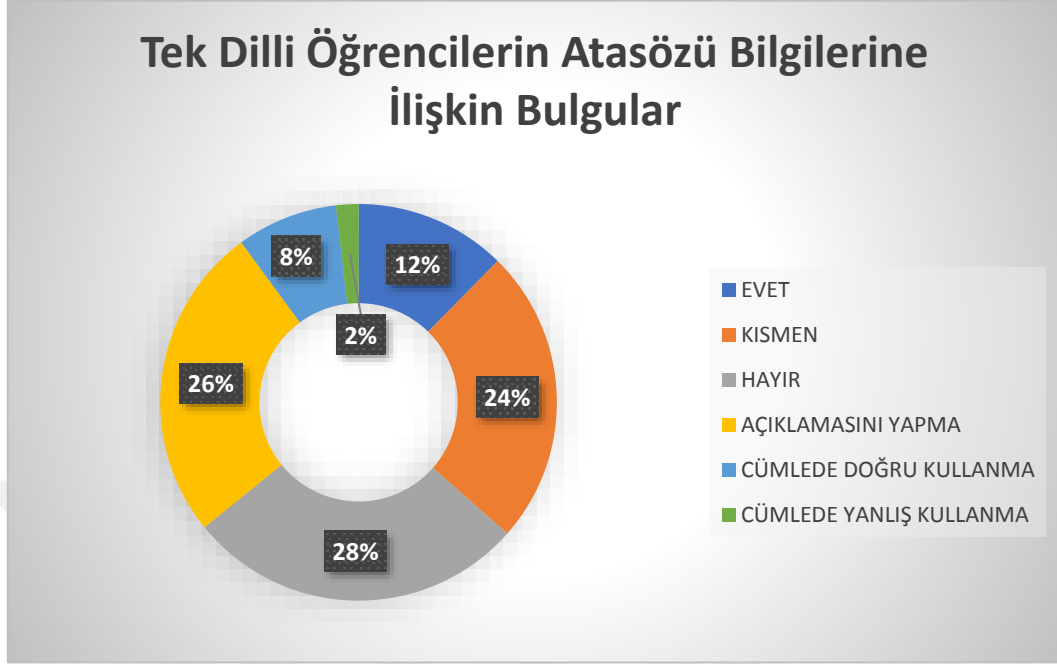
ATASÖZLERİ	YENİŞEHİR ORTAOKULU					AHMET ERSEVEN ORTAOKULU					VEYSEL KARANI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	3	15	10	5	1	1	7	7	11	2	2	2	7	12	5	6	-	4
Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.	-	12	21	2	-	-	1	8	22	-	-	-	5	-	29	-	-	-
Denize düşen yılana sarılır.	3	9	15	6	1	1	2	10	11	5	2	1	3	7	14	7	1	1
Dost kara günde belli olur.	4	2	-	16	13	-	4	7	-	23	7	-	4	1	1	25	3	-
Eğri oturup doğru konuşalım.	3	20	7	2	3	-	6	9	8	2	5	1	5	15	9	4	-	1
El elden üstündür.	3	18	7	6	1	-	3	13	7	6	2	-	12	12	4	4	1	1
Emek olmadan yemek olmaz.	4	8	2	14	7	-	3	9	4	11	4	-	4	8	5	16	1	-
Görünen köy kılavuz istemez.	5	14	8	5	2	1	3	11	11	5	1	-	1	14	12	5	1	1
Hamala semeri yük değildir (olmaz).	-	9	23	2	1	-	2	5	24	-	-	-	4	28	2	-	-	-
Her koyun kendi bacağından asılır.	3	8	13	8	2	1	8	5	13	2	2	1	2	8	16	7	-	1
İşleyen demir ışıldar.	48	10	10	3	-	-	5	7	13	6	-	-	6	11	8	6	2	1
İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.	2	14	13	4	2	-	2	8	14	7	-	-	8	15	9	2	-	-
Keskin sirke küpüne zarar verir.	4	9	19	2	1	-	2	12	15	1	-	1	7	11	8	7	-	1
Kimse yoğurdum ekşi demez.	1	11	13	6	1	1	3	5	10	11	1	1	1	7	21	5	-	-
Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.	2	13	7	9	4	-	7	6	8	7	3	-	3	6	5	16	4	-

Tablo 1.
Tek Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip) (devamı)

ATASÖZLERİ	YENİŞEHİR ORTAOKULU					AHMET ERSEVEN ORTAOKULU					VEYSEL KARANI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma
Lafla peynir gemisi yürümez.	3	10	17	2	3	-	4	11	14	-	2	-	4	5	16	9	-	-
Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.	1	6	20	6	1	1	3	6	15	6	1	-	1	11	16	4	-	2
Rüzgar eken fırtına biçer.	2	9	16	7	1	-	4	4	13	9	1	-	2	13	15	3	-	1
Sabreden derviş, muradına ermiş.	5	5	9	10	6	-	3	3	10	12	3	-	2	7	8	15	2	-
Sakla samanı, gelir zamanı.	7	9	1	15	3	-	7	8	-	13	3	-	11	6	-	17	1	-
Söz uçar, yazı kalır.	6	10	9	5	5	-	7	8	8	4	4	-	11	7	3	12	1	-
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.	9	6	4	11	5	-	5	7	8	9	2	-	9	10	-	13	2	-
Üzüm üzüme baka baka kararır.	9	7	5	11	3	-	6	9	2	9	4	-	12	2	-	17	1	2
Yalnız taş, duvar olmaz.	4	9	18	3	1	-	7	3	18	2	1	-	5	4	16	9	-	-

Anket formunda yer alan 40 atasözüne ilişkin üç ayrı ortaokulda (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip) bulunan tek dilli öğrencilerin verdikleri cevaplar yukarıda yer alan Tablo 1’de gösterilmiştir. Anket 100 öğrenciye uygulanmış ve 40 atasözü için toplamda 4.000 cevap elde edilmiştir. Yer alan atasözlerini bilip bilmeme, cümle içinde kullanıp kullanamama vb. durumlarına göre analiz edildiğinde toplamda **495 Evet**, **965 Kısmen**, **1.106 Hayır**, **1.031 Atasözünün Açıklamasını Yapabilme**, **330 Atasözünü Cümlede Doğru Şekilde Kullanabilme**, **73 Atasözünü Cümlede Yanlış Şekilde Kullanma** verilerine ulaşılmıştır.

Tablo 1'den hareketle tek dilli öğrencilerin (100 Ö), verilen 40 atasözüne ilişkin cevaplarının sayısal verileri, yüzdelik olarak hesaplanıp aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 1. Tek Dilli Öğrencilerin Atasözü Bilgilerine İlişkin Bulgular

Yukarıdaki grafikten hareketle, tek dilli öğrencilerden %12'sinin verilen 40 atasözü hakkında bilgisinin olduğu, %24'ünün kısmen bilgi sahibi olduğu, %28'inin bu atasözleri hakkında bir bilgisinin olmadığı, %26'sının verilen atasözlerinin açıklamasını yapabildiği, %8'inin atasözlerini anlamına uygun olarak ve doğru bir şekilde cümle içinde kullandığı, son olarak %2'sinin de atasözlerini, yanlış ve anlamını yansıtmayacak şekilde cümle içinde kullandığı görülmektedir.

Tablo 2.
İki Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip)

ATASÖZLERİ	KARAALİ HAŞİM AÇANAL ORTAOKULU				SARNIÇ ORTAOKULU				HAVŞANLI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kismen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	
Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).	1	6	26	-	-	-	2	31	-	-	1	1	2	30	-	1
Acele işe şeytan karışır.	-	8	16	8	-	1	1	7	12	5	-	-	8	5	6	15
Ağaç yaşken eğilir.	-	8	24	-	-	1	-	3	30	-	-	-	1	2	7	21
Ak akçe kara gün içindir.	-	8	24	-	-	1	-	1	33	-	-	-	-	3	2	25
Akan su, yosun tutmaz.	-	11	22	-	-	-	1	4	24	1	-	-	4	3	11	15
Ateş düştüğü yeri yakar.	1	8	19	1	-	4	1	6	22	-	-	-	5	2	9	16
Akıl akıldan üstündür.	1	10	19	2	-	1	1	5	26	1	-	-	1	5	4	15
Ayağını yorganına göre uzat.	-	4	26	2	-	1	-	4	25	1	-	-	4	1	13	18
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.	2	6	19	6	-	-	1	6	23	2	-	-	2	1	7	22
Balık baştan kokar.	-	7	25	-	-	1	-	3	30	-	-	-	1	1	4	26
Bir elin sesi var iki elin sesi var.	1	6	20	6	-	-	2	6	20	5	-	-	1	6	5	11
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.	1	12	18	-	-	2	1	7	24	-	1	-	1	4	7	13
Bugünün işini yarına bırakma.	-	4	20	9	-	-	1	2	16	3	-	-	2	3	10	8
Büyük lokma ye büyük söz söyleme.	2	7	22	1	-	1	-	2	32	-	-	-	-	2	7	18
Can çıkmayınca huy çıkmaz.	1	5	25	1	-	1	-	4	29	-	-	-	1	7	17	1
Damlaya damlaya göl olur.	1	12	10	9	-	1	1	10	13	9	-	-	1	4	3	7

Tablo 2.
İki Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç-
Havşanlı İmam Hatip) (devamı)

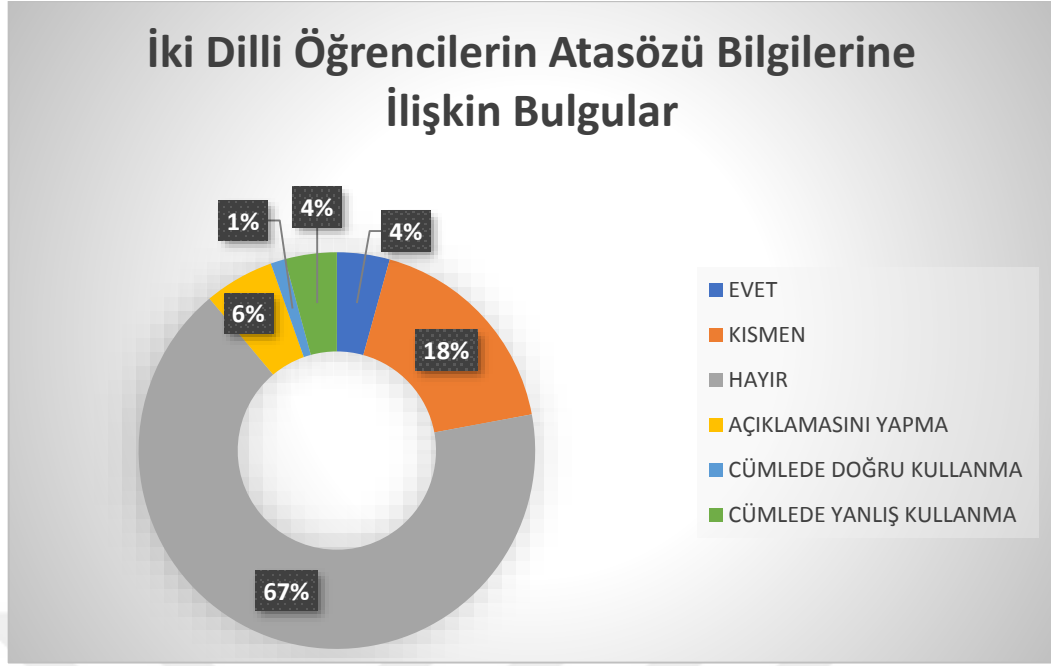
ATASÖZLERİ	KARAALİ HAŞİM AÇANAL ORTAOKULU				SARNIÇ ORTAOKULU				HAVŞANLI İMAM HATİP ORTAOKULU									
	Evete	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evete	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evete	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma			
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.	2	7	23	-	-	1	1	4	28	-	-	1	-	7	20	-	-	7
Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.	2	5	26	-	-	-	1	3	30	-	-	-	1	11	22	-	-	-
Denize düşen yılana sarılır.	2	1	28	1	-	1	-	5	28	-	-	1	4	3	23	1	-	3
Dost kara günde belli olur.	3	4	19	7	-	-	1	2	25	6	-	-	2	3	18	5	4	2
Eğri oturup doğru konuşalım.	2	10	16	2	-	3	-	3	30	1	-	-	1	6	25	2	-	-
El elden üstündür.	2	8	17	1	-	5	1	2	31	-	-	-	3	14	12	2	2	1
Emek olmadan yemek olmaz.	2	5	18	7	-	1	2	5	20	4	-	3	6	5	13	7	-	2
Görünen köy kılavuz istemez.	-	4	28	-	-	1	-	2	31	-	-	1	-	6	26	-	1	1
Hamala semeri yük değildir (olmaz).	-	6	27	-	-	-	-	4	30	-	-	-	-	4	30	-	-	-
Her koyun kendi bacağından asılır.	-	7	26	-	-	-	-	7	27	-	-	-	1	7	15	4	2	1
İşleyen demir ışıldar.	1	7	24	-	-	1	1	5	27	-	-	1	4	11	19	-	-	1
İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.	2	4	24	2	-	1	-	4	30	-	-	-	7	7	19	1	-	-
Keskin sirke küpüne zarar verir.	-	7	25	-	-	1	-	7	27	-	-	-	1	6	27	-	-	-
Kimse yoğurdum ekşi demez.	-	8	24	1	-	-	1	6	27	-	-	-	-	6	25	2	-	1
Kusursuz dost arayan dostsuz kahr.	1	8	20	4	-	-	1	6	25	1	-	1	1	7	18	6	1	1
Lafla peynir gemisi yürümez.	2	5	26	-	-	-	-	1	32	-	-	1	1	9	23	-	1	-

Tablo 2.
İki Dilli Öğrencilerin 40 Atasözüne İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip) (devamı)

ATASÖZLERİ	KARAALİ HAŞİM AÇANAL ORTAOKULU				SARNIÇ ORTAOKULU				HAVŞANLI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	
Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.	-	8	24	-	-	1	-	-	-	-	3	8	22	-	-	1
Rüzgar eken fırtına biçer.	-	8	23	1	-	1	1	4	29	-	-	3	10	21	-	-
Sabreden derviş, muradına ermiş.	1	5	25	1	-	1	1	6	23	4	-	4	9	10	6	2
Sakla samanı, gelir zamanı.	2	6	19	2	-	4	1	11	18	4	-	6	5	14	5	3
Söz uçar, yazı kalır.	2	8	18	5	-	-	1	2	28	3	-	4	9	14	5	-
Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.	-	3	28	1	-	1	-	3	27	4	-	3	8	17	2	-
Üzüm üzüme baka baka kararır.	1	6	24	1	-	1	2	2	28	2	-	4	8	15	4	3
Yalnız taş, duvar olmaz.	2	4	25	2	-	-	1	1	31	-	-	1	4	5	22	3

Anket formunda yer alan 40 atasözüne ilişkin üç ayrı ortaokulda (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip) bulunan iki dilli öğrencilerin verdikleri cevaplar yukarıda yer alan Tablo 2’de gösterilmiştir. Anket 100 öğrenciye uygulanmış ve 40 atasözü için toplamda 4.000 cevap elde edilmiştir. Yer alan atasözlerini bilip bilmeme, cümle içinde kullanıp kullanamama vb. durumlarına göre analiz edildiğinde toplamda **172 Evet**, **711 Kısmen**, **2.673 Hayır**, **228 Atasözünün Açıklamasını Yapabilme**, **47 Atasözünü Cümlede Doğru Şekilde Kullanabilme**, **169 Atasözünü Cümlede Yanlış Şekilde Kullanma** verilerine ulaşılmıştır.

Tablo 2’den hareketle iki dilli öğrencilerin (100 Ö), verilen 40 atasözüne ilişkin cevaplarının sayısal verileri, yüzdelik olarak hesaplanıp aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 2. İki Dilli Öğrencilerin Atasözü Bilgilerine İlişkin Bulgular

Yukarıdaki grafikten hareketle iki dilli öğrencilerden %4'ünün verilen 40 atasözü hakkında bilgisinin olduğu, %18'inin kısmen bilgi sahibi olduğu, %67'sinin bu atasözleri hakkında bir bilgisinin olmadığı, %6'sının verilen atasözlerinin açıklamasını yapabildiği, %1'inin atasözlerini anlamına uygun olarak ve doğru bir şekilde cümle içinde kullandığı, son olarak %4'ünün de atasözlerini, yanlış ve anlamını yansıtmayacak şekilde cümle içinde kullandığı görülmektedir.

4.2. İki Dilli ve Tek Dilli Öğrencilerin Deyim Bilgilerine İlişkin Bulgular

Öğrencilerin deyimlere ilişkin dağarcık düzeylerini belirlemek üzere hazırlanan anket formundaki veriler, okullara göre iki dilli ve tek dilli olmak üzere gruplandırılarak ayrı ayrı gösterilmiştir. “İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin deyim dağarcıkları ne düzeydedir?” ve “İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin, deyimleri anlamlarına uygun olarak cümle içinde kullanma becerileri ne düzeydedir?” problem cümlelerine ilişkin bulgular yer almaktadır. Buna göre, Tablo 3'te tek dilli okulların (Yenişehir Ortaokulu- Ahmet Erseven Ortaokulu- Veysel Karani İmam Hatip Ortaokulu) deyimlere verdikleri cevap sayıları yer alırken; Tablo 4'te iki dilli okulların (Karaali Haşim Açıanal Ortaokulu- Sarnıç Ortaokulu- Havşanlı İmam Hatip Ortaokulu) deyimlere verdikleri cevap sayıları gösterilmiştir.

Tablo 3.
Tek Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip)

DEYİMLER	YENİŞEHİR ORTAOKULU					AHMET ERSEVEN ORTAOKULU					VEYSEL KARANI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma
Açık kapı bırakmak.	3	6	19	4	-	3	3	3	14	6	-	4	3	5	22	1	1	2
Ağırdan almak.	3	7	5	9	10	1	8	4	2	6	8	3	4	5	6	8	7	4
Ağız birliği etmek.	1	10	13	7	3	1	5	6	10	5	5	-	3	9	10	6	3	3
Ağız süt kokmak.	2	13	17	2	-	1	5	7	13	3	-	3	1	5	23	4	-	1
Ağzında bakla ıslanmamak.	2	7	6	12	8	-	2	6	8	10	5	-	3	3	4	20	4	-
Aklından geçirmek.	5	8	7	7	8	-	8	3	7	4	9	-	5	4	1	22	2	-
Sırtı yere gelmemek.	4	11	9	4	7	-	6	4	3	8	10	-	4	8	6	9	2	5
Basireti bağlanmak.	4	8	21	1	1	-	3	6	22	-	-	-	2	5	27	-	-	-
Boğazı tıkanmak.	8	10	12	3	1	1	7	10	6	1	-	6	6	12	9	2	3	2
Burnunda tütmek.	4	8	2	12	9	-	3	7	4	4	11	2	8	5	4	12	2	3
Can kulağı ile dinlemek.	5	6	3	10	11	-	5	3	2	8	13	-	2	2	2	26	2	-
Çam devirmek.	4	11	19	1	-	-	3	8	18	1	-	1	2	6	25	1	-	-
Dilinde tüy bitmek.	6	5	3	9	12	-	6	5	1	8	11	-	6	5	-	19	4	-
Dört gözle beklemek.	7	6	2	9	11	-	5	3	3	8	11	-	7	-	-	22	4	1
Düğün bayram olmak.	6	9	13	5	1	1	3	11	15	1	1	-	2	9	14	8	-	1

Tablo 3.
Tek Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip) (devamı)

DEYİMLER	YENİŞEHİR ORTAOKULU					AHMET ERSEVEN ORTAOKULU					VEYSEL KARANI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kismen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma
Dümen kırmak.	3	10	20	-	2	-	2	9	18	1	1	1	2	7	23	2	-	-
Düşünüp taşınmak.	6	10	3	8	8	-	5	4	5	6	11	-	6	3	3	17	4	1
Elinden geleni yapmak.	7	4	5	8	10	-	6	3	2	7	13	-	8	1	2	15	8	-
Emek harcamak.	10	10	-	6	9	-	5	8	1	6	11	-	10	3	1	24	5	1
Etekleri zil çalmak.	7	7	1	9	11	-	4	7	1	8	10	1	7	1	-	21	5	-
Gönül okşamak.	4	15	13	1	2	-	4	6	20	-	1	-	2	16	16	-	-	-
Göz hapsine almak.	6	11	14	3	1	-	4	7	17	2	1	-	1	7	22	4	-	-
Gözden geçirmek.	11	6	1	9	8	-	5	8	3	5	10	-	7	5	3	12	5	2
Gözüne girmek.	11	8	-	5	11	-	4	4	3	5	15	-	6	1	2	15	10	-
Gücü yetmek.	10	9	2	5	9	-	6	7	6	2	10	-	12	6	2	5	8	1
Hapı yutmak.	9	10	6	3	7	-	5	11	6	2	7	-	7	7	2	10	4	4
Har vurup harman savurmak.	6	11	13	2	3	-	3	8	17	-	3	-	1	11	17	5	-	-
Hafife almak.	9	7	2	7	10	-	3	3	4	8	13	-	6	3	3	13	9	-
İçi daralmak.	7	6	4	8	10	-	6	4	4	6	11	-	6	4	4	13	7	-
İpe un sermek.	4	12	16	2	1	-	6	8	17	-	-	-	1	13	17	-	2	1
Kabuğuna çekilmek.	7	10	13	2	3	-	7	9	9	4	2	-	2	9	13	6	4	-

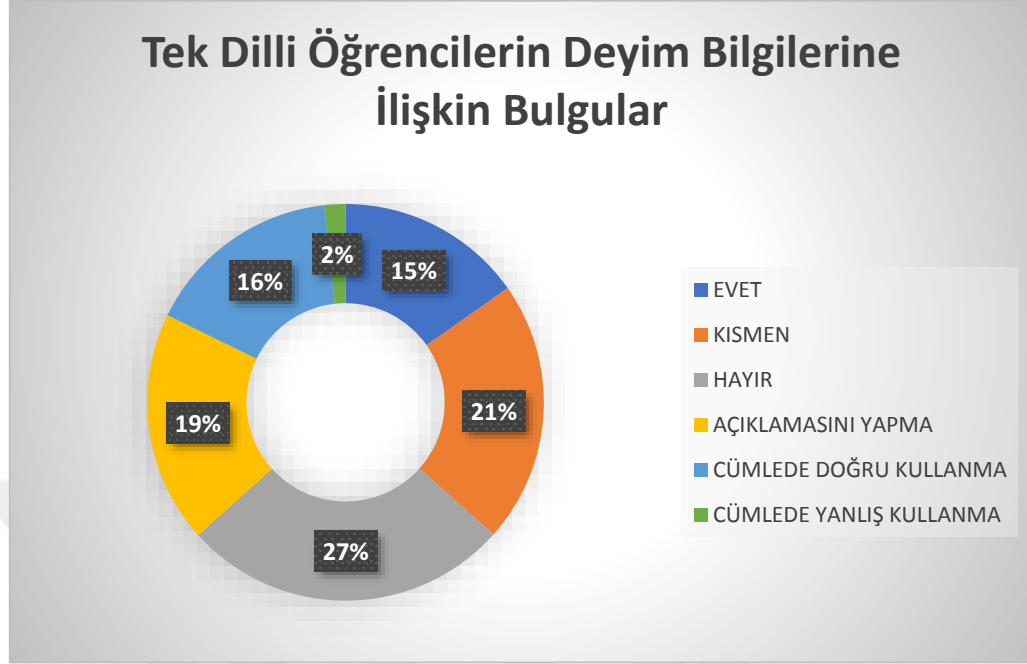
Tablo 3.

Tek Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani İmam Hatip) (devamı)

DEYİMLER	YENİŞEHİR ORTAOKULU			AHMET ERSEVEN ORTAOKULU			VEYSEL KARANI İMAM HATİP ORTAOKULU											
	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma						
Kulağına küpe olmak.	8	6	1	12	8	-	9	4	1	5	11	-	5	3	-	17	8	1
Leb demeden leblebiyi anlamak.	10	8	11	4	2	-	4	7	12	3	5	-	7	9	4	10	2	2
Nutku tutulmak.	8	17	7	2	1	-	3	8	14	-	6	-	3	11	16	3	1	-
Ok yandan çıkmak.	8	10	8	4	5	-	8	8	7	3	4	1	6	12	8	5	1	2
Seyirci kalmak.	7	10	4	8	6	-	7	6	4	4	10	-	6	5	7	12	4	-
Ucuz atlatmak.	8	10	3	5	9	-	7	6	4	2	12	-	8	4	4	11	7	-
Yıldızı sönmek.	7	13	13	1	1	-	8	5	16	-	2	-	3	13	15	1	1	1
Yük olmak.	7	3	5	8	10	2	9	5	5	2	10	-	8	7	3	4	12	-
Zehir zemberek.	5	8	21	1	-	-	6	2	23	-	-	-	2	7	25	-	-	-

Anket formunda yer alan 40 deyimle ilişkin üç ayrı ortaokulda (Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani) bulunan iki dilli öğrencilerin verdikleri cevaplar yukarıda yer alan Tablo 3'te gösterilmiştir. Anket 100 öğrenciye uygulanmış ve 40 deyim için toplamda 4.000 cevap elde edilmiştir. Yer alan atasözlerini bilip bilmeme, cümle içinde kullanıp kullanamama vb. durumlarına göre analiz edildiğinde toplamda **609 Evet**, **855 Kısmen**, **1.069 Hayır**, **757 Deyimlerin Açıklamasını Yapabilme**, **641 Deyimleri Cümlede Doğru Şekilde Kullanabilme**, **69 Deyimleri Cümlede Yanlış Şekilde Kullanma** verilerine ulaşılmıştır.

Tablo 3'ten hareketle tek dilli öğrencilerin (100 Ö), verilen 40 deyimle ilişkin cevaplarının sayısal verileri, yüzdelik olarak hesaplanıp aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 3. Tek Dilli Öğrencilerin Deyim Bilgilerine İlişkin Bulgular

Yukarıdaki grafikten hareketle tek dilli öğrencilerden %15'inin verilen 40 deyim hakkında bilgisinin olduğu, %21'inin kısmen bilgi sahibi olduğu, %27'sinin bu deyimler hakkında bir bilgisinin olmadığı, %19'unun verilen deyimlerin açıklamasını yapabildiği, %16'sının deyimleri anlamına uygun olarak ve doğru bir şekilde cümle içinde kullandığı, son olarak %2'sinin de deyimleri, yanlış ve anlamını yansıtmayacak şekilde cümle içinde kullandığı görülmektedir.

Tablo 4.
İki Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip)

DEYİMLER	KARAALİ HAŞİM AÇANAL ORTAOKULU				SARNIÇ ORTAOKULU				HAVŞANLI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma Cümlede Doğru Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma Cümlede Doğru Kullanma				
Açık kapı bırakmak.	-	4	25	-	-	4	4	31	-	1	1	7	23	-	-	3
Ağırdan almak.	-	8	20	1	-	4	4	28	-	2	4	10	11	1	3	5
Ağzı birliği etmek.	1	7	25	-	-	-	1	29	-	-	4	9	20	-	-	1
Ağzı süt kokmak.	-	8	24	-	-	1	1	33	-	-	-	5	23	-	-	6
Ağzında bakla ıslanmamak.	2	1	24	4	-	2	1	25	3	3	-	-	16	5	2	6
Aklından geçirmek.	1	5	20	4	-	3	5	25	3	1	-	3	15	4	5	3
Sırtı yere gelmemek.	2	3	23	-	1	4	1	29	3	-	-	2	19	1	2	5
Basireti bağlanmak.	-	6	27	-	-	-	2	32	-	-	-	5	28	-	-	1
Boğazı tıkanmak.	2	6	23	-	-	2	2	31	-	-	1	1	17	-	1	7
Burnunda tütme.	-	9	24	-	-	-	1	30	2	1	-	1	20	-	2	2
Can kulağı ile dinlemek.	2	7	15	7	-	2	4	25	3	-	1	2	15	4	4	-
Çam devirmek.	1	6	25	-	-	1	2	30	-	-	2	1	25	-	-	1
Dilinde tüy bitmek.	1	9	19	1	1	2	1	30	1	-	-	1	18	3	4	1
Dört gözle beklemek.	3	4	16	5	2	3	1	20	5	1	2	4	14	5	7	2
Düğün bayram olmak.	2	10	15	3	-	3	1	25	-	-	1	2	21	-	1	2
Dümen kırmak.	1	10	21	-	-	1	5	28	-	-	1	6	24	-	-	3
Düşünüp taşınmak.	1	10	15	4	-	3	1	24	1	1	-	8	17	5	2	-

Tablo 4.
İki Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip) (devamı)

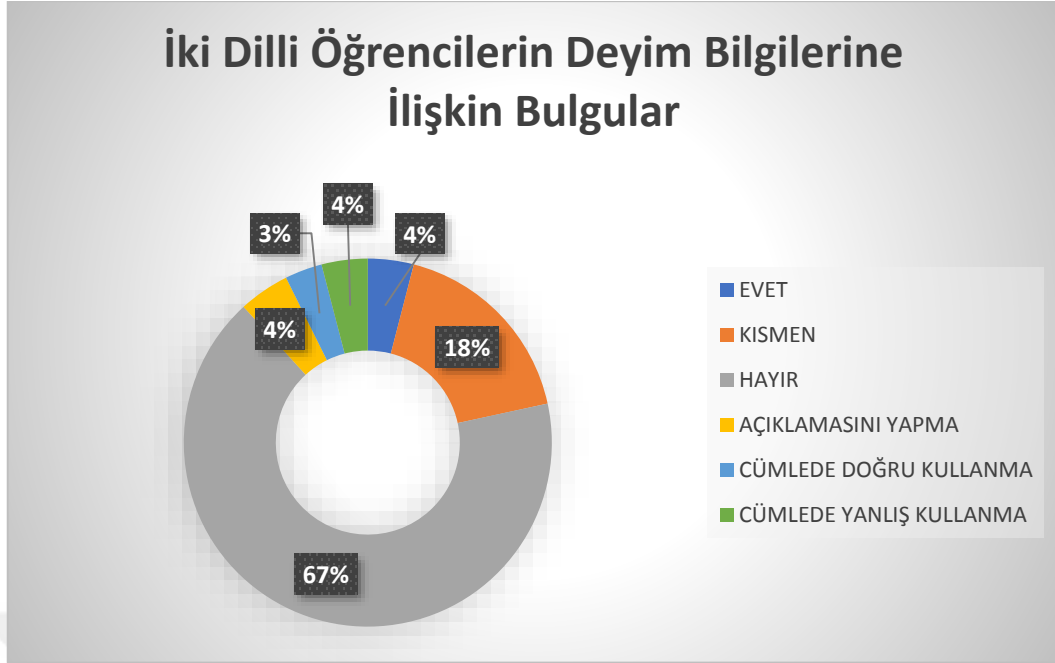
DEYİMLER	KARAALİ HAŞİM AÇANAL ORTAOKULU					SARNIÇ ORTAOKULU					HAVŞANLI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evete	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evete	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evete	Kısmen	Hayır	Açıklaması Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma
Elinden geleni yapmak.	2	11	10	6	-	2	1	4	23	2	2	2	2	4	17	5	5	1
Emek harcamak.	4	4	18	5	1	1	1	4	25	3	-	1	3	6	14	4	4	2
Etekleri zil çalmak.	2	9	18	2	-	2	-	2	32	-	-	-	2	5	18	2	5	2
Gönül okşamak.	-	8	25	-	-	-	-	6	28	-	-	-	1	9	21	-	-	3
Göz hapsine almak.	1	7	25	-	-	-	-	5	29	-	-	-	2	5	24	1	-	2
Gözden geçirmek.	2	9	15	7	1	3	1	3	27	2	-	1	1	6	16	-	4	7
Gözüne girmek.	2	8	17	3	1	2	-	3	24	2	2	3	4	5	15	2	6	2
Gücü yetmek.	3	7	16	5	1	5	-	2	30	1	1	-	1	9	18	2	4	1
Hapı yutmak.	3	7	20	1	-	2	1	3	28	1	1	-	1	8	20	1	2	2
Har vurup harman savurmak.	2	8	23	-	-	-	1	5	27	1	-	-	-	3	31	-	-	-
Hafife almak.	2	8	17	3	1	3	1	4	25	2	1	1	1	8	16	2	4	3
İçi daralmak.	2	9	17	3	1	1	1	4	28	1	-	-	5	7	15	2	3	2
İpe un sermek.	-	7	24	-	-	2	-	5	29	-	-	-	2	3	27	-	-	2
Kabuğuna çekilmek.	-	8	23	1	-	1	1	4	29	-	-	-	-	7	22	1	1	3
Kulağına küpe olmak.	-	9	20	3	-	1	2	4	23	3	1	1	4	6	15	2	6	1
Leb demeden leblebiyi anlamak.	2	7	24	-	-	-	1	-	32	1	-	-	2	7	23	2	-	-
Nutku tutulmak.	-	14	19	-	-	-	1	1	32	-	-	-	2	3	29	-	-	-

Tablo 4.
İki Dilli Öğrencilerin 40 Deyime İlişkin Verileri (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip) (devamı)

DEYİMLER	KARAALİ HAŞİM AÇANAL ORTAOKULU					SARNIÇ ORTAOKULU					HAVŞANLI İMAM HATİP ORTAOKULU							
	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma	Evet	Kısmen	Hayır	Açıklamasını Yazma	Cümlede Doğru Kullanma	Cümlede Yanlış Kullanma
Ok yайдan çıkmak.	2	6	19	3	-	3	2	6	25	1	-	-	2	8	20	-	2	2
Seyirci kalmak.	1	9	17	4	-	2	2	7	25	-	-	-	4	6	15	-	5	4
Ucuz atlatmak.	1	9	18	3	1	1	2	4	26	2	-	-	5	4	19	1	3	2
Yıldızı sönmek.	1	6	25	-	-	1	-	4	30	-	-	-	4	3	26	1	-	-
Yük olmak.	1	6	18	2	4	2	2	5	26	-	1	-	4	5	16	2	7	-
Zehir zemberek.	-	7	26	-	-	-	-	1	33	-	-	-	1	6	16	-	-	1

Anket formunda yer alan 40 deyimle ilişkin üç ayrı ortaokulda (Karaali Haşim Açıanal- Sarnıç- Havşanlı İmam Hatip) bulunan iki dilli öğrencilerin verdikleri cevaplar yukarıdaki Tablo 4'te yer almaktadır. Anket 100 öğrenciye uygulanmış ve 40 deyim için toplamda 4.000 cevap elde edilmiştir. Yer alan deyimleri bilip bilmeme, cümle içinde kullanıp kullanamama vb. durumlarına göre analiz edildiğinde toplamda **161 Evet**, **703 Kısmen**, **2.664 Hayır**, **179 Deyimlerin Açıklamasını Yapabilme**, **131 Deyimleri Cümlede Doğru Şekilde Kullanabilme**, **162 Deyimleri Cümlede Yanlış Şekilde Kullanma** verilerine ulaşılmıştır.

Tablo 4'ten hareketle iki dilli öğrencilerin (100 Ö), verilen 40 deyimle ilişkin cevaplarının sayısal verileri, yüzdelik olarak hesaplanıp aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

Grafik 4. İki Dilli Öğrencilerin Deyim Bilgilerine İlişkin Bulgular

Yukarıdaki grafikten hareketle tek dilli öğrencilerden %4'ünün verilen 40 deyim hakkında bilgisinin olduğu, %18'inin kısmen bilgi sahibi olduğu, %67'sinin bu deyimler hakkında bir bilgisinin olmadığı, %4'ünün verilen deyimlerin açıklamasını yapabildiği, %3'ünün deyimleri anlamına uygun olarak ve doğru bir şekilde cümle içinde kullandığı, son olarak %4'ünün de deyimleri, yanlış ve anlamını yansıtmayacak şekilde cümle içinde kullandığı görülmektedir.

4.3. Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Atasözü ve Deyimlerin Kavranma Düzeyleri

Araştırmanın bu bölümünde iki dilli ve tek dilli öğrencilerin, Özgün Yayınları 7.Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan atasözleri ve deyimlere ilişkin bilgileri uygulanan anket formuyla tespit edilmiştir. Formda yer alan atasözlerinden 12'si, deyimlerden 19'u Türkçe ders kitabından seçilerek konulmuştur. Öğrenci bulguları hazırlanan grafiklerle ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

4.3.1. Öğrencilerin Türkçe Ders Kitabındaki Atasözlerini Kavrama Düzeyleri

“İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrenciler, Türkçe ders kitabında yer alan atasözü ve deyimleri kavrayabilmişler midir?” problem cümlesinin araştırılması ve ilgili

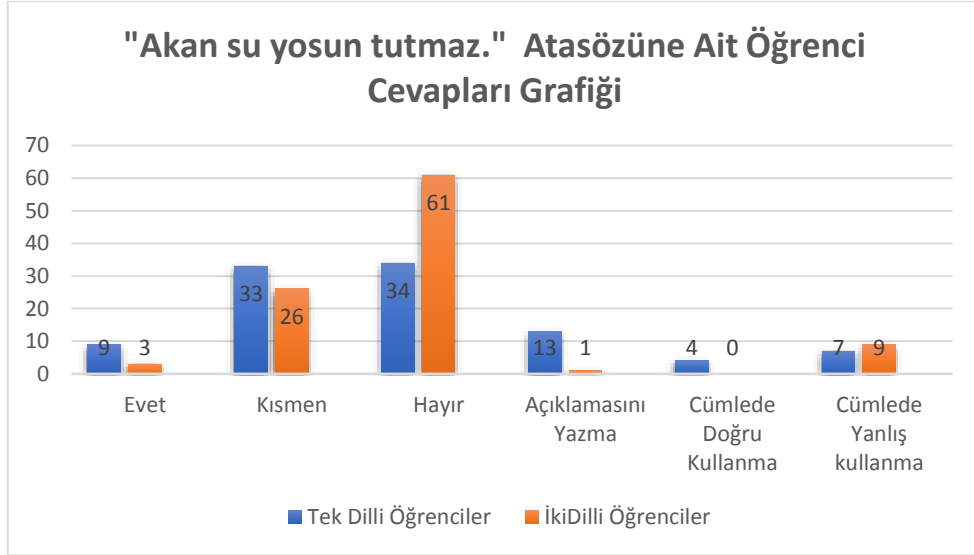
bulguların tespiti amacıyla 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan atasözleri tek tek tespit edilmiş ve anket formunda yer verilmiştir. İki dilli ve tek dilli öğrencilerin, kitaptan alınan atasözlerine ilişkin verdikleri cevaplar sonucunda bu atasözlerini bilip bilmeme, cümle içinde kullanıp kullanamama gibi durumları ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Türkçe ders kitabında olan ve anket formunda yer alan atasözlerinden sadece 5'i gelişigüzel seçilmiştir. Öğrencilerin seçilen bu atasözleri ile ilgili bilgi düzeyleri grafikler üzerinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Buna göre 7. sınıf Türkçe ders kitabında geçen atasözleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 5.

İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geçen Atasözleri

-
- Akan su, yosun tutmaz.
  - Arı kovarı oğulsuz olmaz, düğün dernek davulsuz olmaz.
  - Ayağını yorganına göre uzat.
  - Bakarsan bağ olur bakmazsan dağ olur.
  - Bir elin nesi var, iki elin sesi var.
  - Birlikten kuvvet doğar.
  - Davulun sesi uzaktan hoş gelir.
  - Emek olmadan yemek olmaz
  - Ev alma, komşu al.
  - İşleyen demir ışıldar.
  - Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.
  - Lafla peynir gemisi yürümez.
  - Öğrenmenin yaşı olmaz.
  - Sakla samanı, gelir zamanı.
  - Söz uçar yazı kalır.
  - Taşı delen suyun kuvveti değil, damlaların sürekliliğidir.
  - Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım.
  - Uykusuz düş, davulsuz cümbüş olmaz.
  - Yalnız taş, duvar olmaz.
-

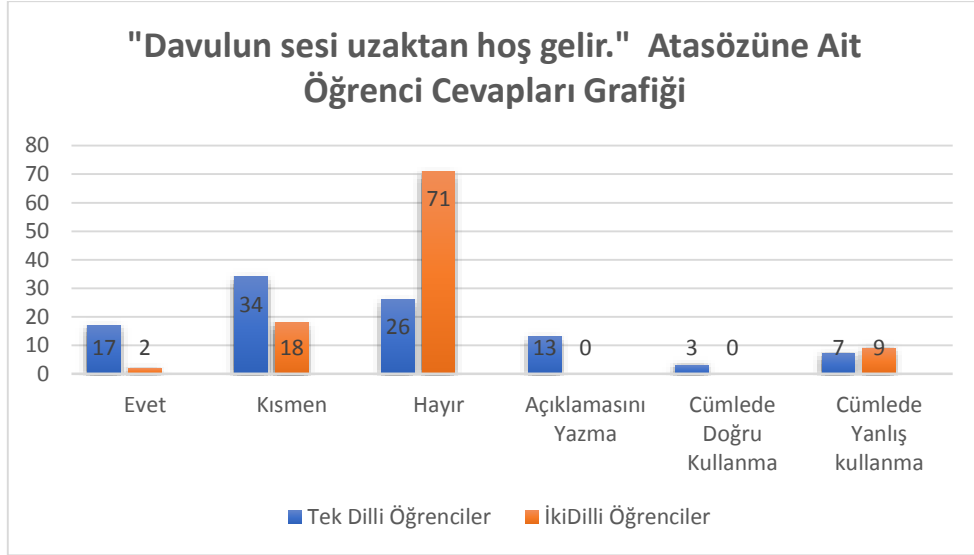
Yukarıdaki tabloda yer alan ve 7. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan atasözlerinden 12'si anket formuna konulmuştur. Formda bulunan bu atasözleri içinden rastgele seçilen 5 atasözüne ilişkin verilen öğrenci cevapları iki dillilik- tek dillilik açısından aşağıdaki grafiklerde ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Ayrıca verilen bu grafiklerde "İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin, atasözleri anlamlarına uygun olarak cümle içinde kullanma becerileri ne düzeydedir?" problem cümlesine yanıt olacak bulgulara da ulaşılmıştır.

Grafik 5. "Akan su, yosun tutmaz." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin “ Akan su yosun tutmaz.” atasözüne ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen atasözünü bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve atasözünün açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen atasözüne ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

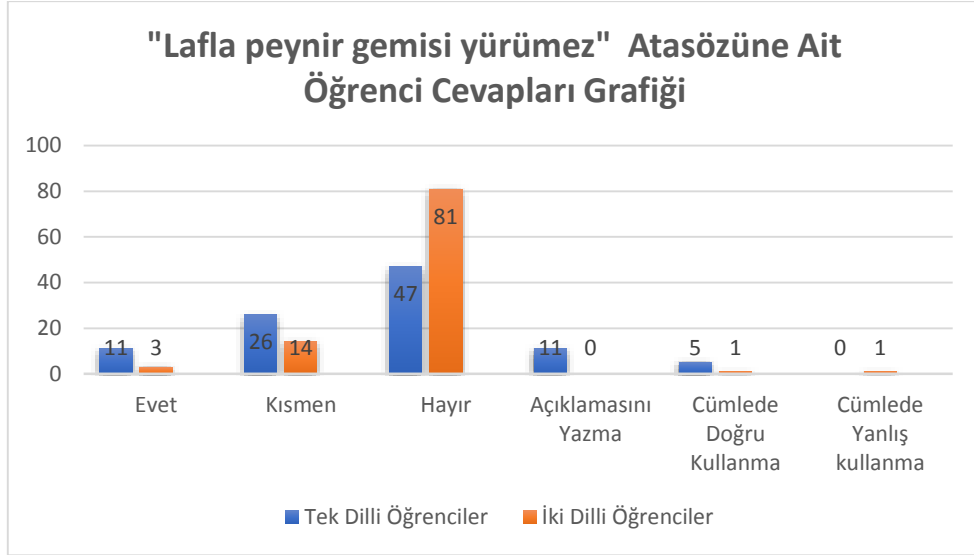
- ✓ Ankete katılan tüm öğrencilerin (200 kişi) kitapta yer alan bir atasözü olmasına karşın toplamda 95’inin bu atasözünün anlamını bilmediği, dolayısıyla da cümlede yanlış kullandığı veya cümlede kullanamadığı görülmüştür.
- ✓ Genel olarak bakıldığı zaman, grafikte de bariz bir şekilde görüldüğü üzere tek dilli öğrencilerin iki dilli öğrencilere göre, verilen atasözünün bilgisine sahip olma oranları daha fazladır.
- ✓ Verilen grafikte dikkati çeken bir diğer nokta ise atasözünün cümle içinde kullanılma oranıdır. Grafik genel olarak incelendiğinde, 200 öğrenci arasında sadece 4 Öğrenci, atasözünü cümle içinde doğru kullanmıştır ve bu öğrencilerin hepsi de tek dilli öğrenciler arasındadır.

Grafik 6. "Davulun sesi uzaktan hoş gelir." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin “Davulun sesi uzaktan hoş gelir.” atasözüne ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen atasözünü bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve atasözünün açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen atasözüne ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

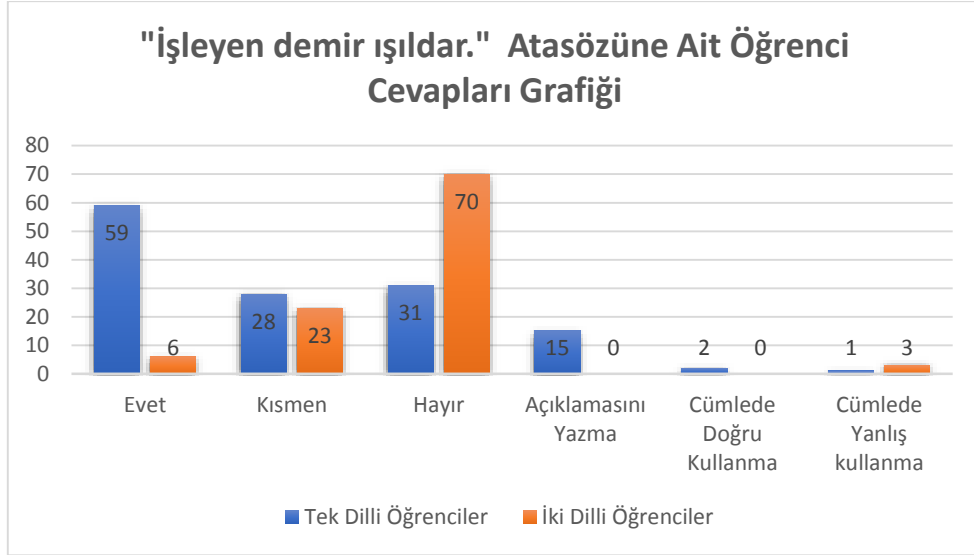
- ✓ Grafikte yer alan atasözünün bilgisine, iki dilli öğrencilerin tek dilli öğrencilere göre belirgin bir şekilde çok azının sahip olduğu görülmektedir.
- ✓ İki dilli öğrencilerin (9Ö), Türkçe kitabındaki etkinliklerde yer alan bu atasözünü gerçek anlamında olacak şekilde cümle içinde yanlış kullandıkları tespit edilmiş ve bu bulgu grafiğe yansıtılmıştır. Aynı şekilde tek dilli öğrencilerden de 7 kişinin atasözünü cümlede yanlış kullandığı görülmektedir.
- ✓ Verilen atasözüne ait bilgi düzeyleri düşük olan iki dilli öğrencilerin hiçbirinin atasözünü cümle içinde doğru kullanmadığı tespit edilmiştir.
- ✓ Grafik incelendiğinde dikkati çeken bir diğer husus ise tek dilli öğrencilerden 13’ünün atasözünün açıklamasını yazdığı görülmektedir. Bu öğrencilerin verilen atasözünün açıklamasını yaptıkları fakat cümle içinde kullanmada zorlandıkları söylenebilir.

Grafik 7. "Lafla peynir gemisi yürümez." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin “Lafla peynir gemisi yürümez.” atasözüne ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen atasözünü bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve atasözünün açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen atasözüne ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

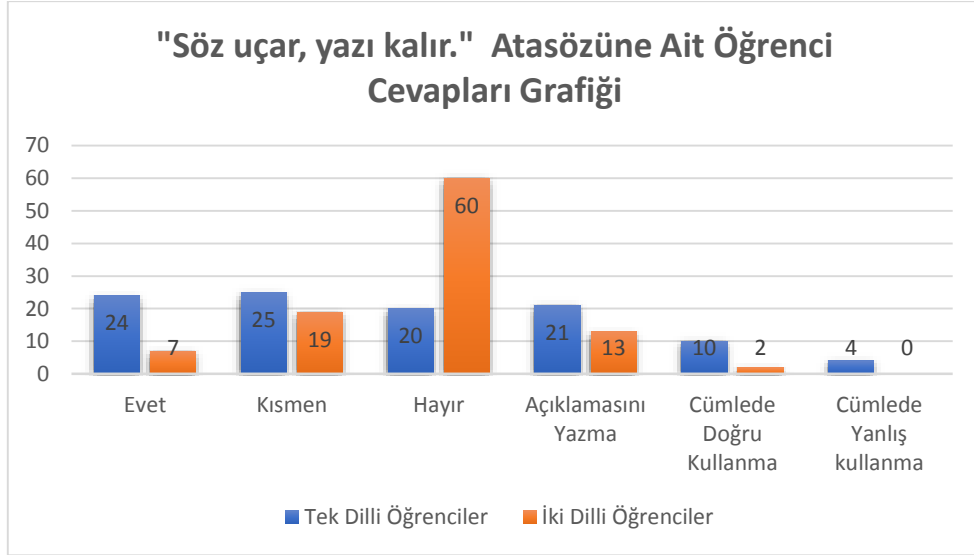
- ✓ İki dilli öğrencilerin büyük çoğunluğunun verilen atasözü hakkında pek bir bilgiye sahip olmadığı grafikte açık bir şekilde görülmektedir.
- ✓ Tek dilli öğrencilerden neredeyse yarısına yakınının atasözü hakkında bir bilgi birikimi yokken; 11 kişinin verilen atasözünü açıkladığı ve 5 kişinin de doğru bir şekilde cümle içinde kullandığı tespit edilmiştir.

Grafik 8. "İşleyen demir ışıldar." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin "İşleyen demir ışıldar." atasözüne ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen atasözünü bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve atasözünün açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen atasözüne ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

- ✓ Grafikte dikkati çeken ilk nokta, iki dilli öğrencilerin atasözüne verdikleri "Hayır" sayısının toplam öğrenci sayısının yarısını geçmesidir. Kalanlar arasında da açıklamasını yazan ve cümle içinde kullanan Ö. olmadığı tespit edilmiştir.
- ✓ İki dilli Ö. ile tek dilli Ö. "Kısmen" yanıtlarının birbirine yakınlığı görülürken "Evet" arasındaki farkın da çok olduğu bariz bir şekilde dikkati çekmektedir.
- ✓ Tek dilli öğrencilerden 76 kişinin "Evet"i işaretledikleri görülürken bu kişilerden 15 öğrencinin atasözünün açıklamasını yaptığı, 2 kişinin de atasözünü cümlede doğru bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Grafik 9. "Söz uçar, yazı kalır." Atasözüne Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin "Söz uçar, yazı kalır." atasözüne ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen atasözünü bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve atasözünün açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen atasözüne ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

- ✓ Kitapta yer alan bu atasözünü, iki dilli öğrencilerin pek kavrayamadıkları görülmektedir. Verilen "Hayır" sayısı cevaplayıcı sayısının yarısından fazladır.
- ✓ İki dilli öğrencilerden 13'ü atasözünün açıklamasını yazmış, 2'si de cümlede doğru kullanmıştır. Böylelikle toplam "Evet" sayısı 22'dir.
- ✓ Tek dilli öğrencilerden 55 kişinin atasözü hakkında bir bilgisi olduğu, 25 kişinin de verilen atasözüne bir kulak aşinalığı olduğu "Kısmen" cevabıyla görülmektedir.
- ✓ İki dilli öğrencilerden atasözünü bilmeyenlerin sayısı, tek dilli öğrencilerin atasözünü bilmeme sayılarının 3 katı kadardır.
- ✓ Tek dilli öğrencilerden 4 kişinin atasözünü yanlış şekilde cümlede kullandıkları (gerçek anlamıyla, anlamına uymayacak şekilde vs.) tespit edilmiştir.

4.3.2. Öğrencilerin Türkçe Ders Kitabındaki Deyimleri Kavrama Düzeyleri

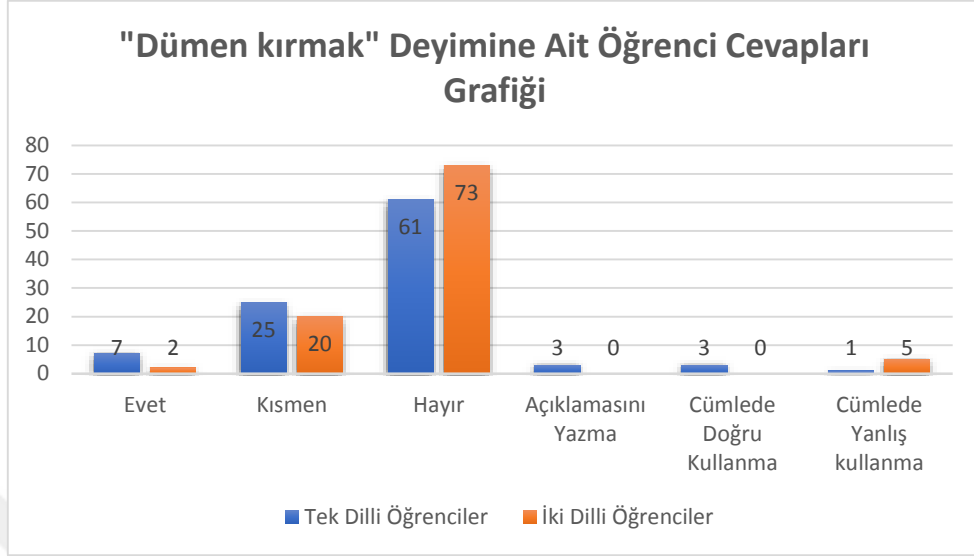
“İlköğretim 7. sınıf düzeyindeki öğrenciler, Türkçe ders kitabında yer alan atasözü ve deyimleri kavrayabilmişler midir?” problem cümlesine ilişkin bulguların tespiti amacıyla 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan deyimler tek tek tespit edilmiş ve anket formunda yer verilmiştir. İki dilli ve tek dilli öğrencilerin, kitaptan alınan deyimlere ilişkin verdikleri cevaplar sonucunda bu deyimleri bilip bilmeme, cümle içinde kullanıp kullanamama gibi durumları ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Türkçe ders kitabında olan ve anket formunda yer alan deyimlerden sadece 5’i gelişigüzel seçilmiştir. Öğrencilerin seçilen bu deyimler ile ilgili bilgi düzeyleri grafikler üzerinde ayrıntılı olarak verilmiştir. Buna göre 7. sınıf Türkçe ders kitabında geçen deyimler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6.
İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geçen Deyimler

○ Boğazı tıkanmak,	○ Ağız birliği etmek,
○ Boşa gitmek,	○ Aklından geçirmek,
○ Çekip gitmek,	○ Altüst olmak,
○ Dizlerinin bağı çözülmek,	○ Ardından bakakalmak,
○ Dört gözle beklemek,	○ Bayram etmek,
○ Düşünüp taşınmak,	○ Burnunda tütme,
○ Elinden geleni yapmak,	○ Can atmak,
○ Emek harcamak,	○ Çaba harcamak,
○ Etekleri tutuşmak,	○ Dil dökmek,
○ Gönlü okşamak,	○ Dili tutulmak,
○ Göz yummak,	○ Dört gözle beklemek,
○ Gözden geçirmek,	○ Düğün bayram olmak,
○ Gözü okşamak,	○ Dümen kırmak,
○ Gözünden yaş boşanmak,	○ Elinden geleni yapmak,
○ Gücü yetmek,	○ Etekleri zil çalmak,
○ Havalara uçmak,	○ Gözüne girmek,
○ Karnı zil çalmak,	○ Gücü kesilmek,
○ Ortadan kaldırmak,	○ İçi daralmak,
○ Ortaya çıkmak,	○ Seyirci kalmak,
○ Vücuda getirmek,	○ Yolunu tutmak,
○ Yük olmak,	

Yukarıdaki tabloda yer alan ve 7. sınıf Türkçe ders kitabında bulunan deyimlerden 19’u anket formuna konulmuştur. Formda bulunan bu deyimler içinden rastgele seçilen 5 deyime ilişkin verilen öğrenci cevapları iki dillilik- tek dillilik açısından aşağıdaki grafiklerde ayrıntılı olarak gösterilmiştir. Ayrıca verilen bu grafiklerde “İlköğretim 7.sınıf

düzeyindeki öğrencilerin, atasözleri anlamlarına uygun olarak cümle içinde kullanma becerileri ne düzeydedir?” problem cümlesine yanıt olacak bulgulara da ulaşılmıştır.

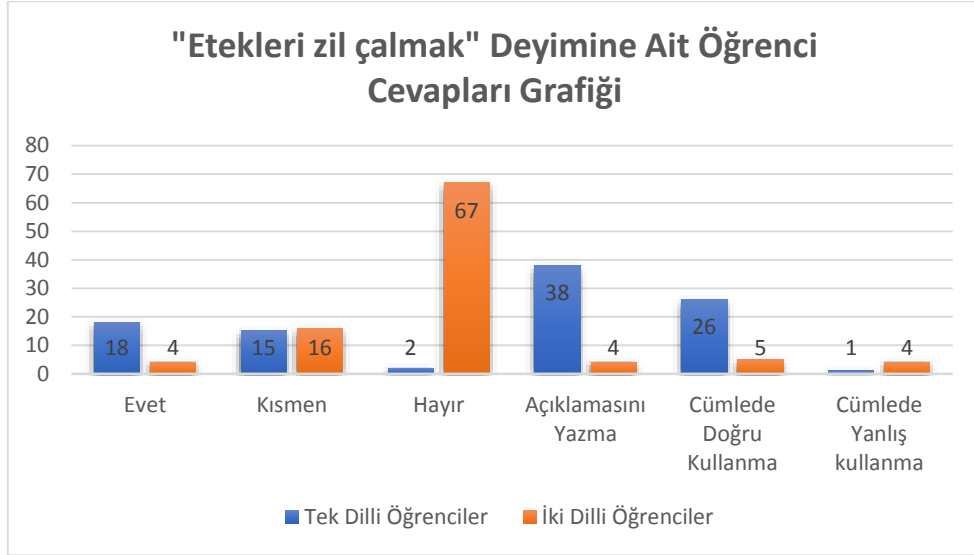

Grafik 10. "Dümen kırmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin “Dümen kırmak” deyimine ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen deymi bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve deyimini açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen deyime ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

- ✓ Ders kitabından alınan deyime ilişkin tek dilli ve iki dilli öğrencilerin verdikleri cevaplar sonucunda her iki grubun da bilgi düzeylerinin az olduğu söylenebilir. “Hayır” cevapları toplam kişi sayısının yarısından fazladır.
- ✓ Kısmen oranları birbirine yakınken “Evet” ile deymi cümlede doğru kullanma oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir.
- ✓ İki dilli öğrencilerden 5 kişinin de deymi cümlede yanlış anlama gelecek şekilde kullandığı görülmektedir.

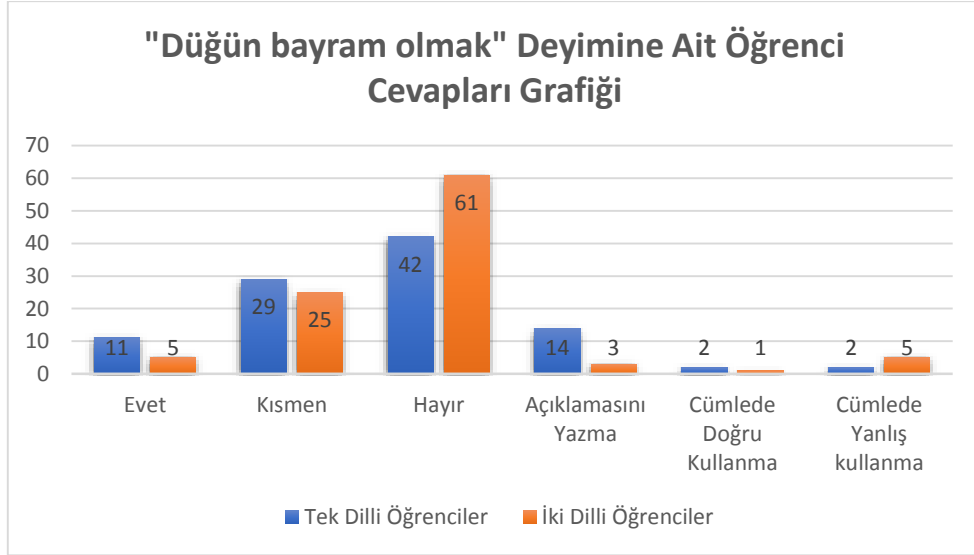

Grafik 11. "Etekleri tutuşmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin “Etekleri zil çalmak” deyimine ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen deymi bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve deyim açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen deyme ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

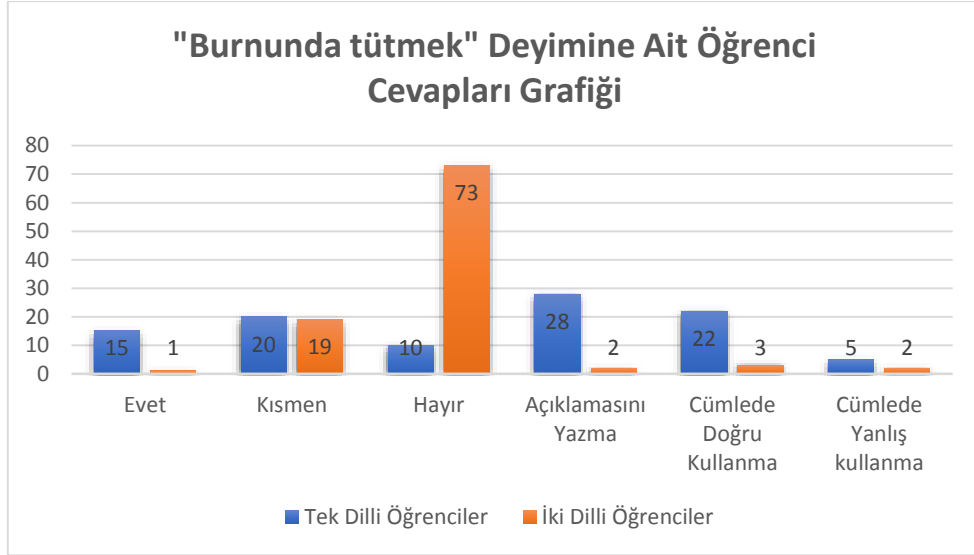
- ✓ Verilen deyim çok bilinen bir deyim kategorisinde olabileceği söylenebilir. Aynı zamanda ders kitabında yer alan bir deyim olarak ankette bulunmaktaydı. İki dilli öğrencilerin deyim hakkında bilgi birikimlerinin düşük seviyede olduğu grafikten de anlaşılmaktadır.
- ✓ Tek dilli öğrencilerden ankete katılanların verdikleri cevapların oranlarına bakıldığında, verilen deyim hakkında çoğunluğun bilgi sahibi olduğu, çok az bir kısmının bilmediği görülmektedir.
- ✓ Grafikte yer alan deyim hakkında iki dilli ve tek dilli öğrencilerin bilgi seviyeleri arasındaki farkın çok olduğu görülmektedir. İki dilli öğrencilerin büyük çoğunluğunun deyim hakkında bilgileri yokken tek dilli öğrencilerde durum bunun tam tersidir.

Grafik 12. "Düğün bayram olmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin "Düğün bayram olmak" deyimine ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen deyimi bilen, cümlede doğru/yanlış kullanan ve deyimini açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen deyimle ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

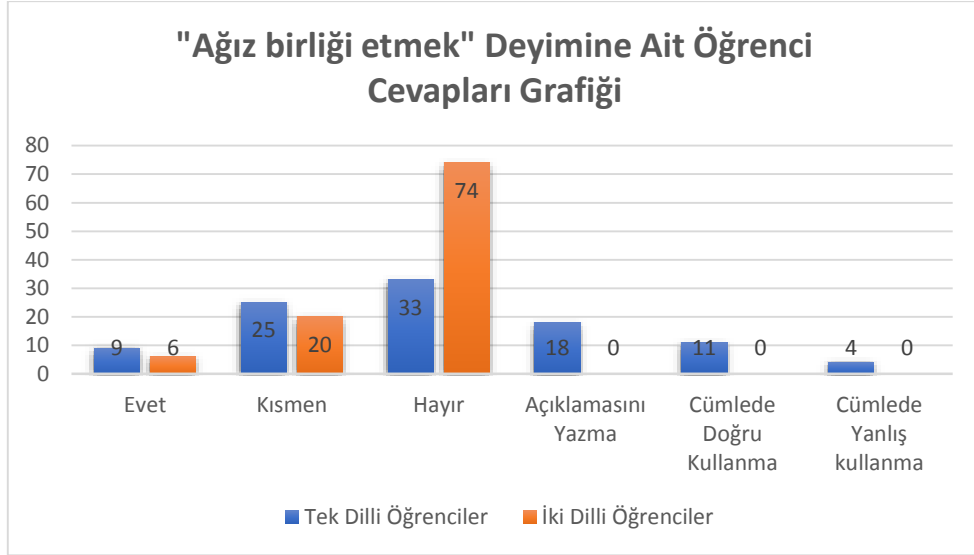
- ✓ Ankete katılan öğrencilerden büyük çoğunluğu deyim hakkında bir bilgiye sahip değillerdir. Deyimi bilmeyenler tek dilli öğrencilerden 42 kişi, iki dilli öğrencilerden de 61 kişidir.
- ✓ "Evet" yanıtları her iki grupta da çok azdır. Deyimin açıklamasını yapabilen öğrencilere bakıldığında tek dilli öğrencilerden 14, iki dilli öğrencilerden 3 kişinin olduğu görülmektedir.
- ✓ Deyim hakkında "Kısmen" bilgi sahibi olanların sayıları her iki grupta da birbirine yakındır. Buna ek olarak cümlede doğru bir şekilde kullanabilen öğrenci sayılarının azlığı dikkati çekmektedir.

Grafik 13. "Burnunda tütme" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin "Burnunda tütme" deyimine ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen deyim bilene, cümlede doğru/yanlış kullanan ve deyim açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen deyimle ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

- ✓ "Burnunda tütme" deyiminin günlük yaşamda sıklıkla kullanılan ve çok bilinen deyimler kategorisinde yer alan deyimlerden biri olduğu söylenebilir. Buna rağmen grafikte dikkati çeken ilk şey, iki dilli öğrencilerden bu deyim hakkında bilgisi olmayanların sayılarının çok fazla oluşudur.
- ✓ Ankete katılan tek dilli öğrencilerin, verilen deyim hakkında neredeyse tamamının bilgi sahibi olduğu; 65 kişinin "Evet" yanıtını vermesi ve bunlar arasından 28 öğrencinin deyim açıklamasını yapması, 22'sinin de cümlede doğru bir şekilde kullanması verilerinden anlaşılmaktadır.

Grafik 14. "Ağız birliği yapmak" Deyimine Ait Öğrenci Cevapları Grafiği

Yukarıdaki grafikte öğrencilerin “Ağız birliği etmek” deyimine ilişkin bilgi düzeyleri gösterilmiştir. Verilen deyim bilene, cümlede doğru/yanlış kullanan ve deyim açıklamasını yazan öğrenci sayıları iki dilli ve tek dilli öğrenciler olarak ayrı ayrı belirtilmiştir. Araştırma kapsamında verilen deyimle ilişkin iki dilli (100 kişi) ve tek dilli (100 kişi) öğrencilerin cevapları incelendiğinde;

- ✓ Grafikte yer alan deyim, iki dilli öğrenciler arasında çoğunluğun pek bilgi sahibi olmadığı söylenebilir. 100 Ö arasında sadece 6 kişinin “Evet” i, 20’sinin “Kısmen” i işaretlemesi bu bilgiyi doğrular niteliktedir.
- ✓ Tek dilli öğrencilerden 4 kişinin verilen deyim cümlede yanlış kullanması sonucu deyim hakkında bilgisinin olmadığı varsayılırsa, deyim hakkında bilgisi olmayanların sayısı 37 olmaktadır. Bunun dışında geriye kalan tek dilli öğrencilerin büyük çoğunluğunun deyim hakkında bir bilgi birikime sahip olduğu görülmektedir.

4.4. Öğrencilerin Bilgi Dağarcıklarında Yer Alan Atasözü ve Deyim Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde iki dilli ve tek dilli öğrencilerin, ankette yer almayan kendi bilgi dağarcıklarında mevcut olan atasözü ve deyimlerin tespitinin sağlanması amacıyla, hazırlanan ve uygulanan anket formuna 41. sorular olarak Şekil 1’ ve Şekil 2’de

görüldüğü gibi sorular eklenmiştir. Öğrencilerin yazdıkları cevaplar ışığında, aşağıda yer alan alt problemleri çözüme ulaştıracak bulguların tespit edilmesi amaçlanmıştır.

- 1) İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin atasözü dağarcıkları ne düzeydedir?
- 2) İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin deyim dağarcıkları ne düzeydedir?
- 3) Öğrenciler atasözü ve deyim ayrımını yapabiliyorlar mı?

41	<p>Yukarıda yer alan deyimlerden farklı olarak, bildiğiniz deyimler varsa yandaki boş alana yazınız. (en fazla 5 tane)</p>	<p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p>
----	--	---

Şekil 1. Öğrencilerin (anket formunda yer almayan) dağarcıklarında bulunan deyimleri belirleyen soru

41	<p>Yukarıda yer alan atasözlerinden farklı olarak, bildiğiniz atasözleri varsa yandaki boş alana yazınız. (en fazla 5 tane)</p>	<p>1.</p> <p>2.</p> <p>3.</p> <p>4.</p> <p>5.</p>
----	---	---

Şekil 2. Öğrencilerin (anket formunda yer almayan) dağarcıklarında bulunan atasözleri belirleyen soru

4.4.1. Öğrenci Dağarcığında Bulunan Atasözlerine İlişkin Bulgular

Anket formuna eklenen 41. soru ile öğrencilerin atasözü dağarcık düzeyleri iki dilli ve tek dilli olarak incelenmiş ve eldeki bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Buna göre tek dilli öğrencilerin anket formdaki atasözlerinden ayrı olarak, dağarcıklarında

mevcut olan atasözleri aşağıda yer almaktadır. Bu atasözleri yazan öğrenci isimleri Ö1, Ö2, Ö3,...Ö30 olarak gösterilmiştir. Buna göre;

Bin bilsen de bir bilene danış. (Ö1)

Sütten ağzı yanan yoğurdu üfleyerek yer.(Ö2)

Geçti borun pazarı...(Ö2)

Son pişmanlık fayda etmez.(Ö2)

Körle yatan şaşlı kalkar.(Ö2)

El elin eşeğini şarkı söyleyerek arar.(Ö2) → Atasözünü doğrusu “El elin eşeğini türkü çağırarak arar.” şeklindedir.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar. (Ö3)

Akıl yaşta değil, baştadır.(Ö4)

Aslan yattığı yerden bellidir.(Ö4) → Atasözünü doğrusu “Aslan yattığı yerden belli olur.” şeklindedir.

Aç ayı oynamaz. (Ö5)

Besle kargayı oysun gözünü. (Ö5)

Başta gelen çekilir. (Ö5)

Çıkmadık candan umut kesilmez. (Ö5)

Evdeki hesap çarşıya uymaz. (Ö6)

Bir koltukta iki karpuz taşınmaz. (Ö7)

Körle yatan şaşlı kalkar. (Ö7)

Güvenme varlığa düşersin darlığa. (Ö8)

Et giren eve dert girmez. (Ö9)

Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.(Ö10)

Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste. (Ö11)

Körle yatan şaşlı kalkar. (Ö11)

Güvenme varlığa, düşersin darlığa. (Ö12)

Bağa bak üzüm olsun yemeye yüzün olsun.(Ö12)

Aba vakti aba, yaba vakti yaba.(Ö12) → Atasözünün doğrusu “Aba vakti yaba, yaba vakti aba alan yanılmaz.” şeklindedir.

Et girmeyen yere dert girer. (Ö13)

Körle yatan şaşkı kalkar. (Ö14)

Öfkeyle kalkan zararlar oturur. (Ö14)

İyilik yap iyilik bul (Ö15)

Gülme komşuna gelir başına.(Ö15)

Evdeki hesap çarşıya uymaz.(Ö16)

Birlikten kuvvet doğar.(Ö16)

Körle yatan şaşkı kalkar. (Ö17)

Besle kargayı oysun gözünü. (Ö17)

Öfkeyle kalkan zararlar oturur.(Ö18)

İki karpuz bir koltukta taşınmaz.(Ö19)

Alma mazlumun ahını çıkar aheste aheste.(Ö19)

Öfkeyle kalkan zararlar oturur. (Ö20)

Besle kargayı oysun gözünü (Ö21)

Evdeki hesap çarşıya uymaz.(Ö22)

Birlikten kuvvet doğar.(Ö22)

Besle kargayı oysun gözünü. (Ö23)

Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur. (Ö23)

Gülü seven dikenine katlanır. (Ö24)

Komşu komşunun külüne muhtaçtır.(Ö24)

Her taş baş yarmaz. (Ö25)

Her yüze güleni dost sanma. (Ö25)

Her çok azdan olur. (Ö26)

Her düşünüş bir öğreniş. (Ö26)

Her horoz kendi çöplüğünde öter. (Ö27)

Bilmediğin denizde yüzme. (Ö28)

Delinin yanında kalan ya huyundan ya suyundan. (Ö29) → Atasözünün doğrusu “Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan” şeklindedir.

Öfkeyle kalkan zararlar oturur. (Ö30)

Araştırma kapsamındaki iki dilli öğrencilerin (100 Ö), anket formda yer alan atasözlerinden ayrı olarak, dağarcıklarında bulunan atasözlerine ilişkin bulgular şunlardır;

Akıl var mantık var.(Ö1)

Dananın kuyruğu kopmak.(Ö2) → Bu bir deyimdir.

Ne ekersen onu biçersin.(Ö3)

Kurunun yanında yaş da yanar.(Ö4)

Değirmenin altından çok su aktı. (Ö4) → Bu bir deyimdir ve doğrusu “Köprüünün altından çok sular aktı.” şeklindedir.

Tüyleri diken diken olmak.(Ö5) → Bu bir deyimdir.

Ekmek elden su gölden...(Ö5) → Bu bir deyimdir.

Tüyleri diken diken olmak.(Ö6) → Bu bir deyimdir.

Boş boğaz (Ö6) → Atasözü ve deyim değildir.

Ekmek elden su gölden...(Ö6) → Bu bir deyimdir.

Gözü arkada kalmak.(Ö6) → Bu bir deyimdir.

Seyirci kalmak.(Ö7) → Bu bir deyimdir.

İşi başından aşkın...(Ö7) → Bu bir deyimdir ve eksik yazılmıştır. “İşi başından aşkın olmak.”

Öğrencilerin yazdıkları atasözlerine bakıldığında, tek dilli öğrencilerden bu soruyu (41. Soru) cevaplayan öğrencilerin sayısının iki dilli öğrencilerden soruya cevap verenlerin sayısından fazla olduğu görülmüştür. Yazılan atasözlerinin birkaçının eksik ya da yanlış olduğu bulgular arasındadır. Ayrıca iki dilli öğrencilerin bazılarının atasözü yerine deyim örneği yazdıkları tespit edilmiştir.

4.4.2. Öğrenci Dağarcığında Bulunan Deyimlere İlişkin Bulgular

Anket formuna eklenen 41. soru ile öğrencilerin deyim dağarcık düzeyleri iki dilli ve tek dilli olarak incelenmiş ve eldeki bulgulara bu bölümde yer verilmiştir. Buna göre tek dilli öğrencilerin anket formdaki deyimlerden ayrı olarak, dağarcıklarında mevcut olan deyimler aşağıda yer almaktadır. Bu deyimleri yazan öğrenci isimleri Ö1, Ö2, Ö3,.....Ö23 olarak gösterilmiştir. Buna göre;

Elinden geleni ardına koymamak.(Ö1)

Gözü açılmak. (Ö2)

Göz devirmek. (Ö2) → Deyimin doğrusu “Gözlerini devirmek.” şeklindedir.

Göze girmek. (Ö2)

Canı çıkmak. (Ö3)

Etekleri tutuşmak. (Ö3)

Canı çıkmak. (Ö4)

Göz göre göre. (Ö4)

Küplere binmek. (Ö5)

Canı çıkmak. (Ö6)

Bayıla bayıla yemek. (Ö6) → Bu bir deyim değildir.

Göz göre göre.(Ö6)

Arkanda birisinin olması.(Ö6) → Bu bir deyim değildir.

Bıyık altından gülmek.(Ö7)

İki ayağını bir pabuca sokmak.(Ö8)

Küplere binmek.(Ö9)

Yerin dibine girmek.(Ö9)

Küplere binmek. (Ö10)

Açığa vurmak.(Ö10)

Ağızına kilit vurmak.(Ö10)

Ayağının altına almak.(Ö10)

Azıcık aşım, ağrısız başım.(Ö10) → Bu bir atasözüdür.

Gözden düşmek.(Ö11)

Kulak misafiri olmak.(Ö11)

İçine kurt düşmek.(Ö12)

Küplere binmek.(Ö13)

İçi içine sığmamak.(Ö13)

Burnu sürtmek.(Ö14)

Dili tutulmak.(Ö15)

Etekleri tutuşmak. (Ö16)

Yıldızı barışmamak.(Ö17)

Dara düşmek.(Ö17)

Etekleri tutuşmak.(Ö17)

Ödü patlamak. (Ö18)

Sıkıntıdan patlamak.(Ö18)

Sıcaktan yanmak.(Ö18) → Bu bir deyim değildir.

Kızarmak.(Ö18) → Bu bir deyim değildir.

Etekleri tutuşmak.(Ö19)

Ödü patlamak.(Ö19)

Domates gibi kızarmak.(Ö19) → Bu bir deyim değildir.

Sıkıntıdan patlamak. (20)

Ununu elemiş eleğini asmış.(Ö21)

Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak.(Ö21)

Uçan kuştan medet ummak.(Ö22)

Uçan kuşa borcu olmak.(Ö23)

Utancından yere geçmek.(Ö23)

Araştırma kapsamındaki iki dilli öğrencilerin (100 Ö), anket formda yer alan deyimlerden ayrı olarak, dağarcıklarında bulunan deyimlere ilişkin bulgular şunlardır;

Karnı zil çalmak(Ö1)

Gözden düşmek.(Ö2)

Kulak misafiri olmak.(Ö2)

Ekmek elden su gölden yaşamak.(Ö3)

Uykusu kaçmak.(Ö3)

Gözden düşmek.(Ö4)

Bal dök yala.(Ö4)

Akla kararı seçmek.(Ö4)

Dananın kuyruğu kopmak.(Ö4)

Üzüm üzüme baka baka kararır.(Ö4) → Bu bir atasözüdür.

Havalara uçmak.(Ö5)

Ayaklarına kara sular inmek.(Ö5)

Dil uzatmak.(Ö6)

Burnunu sokmak.(Ö6)

Pahalıya patlamak.(Ö7)

Saman altından su yürütmek.(Ö7)

Karda yürümek izini belli etmemek.(Ö7)

Öğrencilerin yazdıkları deyimlere bakıldığında, tek dilli öğrencilerden bu soruyu (41. Soru) cevaplayan öğrencilerin sayısının iki dilli öğrencilerden soruya cevap verenlerin sayısından fazla olduğu görülmüştür. Yazılan deyimlerin birkaçının eksik ya da yanlış olduğu bulgular arasındadır. Ayrıca iki dilli ve tek dilli öğrencilerden bazılarının deyim yerine atasözü örneği yazdıkları tespit edilmiştir.

4.5. Atasözü ve Deyimlerin Cümle İçinde Yanlış Kullanımına İlişkin Bulgular

Anket formda yer alan atasözü ve deyimlerin öğrenciler tarafından bilinip bilinmediğinin tespiti için yalnızca “EVET” i işaretlemesi yeterli görülmemiştir. Öğrenciden, verilen atasözü ya da deyim hakkında bilgi sahibiyse ve “EVET”i işaretlemişse verilen atasözü ya da deyim doğru bir şekilde cümlede kullanması istenmiştir.

Anket formları tek tek incelendiğinde bazı öğrencilerin verilen atasözü ya da deyim bildiklerini gösterir şekilde “EVET” seçeneğini işaretledikleri fakat cümle içinde yanlış olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Cümle içinde yanlış kullanmalara; verilen atasözü ya da deyim altında yatan mecaz anlamdan tamamen uzaklaşarak gerçek anlamını yansıtmayacak şekilde kullanmak, atasözü ya da deyim açıklamasını yansıtmayacak biçimde kullanmak, alakasız ve bambaşka bir cümle kurmak vs. örnekleri verilebilir. Bahsi geçen cümlede yanlış kullanma örneklerinin bazılarını aşağıda farklı başlıklar altında yer verilmiş ve anket formdan alınan birkaç fotoğraf da bu bulguları desteklemesi amacıyla eklenmiştir.

4.5.1. Atasözlerinin Cümlede Yanlış Kullanımına Örnekler

“...Atasözünün anlamını biliyor musunuz?” ,“Cevabınız “EVET” ise verilen atasözünü cümle içinde kullanınız.” şeklindeki ifadeler ile ankette yer alan atasözünü, öğrencinin bilip bilmediği doğru ve net bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda “EVET”i işaretleyen fakat atasözü hakkında bilgi birikime sahip olmadığını kanıtlar nitelikte cevaplar yazan öğrenci cümleleri yer almaktadır. Şekil 3’te buna örnek olarak öğrenci anketinden alınmış bir fotoğraf eklenmiştir.

1	Abdahlın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).				
2	Acele işe şeytan karışır.				Kışta işlere şeytan karışır
3	Ağaç yaşken eğilir.				ağac kuruduktan - ölür
4	Ak akçe kara gün içindir.				
5	Akan su, yosun tutmaz.				
6	Ateş düştüğü yeri yakar.				Ateş bir yere yakıldıysa diğer yanar

Şekil 3. Atasözünü cümlede yanlış kullanan öğrenci cevapları

Ayrıca eldeki bulgular, iki dilli ve tek dilli öğrencilerin tamamına aittir. Yani verilen atasözlerinin cümle içinde yanlış kullanılması örneklerine her iki grupta da rastlanmıştır. Fakat bahsi geçen cümlede yanlış kullanma örneklerinin büyük kısmını, iki dilli öğrencilerin verdikleri cevapların oluşturduğunu eklemek gerekir. Buna göre öğrencilerin yazdığı bir diğer örnek cümleler şu şekildedir;

“Ağaç yaşken eğilir.”

- Eğer ağaca çok su verirsen ağaç eğilir. (Ö)
- Ağaç susarsa eğilir. (Ö)
- Ağaca su döktüm rüzgar geldi ağacı eğdi. (Ö)

“Akan su yosun tutmaz.”

- Denizdeki akan su yosun tutmaz.(Ö)
- Akan sular kesilmez. (Ö)
- Dostlar hiç ayrılmaz. (Ö)
- Yanımızdaki dere hızlı akıyor bu yüzden yosun tutmuyor. (Ö)
- Musluğu takarken kırıldı. (Ö)
- Yosun tutmayan su.(Ö)
- Hızlı akan su yosun tutmaz. (Ö)
- Annem dedi ki çok konuşma akan su yosun tutmaz. Gün gelir susmaya çalış. (Ö)

“Ak akçe kara gün içindir.”

- Dost ak akçe kara günde belli olurmuş. (Ö)

“Denize düşen yılan sarılır.”

- Denizin altında bir kimse, denizin altında bir yılan sarılır.(Ö)
- Suda bir yılan varsa ısırır. (Ö)

“Ateş düştüğü yeri yakar.”

- Ateşi düşürseydin her yer yanardı. (Ö)
- Ateş yakar yeri çünkü ateş. (Ö)
- Mesela bir şey yaktığında yere düşer dikkat etmeliyiz. (Ö)
- Ormanın ateş düştüğü yeri yakar. (Ö)
- Tehlikeli insanlar tehlike yaratır. (Ö)
- Ateş bir yere yakıldıysa o yer yanar. (Ö)
- Yandaki samana ateş attım birden yanıverdi. (Ö)
- Sigara düştüğü yeri yakar. (Ö)

“Ayağını yorganına göre uzat.”

- Hep oturuyorum bu yüzden hiç iş yapmıyorum. (Ö)
- Ayağını yorganın üzerinden çekti. (Ö)
- Yorgunsan ayağını yorganına uzat. (Ö)

“Balık baştan kokar.”

- Denizdeki balıklar baştan kokar. (Ö)
- Bugün balık gibi kokuyorsun. (Ö)
- Balık alınca baştan kokar. (Ö)
- Annem pazardan balık aldı. Balık baştan koktu. (Ö)
- Balıkçının balıkları baştan kokar. (Ö)

“Bir elin nesi var, iki elin sesi var.”

- Bir el alkış çalmaz, iki elle olur. (Ö)

“Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.”

- Fincanı atma. (Ö)
- Bir fincan kahveye ihtiyacım var. (Ö)
- Bir fincanın tarihi eser olması. (Ö)

“Can çıkmayınca huy çıkmaz.”

- Sesin çıkmayınca huyun çıkmaz. (Ö)

“Damlaya damlaya göl olur.”

- Su aka aka birikir. (Ö)
- Bu bir nehir damlayınca göl olur. (Ö)
- Çeşme damlaya damlaya göl oldu. (Ö)
- Göz yaşı (Ö)

“Davulun sesi uzaktan hoş gelir.”

- Davulun sesi uzaktan hoş gelmez. (Ö)
- Davul uzaktan hoş gelir. (Ö)
- Ben dayımın düğününe gittiğimde davulun sesi kulağıma kadar geliyordu. (Ö)
- Davul sesi hoş gelmiştir. (Ö)
- Davulun sesi yakından hoş olmaz. (Ö)
- Mesela sen uzaktasın davulun sesi daha çok çıkar. (Ö)
- Ramazanda davulun sesi uzaktan hoş gelir. (Ö)
- Gürültülü ses hoş gelir. (Ö)
- Davulun sesi yakından hoş gelir. (Ö)

“Eğri oturup doğru konuşalım.”

- Eğri oturma ki yüzünü görelim. (Ö)

“Her koyun kendi bacağından asılır.”

- Koyunları öldürdüklerinde ayaklarından asılırlar. (Ö)
- Yani koyunlar öldüklerinde ayaklarından asılır. (Ö)

– Koyun bir başka koyunun ayağına asılmaz. (Ö)

– Her koyun kendi ayağından asılır, kesilir. (Ö)

“Kimse yoğurdum ekşi demez.”

– Her yediğin ekşi olmaz. (Ö)

– O zaman yoğurt tatlıdır. (Ö)

“Görünen köy kılavuz istemez.”

– Köye giderken konuma bakacakken köyü 2 kilometrede gördük. (Ö)

“Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.”

– Yani Perşembe çarşambadan sonra geldiğine göre daha belli. (Ö)

– Çarşamba gününden sonra Perşembe gelir. (Ö)

“Yalnız taş duvar olmaz.”

– Taş duvardır. (Ö)

“Üzüm üzümüne baka baka kararır.”

– Baka baka kararır. (Ö)

“Keskin sirke küpüne zarar verir.”

– Keskin bıçak olur. (Ö)

– Çamaşır suyunu küpüne dökersen zarar görür. (Ö)

“Rüzgar eken fırtına biçer.”

– Bir şey ektiğinde rüzgar olursa rüzgar biçilmiş olur. (Ö)

“Görünen köy kılavuz istemez.”

– Görünen köyü bizim köy sandım. (Ö)

4.5.2. Deyimlerin Cümlede Yanlış Kullanımına Örnekler

“...Deyiminin anlamını biliyor musunuz?” ,“Cevabınız “EVET” ise verilen deyim cümle içinde kullanınız.” şeklindeki ifadeler ile ankette yer alan deyim, öğrencinin bilip bilmediği doğru ve net bir şekilde tespit edilmeye çalışılmıştır. Aşağıda “EVET”i işaretleyen fakat deyim hakkında bilgi birikime sahip olmadığını kanıtlar

nitelikte cevaplar yazan öğrenci cümleleri yer almaktadır. Şekil 4'te buna örnek olarak öğrenci anketinden alınmış bir fotoğraf eklenmiştir.

1	Açık kapı bırakmak.	X		bir kapıyı açık bırakmak
2	Ağırdan almak.	X		bir ağır taşı kaldırmak
3	Ağız birliği etmek.	X	X	Süt içtiği için ağız birliği
4	Ağız süt kokmak.	X	X	Süt içtiği için ağız süt kokmak
5	Ağızda bakla islanmamak.	X		Bakla yerken ağızda bakla islanmamak

Şekil 4. Deyimi cümlede yanlış kullanan öğrenci cevapları

Ayrıca bu bulgular, iki dilli ve tek dilli öğrencilerin tamamına aittir. Yani verilen deyimlerin cümle içinde yanlış kullanılması örneklerine her iki grupta da rastlanmıştır. Fakat bahsi geçen cümlede yanlış kullanma örneklerinin büyük kısmını, iki dilli öğrencilerin verdikleri cevapların oluşturduğunu eklemek gerekir. Buna göre öğrencilerin yazdığı bazı örnek cümleler şu şekildedir;

“Ağız süt kokmak.”

- Ağız kötü kokmak. (Ö)
- Yani süt içmiş, ağız süt kokuyor. (Ö)
- Ağız çok kötü kokan bir şey. (Ö)
- Kötü kokmak. (Ö)

“Çam devirmek.”

- Büyük şey devirmek. (Ö)
- İnsanlar çam ağaçlarını deviriyorlardı. (Ö)
- Çam ağacını devirmek. (Ö)
- Direk devirmek. (Ö)

“Açık kapı bırakmak.”

- Kapıyı açık bıraktığım için içeriye soğuk hava girdi. (Ö)
- Giderken kapıyı açık bırakma. (Ö)

- Açık kapıyı arkadaşım kapattı. (Ö)
- Kapıyı açık bıraktığım için hasta oldum. (Ö)
- Babam içeri girerken kapıyı açık bıraktı, umursamadı. (Ö)
- Kapıyı açık bırakmayın. (Ö)
- Ben içeri girince kapıyı açık bıraktım. (Ö)
- Kapıyı açık bırakmak. (Ö)

“Ağırdan almak.”

- Sakin karşılama gibi bir şey. (Ö)
- Arkadaşın taşıyorsa ona yardım etmek. (Ö)

“Ağzında bakla ıslanmamak.”

- Dayanamıyor ispiyonluyor.
- Sinirlenmemek.
- Mesela dedikodu.

“Aklından geçirmek.”

- Akıldan akla geçirmez. (Ö)

“Boğazı tıkanmak.”

- Ağzına o kadar şeker koydu ki boğazı tıkanacaktı. (Ö)
- Yemek yerken lokma boğazında tılandı. (Ö)
- Hızlı hızlı yediği için boğazına tılandı. (Ö)
- Ben yemek yerken boğazım tılandı. (Ö)
- Yemek yemekten boğazı tılandı. (Ö)
- Yediğim şeyler boğazımda kaldı. (Ö)
- Ağzına çok şey koymak. (Ö)
- Çok yemek yemek. (Ö)
- Su boğazımda tılandı. (Ö)

“Dümen kırmak.”

- Direksiyon çevirmek. (Ö)
- Ağaç kırmak. (Ö)

“Göz hapsine almak.”

- Sevilmemek. (Ö)

“Ok yaydan çıkmak.”

- Az kalsın ok yaydan çıkmak üzereydi. (Ö)
- Sinirden saldırmak. Ok yaydan çıktı. (Ö)
- Bir kötü olayın olması. (Ö)
- Oku bırakmak. (Ö)

“Seyirci kalmak.”

- Bir televizyonu seyretmek. (Ö)
- Sinemada seyirci olmak. (Ö)

“Sırtı yere gelmemek.”

- Yere düşmemek. (Ö)
- Dik başlı olmak. (Ö)

“Gücü yetmek.”

- Onu dövememek. (Ö)

“Hapı yutmak.”

- Fırçayı yemek. (Ö)

“İpe un sermek.”

- Hamura un sermek. (Ö)
- İpe un dökmek. (Ö)

“Düğün bayram olmak.”

- Kuzenimin düğünü bayrama dönmüştü. (Ö)
- Düğün olunca eğleniyorsun. Bayram olunca eğleniyorsun. (Ö)

“Yük olmak.”

- Üstüne çok çıkmıştı. (Ö)
- Her şeyi göze almak. (Ö)

“Kulağına küpe olmak.”

- Kulağına küpe takmak. (Ö)

“Zehir zemberek”

- Bir tabağa zehir serpmek. (Ö)

“Yıldızı sönmek.”

- Yorulmak. (Ö)

4.6. Atasözü ve Deyimlerin Cümle İçinde Doğru Kullanımına İlişkin Bulgular

Öğrencinin, verilen atasözünü veya deyimini tam ve doğru bildiğinin tespitini yapabilme adına, ankette yer alan söz varlıklarını, anlamlarını biliyorlarsa cümle içinde kullanmaları istenmiştir. Ayrıntılı ve tek tek öğrenci ve okullar bazında incelenen anket formuna ilişkin veriler Tablo1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4’te gösterilmişti. Bu bölümde ise geçerlik ve güvenilirliği artırma adına öğrenci anket formundan alınan Şekil 5 ve Şekil 6’ da gösterilen örnek fotoğraflara yer verilmiştir.

Acele işe şeytan karıştır.	✓		Acele emek lazıma bir şey değil Acele işe şeytan karıştırır dola.
Ağaç yaşken eğilir.	✓		insan çocukken eğilimli, önce çocuk yaşken eğilir.
Ak akçe kara gün içindir.	✓		Birinin yapacağı, kötü günde işe yardıma olur. Çünkü o akçe kara gün
Akan su, yosun tutmaz.	✓	✓	Canlı olan insan, her durumda insan gerileriz / yosun tutmaz.
Ateş düştüğü yeri yakar.		✓	
Akil akıldan üstündür.	✓		Birinin akılla gelenekler bir şey dijerinde gelir. Akıl akıldan üstündür.
Ayağımı yorganına göre uzat.		X	
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.	✓		Bir şey emek vermezse karşına bir dağ bir şey emek vermezse karşına bir dağ değil bir şey emek vermezse karşına bir dağ
Balık baştan kokar.		X	
Bir elin nesi var iki elin sesi var.	✓		Bir kişi tek başına o kadar iyi olamazken iki kişi daha fazla iş yapabilir.

Şekil 5. Atasözleri cümlede doğru kullanan öğrenci cevapları

Ağırdan almak.	✓	✓		
Ağız birliği etmek.	✓			
Ağız süt kokmak.				X
Ağızda bakla ısınmamak.	✓			

Beni nedense hep ağırdan alıyordun. Tüm sınıf ağız birliği yapıyordu.

Nedense ağızda hiç bakla ısınmıyor.

Şekil 6. Deyimleri cümlede doğru kullanan öğrenci cevapları

Verilen örnek şekillerde öğrencilerin atasözü ve deyimleri istenen şekilde doğru ve tam olarak cümle içinde kullandıkları görülmektedir. Konu ile ilgili bütün anketler incelenmiş ve **tek dilli** öğrencilerin ankette yer alan atasözlerini toplamda **330** cümlede doğru şekilde kullandıkları, **iki dilli** öğrencilerin ise sadece **47** cümlede doğru şekilde kullandıkları tespit edilmiştir. Deyimlerin cümlede doğru kullanma sayıları da şu şekildedir; **tek dilli** öğrencilerin verilen deyimleri **641** cümlede doğru kullandıkları görülürken, **iki dilli** öğrencilerde ise bu sayı **131**'dir.

4.7. Atasözü ve Deyimlerin Açıklamasının Yapıldığına İlişkin Bulgular

Anket formda yer alan atasözü ve deyimlerin cümle içinde kullanılması için verilen alana öğrencilerin bazılarının cümle içinde atasözleri ve deyimlere yer vermeyip, anlamını çağrıştıracak birtakım örneklere yer verdiği veya atasözleri ile deyimlerin açıklamalarını yazdıkları görülmüştür. Bu öğrencilerin yazdıkları yazılar incelendiğinde ilgili veriler, tek tek okullar ve öğrenci bazında Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te sayısal olarak ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir. Buna göre **tek dilli** öğrencilerin verilen atasözlerinin açıklamasını yaptıkları cümle sayısı **1.031**, **iki dilli** öğrencilerde ise **228**'dir.

Deyimlerin açıklamasını yapan tek dilli öğrencilerin yazdıkları cümle sayısı **757** iken **tek dilli** öğrencilerde bu sayı **179**'dur. Aşağıda Şekil 7 ve Şekil 8'de öğrenci anket cevaplarından alınan bölümlere yer verilerek yukarıda sözü edilen durum somutlaştırılmış ve objektif bir şekilde sunulmuştur.

SORULAR	EYET	KISMEN	HAYIR	
Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).			✓	
Acele işe şeytan karışır.	✓			Bir işe acele yaparsanız.
Ağaç yaşken eğilir.	✓			Her şey küçükken başlar.
Ak akçe kara gün içindir.	✓			Berkitildiği her şey kötü günle biten olur.
Akan su, yosun tutmaz.	✓			Çabuk bir şey olmaz.
Ateş düştüğü yeri yakar.		✓		
Akıl akıldan üstündür.	✓			Bir işi tek yaparsanız fikir olarak yaparsınız.
Ayağını yorganına göre uzat.	✓			İhtiyaçlarını düşün.
Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.	✓			Bir ağacın bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.
Balık baştan kokar.			✓	
Bir elin nesi var iki elin sesi var.	✓			Bir elin kuvveti diğer elin sesi var.

Şekil 7. Atasözlerinin açıklamasının yapıldığı öğrenci cevapları

35	Saureden derviş, muradına ermiş.	✓			İsteklerini için bir süre beklemelidir.
36	Sakla samanı, gelir zamanı.	✓			Su an işini yaparsan ileride gelir.
37	Söz uçar, yazı kalır.		✓		
38	Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.	✓			Kibar dil söyleyenin yaptırır.
39	Üzüm üzüme baka baka kararır.	✓			yanında olduğunuz kişiye benzersiniz (zararla).
40	Yalnız taş, duvar olmaz.	✓			tek başımıza olmazsa da birlikte bir iş başarabiliriz.

Şekil 8. Deyimlerin açıklamasının yapıldığı öğrenci cevapları

4.8. İki Dilli Öğrencilerin Yazım Yanlışlarına İlişkin Bulgular

İki dilli (Türkçe- Arapça) öğrencilerin akademik başarılarının düzeyini yansıttığı düşünülen bir gösterge olarak yazım ve noktalama konusundaki hatalarının fazla olduğu yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgular arasındadır. Bu yazım yanlışları; kelimeyi yanlış yazma, kelimedeki bazı harfleri (genelde sesli harfler) eksik yazma, cümlede bir anlam bütünlüğünün olmaması, noktalama yanlışlıkları, eklerin yazımında hataların olması vb. örnekler aşağıda verilmiştir. Anket formlarından alınan örnekler,

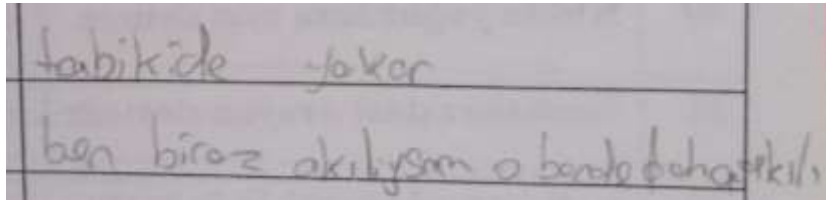
öğrenci yazılarının fotoğrafıyla sunulmuştur. Bunun daha uygun ve objektif olduğu düşünülerek aşağıdaki şekillerde birkaç örneği gösterilmiştir.

Acele işe şeytan karıştır.	+				Şeytanın söyledikleri dinersen Böyle
Ağaç yaşken eğilir.			+		
Ak akçe kara gün içindir.			+		
Akan su, yosun tutmaz.			+		
Ateş düştüğü yeri yakar.	+				ates düşüyor imiyekorçünkü
Akil akıldan üstündür.					Akıllı

Şekil 9. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 1

Yukarıdaki şekilde “Şeytanın söyledikleri dinersen Böyle” şeklinde bir cümle kurulmuştur. Bu cümlede “söyledikleri” kelimesinin yazımında ünlü harflerden bazılarının yazılmadığı ve kelimenin yanlış yazıldığı görülmektedir. “dinlersen” kelimesinde de “l” sesi yazılmamış ve kelime yanlış yazılmıştır. Bir diğer hata ise büyük harfin yanlış kullanılmasıdır, “böyle” kelimesindeki “b” sesi büyük harfle yazılmıştır. Genel olarak cümleye bakıldığında ise cümlelerin kusurlu olduğu söylenebilir. Tamamlanmamış bir cümledir, anlamlı bir cümle değildir.

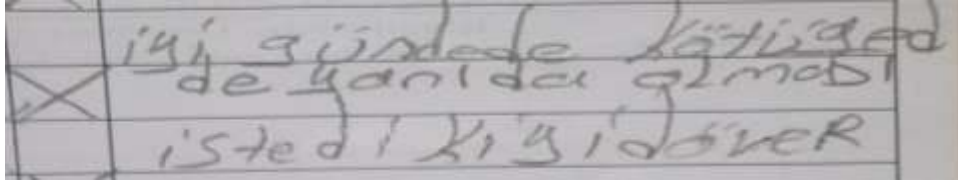
Yukarıda şekil 9’da yer alan bir başka cümle de “ateş düşüyor imiyekorçünkü Ateş” şeklindedir. Cümleye büyük harfle başlanmamıştır, kelimeler arasında boşluk bırakılmamıştır, kelimelerin yazımı yanlıştır, noktalama işareti kullanılmamıştır ve yine “Ateş” kelimesi büyük harfle yazıldığı için hatalıdır.

Şekil 10. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 2

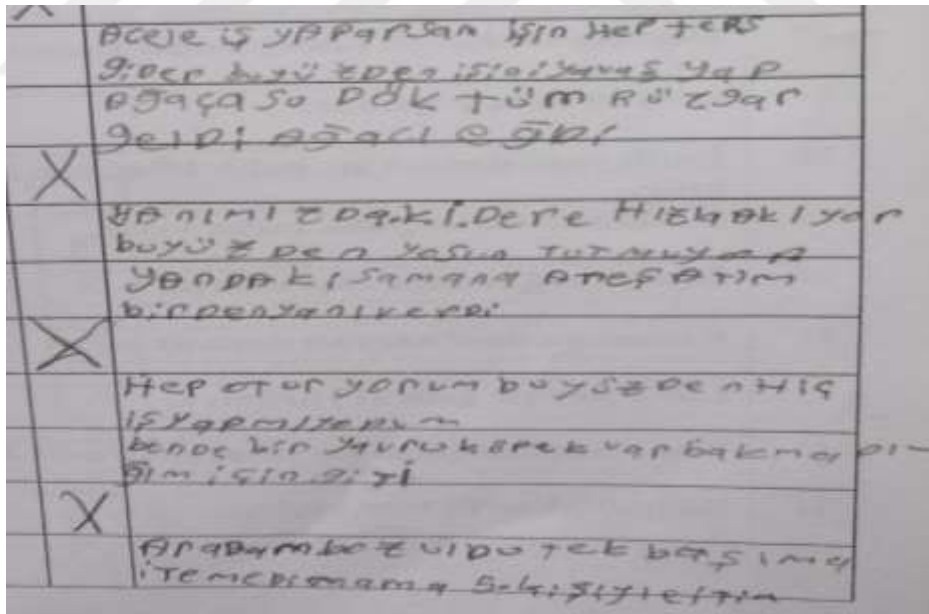
“tabikide yakar” (tabii ki de şeklinde olmalıydı. Ek ve kelimenin yanlış yazılmasından kaynaklı hata). Bir diğer cümlede akıllı kelimesinin yazımı “akılıysam”

şeklinde yanlış yazılmıştır. Bir başka hata da hâl ekinin yanlış kullanılmasından kaynaklı “bende daha akılı” şeklinde yanlış yazılmasıdır.

Şekil 11. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 3

Yukarıdaki cümlelerde birçok yazım yanlışı yapılmıştır. Şekil 11 incelendiğinde bu hatalar net bir şekilde görülmektedir. Bu hatalardan bazıları şunlardır; “de” bağlacının bitişik yazılması, kelimenin yanlış yazılması, cümlede anlamsal bir bağın olmayışı... Ayrıca yazılan cümlelerde büyük harf - küçük harfin yanlış kullanımı ve noktalama işaretlerinden herhangi birinin kullanılmaması göze çarpan yazım ve noktalama hatalarındandır.

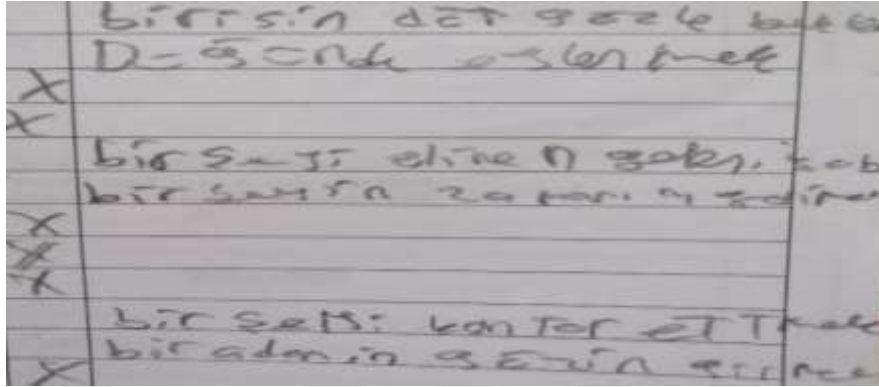

Şekil 12. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 4

Yukarıdaki cümlelerde çok fazla yazım ve noktalama hatası yapılmıştır. Şekil 12 incelendiğinde bu hatalar net bir şekilde görülmektedir. İlk dikkati çeken noktalardan biri büyük harflerin kullanımlarıyla ilgili ciddi sıkıntılarının olduğudur. Bunun yanında

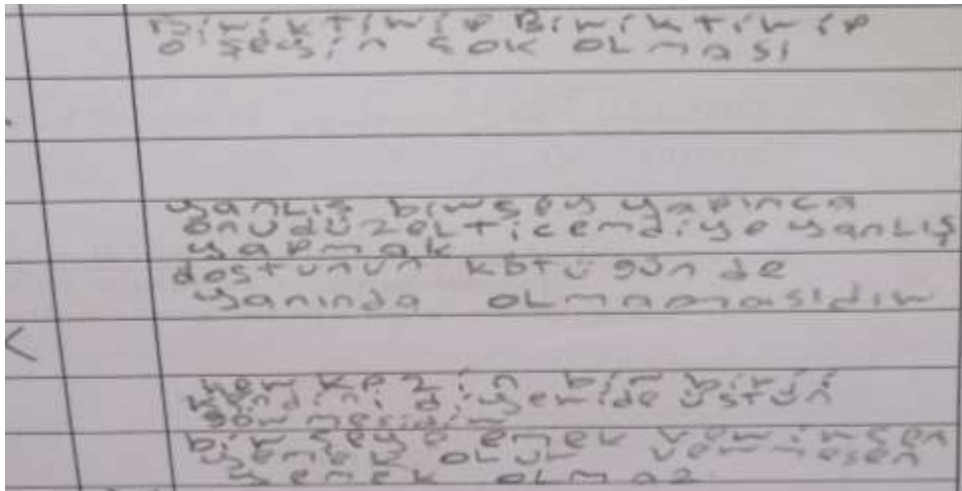

kelimelerin eksik ya da yanlış yazımları sıklıkla yapılan hatalar arasındadır. Ayrıca kelimeler arasında gerekli boşluğun bırakılmaması ve nokta işaretinin (.) yanlış yerde kullanılması görülen hatalardan bazılarıdır.

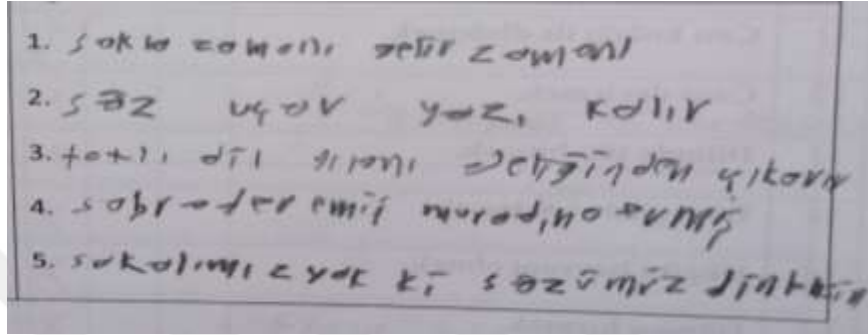
Şekil 13. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 5

Yukarıdaki cümlelerde birçok yazım ve noktalama yanlışlığı yapılmıştır. Şekil 13 incelendiğinde bu hatalar net bir şekilde görülmektedir. Kelimelerin eksik ya da yanlış yazılması, büyük harfin yanlış kullanılması, eklerin yanlış kullanılması gibi pek çok konuda hatalı cümle kurulumlarının olduğu görülmektedir. Noktalama konusunda öğrencinin bilgisinin az olduğu veya hiç olmadığı, cümle sonunda bile nokta işaretini (.) kullanmamasından çıkarılabilecek sonuçlar arasındadır.

Şekil 14. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 6

Yukarıdaki cümlelerde birçok yazım yanlışlığı yapılmıştır. Şekil 14 incelendiğinde bu hatalar net bir şekilde görülmektedir. Kelimeler arasında gerekli boşluğun olmaması ve yazının okunaklı olmayışı cümlelerin okunmasını zorlaştırmaktadır. Benzer şekilde kelimelerin yanlış ve eksik yazıldığı, noktalama işaretlerinin kullanılmadığı görülmektedir. Ek olarak büyük harfin kullanımında da hatalar yapılmıştır.

Şekil 15. İki dilli öğrencilerin yazım yanlışlarına örnek- 7

Yukarıdaki cümlelerde birçok yazım yanlışlığı yapılmıştır. Şekil 15 incelendiğinde bu hatalar net bir şekilde görülmektedir. Yazım ve noktalama konusunda yukarıda yer alan diğer şekillerde olduğu gibi Şekil 15'te de benzer hatalar mevcuttur. Ayrıca harflerden bazılarının düzgün ve okunaklı yazılmadığı görülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde; ana ve alt problem durumlarını çözüme ulaştıracak bulguların, araştırma amacına hizmet edecek şekilde belli ve net olarak sonuca ulaştırmak maksadıyla yorumlamaları yapılmıştır. Tartışma bölümünde araştırma konusuyla eşdeğer nitelikte yapılmış birkaç örnek araştırmanın sonuçları benzerlik ve farklılıkları yönüyle ele alınmıştır. Ayrıca elde edilen sonuçlara yönelik birtakım öneriler yer almaktadır.

5.1. Bulguların Yorumlanması ve Sonuç

Atasözü ve deyimler, öğrenciye dil bilinci kazandırmak, düşüncelerini paylaşabilme özgürlüğü sunmak ve kendini çok rahat bir şekilde ifade etmek gibi birçok yetenek sunar. Bunun yanında kalıplaşmış bu söz varlıklarının öğrencinin ahlaki gelişimine ve öğrenciye kültürel değerlerin kazandırılmasında önemli katkıları vardır. Türkçenin esnekliği ve zenginliğinin bilincine erişen çocuk, atasözü ve deyimler sayesinde Türkçeyi daha rahat kullanabilme becerisine sahip olur. İki dilli bireylerin de Türkçeyi rahat ve doğru bir şekilde kullanmaları yine dilde atasözlerine ve deyimlere aktif olarak yer vermelerine göre kolaylaşır.

Yapılan araştırmalar ve Şanlıurfa'nın Haliliye ilçesinden rastgele seçilen resmî altı ortaokulda iki dilli ve tek dilli öğrenciler arasından toplamda 200 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen, araştırmanın şekillenmesinde önemli katkıları olan anket formların uygulanması neticesinde “İki dilli öğrenciler ile tek dilli öğrencilerin atasözü ve deyim söz varlıkları nasıldır?” problem cümlesi ve buna bağlı alt problemleri çözüme kavuşturacak önemli bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle birtakım sonuçlara varılmış ve soruna yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Birinci ve ikinci alt probleme (İlköğretim 7.sınıf düzeyindeki öğrencilerin atasözü ve deyim dağarcıkları ne düzeydedir?) ilişkin bulgular Tablo1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te ayrıntılı olarak verilmiş; elde edilen bulgular sayısal olarak ifade edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle iki dilli öğrencilerin tek dilli öğrencilere göre atasözü ve deyim dağarcık düzeylerinin çok düşük olduğu söylenebilir. Yine aynı tablolardan hareketle uygulamanın yapıldığı iki dilli öğrencilerin olduğu okulların (Havşanlı, Karaali Haşim Açanal- Sarnıç) kendi aralarında, tek dilli olan öğrencilerin yer aldığı okulların

(Yenişehir- Ahmet Erseven- Veysel Karani) da kendi aralarında atasözü ve deyim bilgi düzeyleri arasında pek bir farkın olmadığı sonucu çıkarılmıştır. Bunlara ek olarak anketi cevaplayan bütün öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, deyimleri atasözlerine göre daha fazla doğru bir şekilde cümlede kullandıkları görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin deyimlerin anlamlarını bildiklerini kanıtlar nitelikteki cevaplarından dolayı kalıcı deyim öğrenmelerinin daha fazla oldukları tespit edilmiştir.

Anket formda yer alan deyim ve atasözlerinin bir kısmı nadir/az olarak kullanılan söz varlıklarından seçilmişti. Tablolarda bunlara ait öğrenci verileri okullar bazında tek tek incelenmiş, bulgulara ayrıntılı olarak yer verilmişti. Bu bulgulardan hareketle bahsi geçen nadir/az kullanılan atasözü ve deyimlerin, iki dilli-tek dilli öğrenciler ayrımı yapılmadan bütün öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında; az sayıda öğrencinin bunlar ile ilgili bilgi birikime sahip olduğu tespit edilmiştir. Az sayıdaki bu öğrencilerin ise büyük çoğunluğunu tek dilli öğrencilerin oluşturduğunu belirtmek gerekir. Örneğin tek dilli öğrenciler arasından (100 Ö), “*Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).*” atasözüyle ilgili sadece 4 öğrencinin bilgi sahibi olduğu; 20 öğrencinin az da olsa verilen atasözüyle ilgili bir bilgisinin olduğu fakat geriye kalan 76 öğrencinin bu atasözüne ait herhangi bir bilgisinin olmadığı tespit edilmiştir. İki dilli okullardan aynı atasözüne verilen yanıtlar ışığında elde edilen veriler şu şekildedir; 2 kişi bilgi sahibidir, 10 kişi kısmen bilgi sahibidir, 88 kişi ise bu atasözüyle ilgili hiçbir bilgiye sahip değildir.

Atasözü ve deyimlerin öğrenimi ilk olarak yaşanan çevrede, dilden dile sözlü olarak aktarılması şeklinde olmaktadır. Anket formda yer alan ve öğrencilerin kendi bildikleri atasözü ile deyim örneklerine bakıldığında, halk arasında kullanımının sık olduğu söz varlıklarının öğrenciler tarafından daha çok bilindiği görülmektedir. Bu söz varlıklarını öğrencilerin cümlede daha kolay kullanabildikleri veya açıklamasını daha çok yapabildikleri tespit edilmiştir. Çünkü daha önce bu atasözü ve deyimleri sosyal çevrelerinde kullandıkları çok sık duydukları düşünülmektedir. Bu sık duyular ve kullanımların kalıcı öğrenmeleri sağladığı söylenebilir. Bu durum tek dilli öğrencilerde iyi bir şekilde görülmektedir. Fakat iki dilli öğrencilerin anne karnından başlayarak ilk okuma-yazma öğrenimine kadarki dil edinim süreçleri, ana dilleri Arapça ile olduğundan bu öğrencilerin atasözü ve deyim bilgilerinin ancak okulda öğrendikleri ya da iletişim kanallarından (televizyon, bilgisayar, internet vs.) edindikleri kadar olduğu; kendi anne-baba ya da dede-nenelerinden öğrendiklerinin sınırlı sayıda olduğu veya hiç olmadığı

düşünülmektedir. Buna göre, dil edinim sürecinde kazanılan söz varlıklarının öğrenme süreciyle kazanılan söz varlıklarından fazla olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin atasözü ve deyimlerle ilgili durumlarını betimleme amacıyla hazırlanan 82 ifadeli anket formunda 40 deyim, 40 atasözü olmak üzere toplamda 80 atasözü ve deyim yer verilmiştir. Anket formdaki atasözlerinden 12'si, deyimlerden 19'u MEB bünyesindeki okullarda okutulan 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan söz varlıklarından seçilmiştir. Kitaptan alınan ve ankette mevcut olan atasözleri ve deyimlere ait bulgular Grafik 5, Grafik 6, Grafik 7, Grafik 8, Grafik 9, Grafik 10, Grafik 11, Grafik 12, Grafik 13, Grafik 14'te yer almıştır. Buna göre iki dilli öğrencilerin büyük çoğunluğunun, ders kitabında yer almasına rağmen verilen söz varlığı hakkında pek fazla bir bilgi birikime sahip olmadıkları görülmüştür. Öğrencilerin büyük bir kısmının atasözü ve deyimleri, anlamlı ve doğru bir şekilde cümle içinde kullanmada zorlandıkları; bu söz varlıklarını daha çok gerçek anlamıyla algılayıp mecaz anlamını kavramakta güçlük çektikleri tespit edilen bulgular arasındadır. Ayrıca verilen söz varlıklarını doğru bir şekilde cümlede kullanabilen öğrenci sayısının bariz şekilde çok az olduğu görülmüştür. Bundan hareketle iki dilli ve tek dilli öğrencilerden kitapta yer alan söz varlıklar hakkında bilgi sahibi olmayanların veya eksik/ yanlış bilgiye sahip olanların, günlük yaşamlarında bu söz varlıklarını kullanmadıkları, ders kitabından çeşitli sebeplerden dolayı kavrayamadıkları sonuçları çıkarılabilir. Çünkü anket çalışması 7. sınıfın II. döneminin sonunda uygulanmıştır. Öğrencilerin sonradan öğrendikleri dile ait atasözü ve deyim söz varlıklarını kavramalarının kalıcı olma oranlarının da düşük olduğu söylenebilir.

Tablo 5 ve Tablo 6'da MEB bünyesindeki okullarda okutulan Türkçe ders kitabında mevcut atasözü ve deyimler gösterilmiştir. Bu tablolar incelendiğinde atasözlerinden yalnızca 19'una, deyimlerden de 41'ine yer verildiği görülmektedir. Atasözleri ve deyimlerin birer dil hazineleri olarak görüldükleri ve dil öğretiminde önemli role sahip oldukları bilinmektedir. Birçok noktada içinden çıktığı toplum için bu denli önem arz eden söz varlıklarına ders kitaplarında çok az yer verildiği düşünülmektedir.

Öğrencilerin; ankette yer almayan, bilgi dağarcıklarında yer alan atasözü ve deyim bilgilerini ölçmek adına sorulan 41. sorular incelendiğinde iki dilli öğrencilerin bildikleri atasözü ve deyim sayısının tek dilli öğrencilere göre çok az olduğu tespit edilmiştir. İki dilli öğrencilerin yazdıkları söz varlığına örnek cümlelerden hareketle bazı öğrencilerin atasözü deyim ayırımını yapamadıkları, kalıplaşmış bu sözleri eksik ya da hatalı yazdıkları

görülmüştür. Bu bulgulardan hareketle iki dilli öğrencilerin ailesinde ve yaşadıkları sosyal çevrelerinde ana dilleri olan Arapçayı kullanmalarına bağlı olarak Türkçe söz varlıklarını günlük yaşamda pek kullanmadıkları söylenebilir. Tek dilli öğrencilerin bu sorulara verdikleri cevaplara bakıldığında ise iki dilli öğrencilerden daha fazla deyim ve atasözü örneği verdikleri görülmektedir. Fakat anket haricinde 100 öğrenci arasında sadece 30 kişinin atasözü örneği, 23 kişinin de deyim örneği yazmaları, tek dilli öğrencilerin de söz varlığı bilgilerinin çok iyi olmadığını gösterir.

Ankette geçen atasözü ve deyimlerin cümlede doğru şekilde kullanılması için boş bırakılan alanlara bazı öğrencilerin atasözü veya deyimlerin açıklamasını veya kendilerinde çağrıştırdıklarını yazdığı, bazılarının ise istenen şekilde doğru olarak cümlede kullandıkları görülmüştür. Anlamını bildikleri halde cümle içinde kullanamayan öğrencilerin öğrenmelerinin tam olmadığı söylenebilir. İki dilli ve tek dilli öğrenciler açısından bakıldığında ise tek dilli öğrencilerin her iki durum için de iki dilli öğrencilere göre daha iyi cevaplar verdikleri ve bu cevap sayılarının iki dillilere göre çok fazla olduğu görülmüştür. Tek dilli öğrencilerin söz varlıklarına daha çok aşina olmaları, onların verilen atasözü ve deyimleri daha kolay bir şekilde cümle içinde doğru olarak kullanmalarını sağladığı düşünülmektedir. Tek dilli öğrencilerin mevcut söz varlıkları çerçevesinde atasözü ve deyimlerin açıklamasını kısmen yapabildikleri, atasözü ve deyimlerin anlamlarını çağrıştıracak cümleler kurabildikleri ulaşılan sonuçlar arasındadır.

Ankette yer alan atasözü ve deyimlerin cümlede yanlış kullanımına verilen örnek cümleler incelendiğinde; iki dilli öğrencilerin (Türkçe-Arapça) verilen söz varlığını, anlamını yansıtmayacak şekilde ve yanlış olarak kullandığı (Örnek: “Denize düşen yılan sarılır.” atasözünü öğrencinin “*Suda bir yılan varsa ısırır.*” şeklinde cümle içinde kullanması.), bazen de alakasız başka cümle örnekleri yazarak cümlede doğru bir şekilde kullanmadığı (“Akan su yosun tutmaz.” atasözünü öğrencinin “*Dostlar hiç ayrılmaz.*”, “*Musluğu takarken kırıldı.*” şeklinde cümle içinde kullanmaları) görülmüştür. İki dilli öğrencilerin verilen atasözü veya deyimleri cümlede anlamlı ve doğru şekilde kullanma oranlarının tek dilli öğrencilere göre daha az olduğu söylenebilir. Atasözlerinde olduğu gibi deyimler konusunda da iki dilli öğrencilerin, verilen deyimleri anlamını yansıttıkları şekilde doğru olarak cümlede kullanmadıkları (Örnek: “Kulağına küpe olmak.” deyimini “*Kulağına küpe takmak.*” şeklinde, “Çam devirmek.” deyimini “*Çam ağacını devirmek.*” şeklinde cümlede kullanmaları), verilen deyimden ayrı olarak, alakasız başka cümle örneği yazdıkları (Örnek: “Dümen kırmak” deyimini “*Direksiyon çevirmek.*”, “*Ağaç*

kırmak.” şeklinde cümlede kullanmaları) tespit edilmiştir. Bu bulgulardan hareketle iki dilli öğrencilerin büyük bir kısmının, Türkçedeki bazı mecaz anlamlı kelime veya cümleleri kavramada güçlük çektikleri sonucu çıkarılabilir.

Anket formda öğrencilerin kendi el yazılarıyla yazdıkları atasözü ve deyim örnekleri ve eğer verilen atasözü veya deyimini biliyorlarsa cümle içinde kullanmalarının istendiği bölümlerde, öğrencilerin yazdıkları cümle örnekleri incelenmiş ve büyük çoğunluğunu iki dilli öğrencilerin oluşturduğu çok sayıda yazım yanlışları tespit edilmiştir. Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7, Şekil 8, Şekil 9, Şekil 10 ve Şekil 11’de bu duruma objektif birer örnek olmaları adına, öğrenci anket cevaplarının bir kısmının fotoğrafı eklenmiştir. Bu cümlelerde iki dilli öğrencilerin kelime yazımında ve cümle kurulumunda, noktalama işaretlerinin kullanımında, büyük harflerin kullanım alanlarında çok sayıda hata yaptıkları tespit edilmiştir. Yazıda karşılaşılan bu hataların, öğrencilerin okumaları ve diğer beceri alanlarıyla doğrusal bir etkileşim halinde olduğu bilgisinden hareketle iki dilli öğrencilerin akademik başarılarının tek dilli öğrencilerden çok düşük olduğu yargısı da ulaşılabilir sonuçlar arasındadır.

5.2. Tartışma

Türkiye’de yaşayan iki dilli bireylerin/ öğrencilerin sayısı göz ardı edilemeyecek kadar fazladır. İki dilli bireylerin de tek dilli akranları gibi Türkçeyi etkin ve yetkin kullanabilmeleri, onların diğer tüm alanlardaki başarı düzeylerini de arttıracığı söylenebilir. Bu nedenle dile has söz varlıklarına hâkim olmak ve bilinçli olarak gerektiği yerde kullanmak, iki dilli bireylere bahsi geçen dil becerilerini kazandırmada diğer yöntemlere göre avantaj sağladığı söylenebilir.

Kayhan (2009), 2007-2008 yılında Hakkari’de bulunan yatılı bölge okulunda 7. sınıfta öğrenim gören 100 öğrenciye anket uygulamış ve öğrencilerin deyim bilgilerinin atasözü bilgilerinden fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca deyim ile atasözlerini karıştırdıkları, aslına uygun kullanımlardan uzaklaşarak atasözü ve deyimlerdeki kelimeleri yanlış yazdıkları görülmüştür. Yapılan bu araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Bu yönleriyle araştırma sonuçları benzerlik taşımaktadır.

Anket formda yer alan atasözü ve deyimlerin bir kısmı 7. Sınıf Türkçe kitabından alınmıştı. Doküman analizi yapılarak elde edilen veriler sonrasında Türkçe ders kitabında yer alan atasözü ve deyim sayılarının az olduğu tespiti yapılmıştır. Aldık (2018), ortaokul

Türkçe ders kitaplarında kullanılan atasözü ve deyimlerin yeterli olmadığını dile getirmiştir. Bu yönleriyle benzerlik taşımaktadır. Ayrıca öğrencilerin atasözü ve deyim ayrımını bilmedikleri/ yapamadıkları sonucu da her iki tez için ulaşılan benzer sonuçlar arasındadır. Nitekim Kayhan (2009) da yaptığı araştırma sonunda, öğrencilerin atasözü ve deyim ayrımını bilmediklerini, deyim kullanımının atasözüne göre fazla olduğunu, atasözlerinde kelime kullanımlarının diğerlerine göre daha doğru olduğunu tespit etmiştir.

Dil becerilerinin tamamının eksiksiz ve doğru olarak kazandırılmasında atasözü ve deyimlerin önemi üzerinde durulmalıdır (Aydın, 2013). Yapılan bu çalışmada da dil öğretiminde atasözü ve deyim önemi belirtilerek dil becerilerinin kazandırılmasında bu söz varlıklarının eşsiz birer materyal oldukları üzerinde durulmuştur.

Shehu'ye (2015), iki dilli öğrencilerin dil becerileri konusunda birçok sıkıntı yaşadığına değinmiştir. Benzer şekilde Bilgiç (2016), Fransa'da yaptığı araştırmasında iki dilli öğrencilerin kelime dağarcıklarının ciddi anlamda dar olduğunu dile getirmiştir. Yapılan bu çalışmada da iki dilli öğrencilerin söz varlığı dağarcıklarının tek dilli öğrencilere göre dar olduğu sonucuna ulaşılmış ve dolayısıyla da benzer yargılarda bulunulmuştur.

Çalışma sonucunda iki dilli öğrencilerin yazma ve dolayısıyla diğer dil becerilerinde zayıf oldukları ve özellikle yazım ve noktalama konusunda büyük hatalar yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Hatay (2017), iki dilli öğrencilerin, yazma becerileri konusunda zorluklar yaşadıklarını tespit eden bir çalışma yapmıştır. Bayat (2017), tek dilli öğrenciler ile iki dilli öğrencilerin okuma becerileri konusuna yoğunlaşmış ve iki dilli öğrencilerin tek dilli öğrencilere göre okuduğunu anlamada güçlük çektikleri sonucuna varmıştır. Konu paralelinde yapılan bir diğer çalışmada da Doğan (2017), iki dilli çocukların yazılı anlatım becerilerini geliştirmek üzere derslerde kolaydan zora yazma yöntem ve tekniklerine uygun etkinlikler yaparak iki dilli öğrencilerin bu hatalarının düzeltilebilir olduğuna vurgu yapmıştır. Yukarıda yer alan çalışmaların sonuç ve önerileri arasında bir benzerlik bulunmaktadır.

Kızıldaş ve Kozikoğlu (2020), iki dilli öğrencilerin ana dilleriyle düşünmeleri, çoğunun okul öncesi eğitimini almamış olması, iki dilli ailelerin çocuklarına karşı ilgisiz olmaları, öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin iyi olmaması ve en önemlisi de iki dilli öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının olmaması ya da çok az olduğunu dile

getirmişlerdir. Benzer yargılar bu tezde de savunulmuştur. Bu yönüyle yapılan çalışma sonuçları örtüşmektedir.

5.3. Öneriler

Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçlar neticesinde birtakım önerilerde bulunulmuştur. Bunlar şu şekildedir;

- Dil öğretiminde atasözü ve deyimleri kullanmak, öğrencinin dili ve dile ait kuralları daha iyi idrak etmesinde ve uygulamasında yardımcı olacağından atasözü ve deyimlerin eğitim- öğretimde kullanımını arttırılabilir. Böylelikle iki dilli öğrencilerin de dili tam, doğru ve kalıcı öğrenmeleri mümkün olabilir.
- Araştırma sonucu Türkçe ders kitaplarındaki atasözü ve deyim sayılarının az olmasından hareketle kitaplarda yer alan kalıplaşmış bu söz varlıklarının gerek ders kitabında yer alan etkinliklerde gerekse ders kitaplarındaki metinlerde kullanım sayıları arttırılabilir. Ders kitaplarındaki söz varlıkları sayısının artması ile hem iki dilli hem de tek dilli öğrencilerin kelime hazinelerindeki artış ile konuşma-okuma-yazma gibi dil beceri alanlarında olumlu yönde bir artışın olacağı düşünülmektedir. Bu olumlu artış, akademik başarının da artmasına katkı sağlayabilir.
- Türkçe ders kitabı incelendiğinde, atasözü ve deyimlerin daha çok metne ait etkinlik sorularında yer aldığı tespit edilmiştir. Bu etkinliklerin çoğunluğu da atasözü ve deyimler ile anlamlarının eşleştirilmesi şeklindedir. Bu tarz etkinliklerin sayıları arttırılabilir veya daha farklı etkinlikler ile atasözü ve deyim öğretimine ağırlık verilebilir.
- Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin öğrenciler için uygun olanlarının, birçok örnek metin arasından seçilerek kitaba konulduğu bilinir. Fakat bu metinler bazen güncellikten uzak veya öğrenci düzeylerine göre uzun ve karmaşık olabilmektedir. İşte bu metinler gözden geçirilip içerisinde atasözü ve deyimlerin de sık olarak yer aldığı başka metinler ders kitaplarına eklenebilir. Hatta her kademeye (5, 6, 7 ve 8. sınıflar) uygun olarak Türkçe ders kitaplarına atasözünün veya deyim hikâyesi ya da nasıl oluştuğuna yönelik metinler yazılabilir veyahut bu tarzda yazılmış eldeki metinler incelenerek uygun olanları ders kitaplarına eklenebilir.

- Türkçe öğretim programına atasözü ve deyimlerle ilgili yeni kazanımlar eklenebilir.
- Öğretmenler, iki dilli öğrencilere Türkçenin söz varlıklarıyla beraber tüm yönleriyle doğru bir şekilde öğretimini yaparken öğrencilerin ana dillerini de göz önünde bulundurup buna uygun bir öğretim yöntemini seçebilirler veya kendi oluşturdukları bir yöntemi kullanabilirler. Çünkü ana dilin görmezden gelinip ihmal edildiği bir öğretim sağlıklı olmaz, yapılan eğitim-öğretimin etkililiği ve kalıcılığı sorgulanır.
- Okullarda atasözü ve deyim öğretimine gereken önem daha iyi bir şekilde verilebilir. Okullarda seçmeli ders olarak yer alan okuma eğitimi ya da yazma eğitimi dersinden herhangi biri zorunlu ders olarak okutulabilir. Bu derslerde bol bol yapılan etkinlikler (kompozisyon yazma, atasözü ve deyimleri cümle içinde kullanma etkinlikleri, içerisinde kalıplaşmış söz varlıklarının yoğun olarak kullanıldığı metinlerin okunması, vs.) sayesinde atasözü ve deyim öğrenmeleri artıp kalıcı hale gelebilir veya eksik ya da yanlış öğrenmeler düzeltilir. Bu önerinin en azından iki dilli öğrencilerin bulunduğu okullarda uygulanması ile çok güzel sonuçlar elde edileceği düşünülmektedir.
- Öğretmenler, eğitim ortamlarında hazırladıkları materyaller ile ya da teknolojik imkânlardan yararlanarak atasözü ve deyim öğretimini eğlenceli ve kalıcı hale getirebilirler. Bunu drama veya oyun şeklinde birçok farklı yöntemi kullanarak uygulayabilirler. Böylelikle öğrenciler kendileri öğrenmeye istekli hale gelip daha farklı ve çok sayıda atasözü ve deyim öğrenme belki de araştırma girişiminde bulunacaklardır. Bu da iki dilli öğrencilerin konuşma ve yazmada karşılaştıkları sorunları, çekingen tavırları azaltmada katkı sağlar.
- Özellikle iki dilli öğrencilerin yazılarında çok büyük sıkıntıların olduğu tespit edilen bulgular arasındaydı. Yazı çalışmalarına daha çok yer verilerek, üzerinde durulursa bu sıkıntı aşılabılır. Yazılarında görülen bu sorunun diğer beceri alanlarını da etkilediği düşünüldüğünden Türkçe derslerinde bol bol yazma ve okuma etkinlikleri yapılabilir. Hatta tüm sınıflarda aynı ders saatinde okuma çalışmaları yapılabilir.

- Çocukların atasözü ve deyim kavramlarının bilincinde olması, aktif olarak doğru şekilde kullanması, onların yazılı ve sözlü anlatımlarının gelişmesine önemli katkıları olacağından atasözü ve deyimlerin kullanım sıklığının eğitim süreçlerinde artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1978). *Halkbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Adsoy, Ş. (2014). Çelişmezlik ilkesi bağlamında anadilde eğitim. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7, Sayı XIX, ss. 685-697.
- Akkaya, N ve İşci, C. (2016). Akademik çevrenin ikidillilik kavramı hakkındaki görüşleri, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, S.2*, ss. 328 – 343.
- Aksan, D. (1987) *Türkçenin gücü*. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Aksan, D. (1982). *Her yönüyle dil – 3*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2002). *Anadilimizin söz denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, E. (2010). Almanya’da yaşayan üçüncü kuşak Türk öğrencilerin kimlik algılamaları ve buna bağlı olarak karşılaştıkları ayrımcılık sorunları. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 12*, 7-38.
- Aksoy, Ö. A. (1952). *Atasözleri ve deyimler hakkında II*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü- 1*. Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri, deyimler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten-1962*, Ankara: TDK Yayınları.
- Aldık, N. N. (2018). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan atasözü ve deyimlerin öğrencilerin dil kullanımına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Altunışık, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı* (6. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Artun, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ateş, A. (2019). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Söz Varlığı. (ed. Erdem, Doğan ve Altunkaya). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi* (1.baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Aydın, S. (2013). Kültürel bir miras olarak atasözlerinin kullanımı üzerine Türkçe öğretmenlerinin görüşleri. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Folklor/Edebiyat*, cilt:19, sayı:75.
- Aytemiz, A. (2000). *Almanya’da Türkçe Avrupa’da Yaşayan Türk Çocuklarının Anadil Sorunları Toplantısı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Bağcı, H. (2010). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin atasözleri ve deyimleri algılama düzeyi. *TÜBAR-XXVI, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur*.
- Baker, C. (2007). *A parents’ and teachers’ guide to bilingualism* (3th Edition). Clevedon: Multilingual Matters.
- Balcı, A. (1997). *Sosyal bilimlerde araştırma, yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Bilgisayar Yayıncılık.
- Baş, B. (2010). Sözvarlığının oluşumu ve gelişiminde çocuk edebiyatının rolü. *Türklük Bilimi Araştırmaları (TÜBAR)-XXVII-Bahar*, ss.137-159.
- Bayat, S. (2017). Reading comprehension skills of bilingual students in Turkey. *European Journal of Education Studies*, 3(6), 72-93.
- Bican, G. (2014). I. Uluslararası Avrupa’da İki Dilli Türklerin Ana Dili Eğitimi Çalıştayı. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 6(1), 317-320.
- Bican, G. (2017). İki dilliliğin tanımlanması: Kuramsal tartışmalar ve güncel yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 353-366.
- Bilgiç, M.(2016). *Batı Avrupa’da iki dilli Türk çocuklarının yazılı Türkçe kelime sıklıkları: Fransa örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Bloomfield, L. (1933). *Language*. New York: H. Holt and Company.
- Bölükbaş Kaya, F., Hançer, F. B., Golynecka, A. (2019). İki Dillilik: Tanımı ve Türleri Üzerine Kuramsal Tartışmalar. *International Journal of Languages’ Education and Teaching*, Volume 7, Issue 2, p. 98-113.
- Canatan, K. (2013). Avrupa Toplumlarının Göç Algıları ve Tutumları: Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (27), 317-332

- Cengiz, A. K. (2006). *Dil- Kültür İlişkisi Açısından Hatay'da İki Dillilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Çelik, M. (2007). *Linguistics for Students of English Book II*. Ankara: EDM Yayınevi.
- Çotuksöken, Y. (1998). *Deyimlerimiz*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Demir, T. (2004). *Türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kurmay Yayınları.
- Demircan, Ö. (1990). *Yabancı dil öğretim yöntemleri*. İstanbul: Ekin Eğitim-Yayıncılık ve Dağıtım.
- Demirci, K. (2021). *Toplumsal dilbilim, diyalektoloji ve ağızbilim sözlüğü*. (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Doğan, H. (2017). *İki dilli öğrencilerin Türkçe yazılı anlatım becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir araştırma (Şanlıurfa örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Emir, S. (1983). *Atasözleri ve vecizlerin açıklamaları*. İstanbul: Emir Yayınları.
- Er, S. (2017). Türkçe ağızımda annemin ak sütü gibidir. *Somuncu Baba İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 204 Çocuk eki (24), 4.
- Erkal, H. ; Erkal, M. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu ders kitabı Türkçe 7.sınıf*. Ankara: Özgün Yayınları.
- Esin, B. (2007). *Eğitiminde bir araç olarak atasözü*. 38. (ICANAS) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'nde bildiri olarak sunuldu. Bildiriler: dil bilimi, dil bilgisi ve dil eğitimi, II. cilt / yay. haz. Zeki Dilek...[ve başk.]. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
- Göçer, D. A. (2012). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin deyimleri kullanma yeterlikleri üzerine bir inceleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* , (13) , 96-109.
- Gönen, S. (2008). Deyimlere şekil açısından bir yaklaşım örneği. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Dergisi*, Sayı 20, 207-217.
- Gözler, F. (1994). *Türkçe deyimler Türkçe ve edebiyat terimler sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

- Gözüküçük, M. (2015). *Ana dili Türkçe olmayan ilkököl öğrencilerine ilk okuma yazma öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Günay, V. D. (2015). İki ya da çok dillilik ve Avrupa toplumu. *Turkophone*, 2(1) , 68-72.
- Gündüzalp, S. (2003). *Deyimler ve öyküleri*. (Birinci Kitap). İstanbul: Zafer Yayınları.
- Güneş, S. (2010). Yabancı dil öğretiminde deyim öğretimi: yöntemler, teknikler ve uygulamalar. *Dilbilim* , (22) , 1-15.
- Hamidov, H. (2002). Türkçede insan ilişkileriyle ilgili deyimler. *Türk Dili Dergisi*, 610, 58- 60.
- Hoffmann, C. (1991). *An Introduction to Bilingualism*, Pearson Education Limited: Essex. London.
- İnan, İ. (2016). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki deyim, atasözü ve özdeyişlerin analizi ve Türkçe eğitime katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaban, A. ve Bulut, A. (2020). Atasözü ve deyimlerin çoklu ortam materyalleriyle somutlaştırılmasının okul öncesi eğitime etkisi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi (OPUS)*, Cilt 16, S. 30, ss.2687.
- Kan, M. O. ve Hatay, F. (2017). İki dilli ilkököl öğrencilerinin dikte ve yazma becerisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(2), 217-225.
- Kan, M. O. ve Yeşiloğlu, F. (2017). İlk Okuma Yazma Öğretiminde İzlenen Aşamalarda İki Dilli Çocukların Yaşadıkları Sorunlar ve Bu Sorunlara Dair Çözüm Önerileri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*. 5 (3) , 519-533 .
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Kaya, M. ve Kardaş, M. N. (2020). İki dilli öğrencilerin Türkçe konuşma kaygıları üzerinde rol oynama etkinliklerinin etkisi. *Çukurova Araştırmaları*, 6(1), 126-140.
- Kayhan, G. Ç. (2009). *Hakkâri /Yüksekova 75.Yıl Yatılı İlköğretim Bölge Okulu ilköğretim 7. sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin deyim, atasözü ve bilmece dağarcıklarının belirlenmesi ve bunların öğretilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Kesmez, A. (2015). İki dillilik, Zazaca-Türkçe iki dilli akademisyenlerde dil kullanımı ve tercihler. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 1(1), 157-165.
- Kızıldaş, Y. ve Kozikoğlu, İ. (2020). İki dilli öğrencilerin okuduğunu anlamada yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri: Bir durum çalışması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(4), 1568-1584.
- Koç, N. (1992). *Açıklamalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Korkmaz, Z. (2010). *Grammer terimler sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lambert, Wallace E. (1977). Effects of Bilingualism on the Individual: Cognitive and Socio-cultural Consequences. In P. A. Hornby (Ed.), *Bilingualism: Psychological, Social and Educational Implications* (pp. 15-28). New York: Academic Press.
- Mackey, W. (1970). *The Description of Bilingualism. Readings in The Sociology of Language*. The Hague: Mouton.
- Mete, F. (2014). "Kültürel ortaklığın göstergesi deyimlerin öğretimi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2), 113-128.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). Türkçe dersi (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2020). İlkokul Türkçe dersi (3. sınıf) öğretim programı (Kritik konu ve kazanımlar). Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2020). İlkokul Türkçe dersi (4. sınıf) öğretim programı (Kritik konu ve kazanımlar). Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Mohanty, Ajit K. (1994). *Bilingualism in a Multilingual Society: Psycho-social and Pedagogical Implications*, Mysore: Central Institute of Indian Languages.
- Muallimoğlu, N. (2005). *Bütün yönleri ile hitabet: Konuşma sanatı*. İstanbul: Avcıol.
- Mutlu, K. (2016). Yabancılara Türkçe öğretiminde benzer atasözü ve deyimlerin önemi ve Polonyalılara Türkçe öğretiminde bunların kullanımı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten Dergisi*. Cilt64, Sayı2.
- Oruç, Ş. (2016). Ana dili, ikinci dil, iki dillilik, yabancı dil. *Uluslararası Akademik ve Sosyal Bilim Çalışmaları Dergisi*, S. 45, ss. 279-290.
- Par, A. H. (1993). *Türkçe deyimler sözlüğü*. İstanbul: Serhat Dağıtım Yayınları.

- Sağlam, M. Y. (2001). “Atasözleri ve deyimlerde imgelem”. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.18, ss.45-51.
- Salan, Z. P. (1999). *Açıklamalı / örnekli deyimler sözlüğü*. İstanbul: Salan Yayınları.
- Sarı, M. (2002). İki dilli çocukların çözümleme yöntemiyle okuma yazma öğrenirken karşılaştıkları güçlükler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(9).
- Shehu, I. (2015). Reading comprehension problems encountered by foreign language students, case study: Albania, Croatia . *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 4(1), 91-96.
- Sinan, A. T. (2008). Deyim kavramı üzerine notlar-1. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, S.2, ss.91-98.
- Soydan, S. (2021). *Tarama sözlüğü sözvarlığı incelemesi*. (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi Yayıncılık.
- Şihanlıoğlu, Ö. (2021). *Türkiye'deki Suriyeli geç iki dilli bireylerin yazılı anlatımları üzerine bir hata analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Tağa, T. (2018). *Yazma etkinlikleriyle bütünleştirilmiş kelime öğretiminin kelime öğrenme, hatırlama ve farkındalığına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Temel, Z. F. ve Bekir, H. (2005). Erken çocukluk döneminde ikinci dil kazanımı. *Türk Dili*, 640, 294-298.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dilbilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> , Eriş. Trh. 03.10.2022.
- Uyar, G. (2012). İkidillilik (Bilingualism). *Dilim Ankara Üniversitesi Dilbilim Topluluğu Dergisi*, 9, 21-25.
- Valdes, G., & Figueora, R.A. (1994). Bilingual and testing: A special case of bias. Norwood, NJ: Ablex Publishing Corp.
- Varişoğlu, B., Şeref, İ., Gedik, M.ve Yılmaz, İ. (2014). Deyim ve atasözlerinin öğretilmesinde görsel bir araç olarak karikatürlerin başarıya etkisi. *Karadeniz Araştırmaları*, 41, 226-242.

- Yalçın Yılmaz, M. (2014).İki dillilik olgusu ve Almanya'daki Türklerin iki dilli eğitim sorunu. *Turkish Studies*, 9/3,ss. 1641-1651.
- Yazıcı, Z., İter B.G. (2008). Okul öncesi dönemdeki iki dilli/ çok dilli çocukların dil kazanım süreci. *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.3, ss. 47-61.
- Yeşil, Y. (2014). Bir gelenek, bir deyim: Mürekkep yalamak. *Türkbilig*, 127-132.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. Y. (2014). İki dillilik olgusu ve Almanya'daki Türklerin iki dilli eğitim sorunu. *Turkish Studies*, 9(3), 1641-1651.

EKLER

EK- 1. Anket Formu Örneği

NOT: Değerli öğrenci, bu anket; iki dilliliğin atasözü ve deyim söz varlığına etkisinin düzeyini belirlemek için yapılan bilimsel bir araştırmanın yürütülmesi amacıyla hazırlanmıştır. Ankette yer alan sorulara verdiğiniz yanıtlar, kesinlikle size not vermek ya da sizi eleştirmek amacıyla kullanılmayacaktır. Aşağıda verilen soruları dikkatlice okuyup içtenlikle cevap veriniz. Araştırmaya katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederiz.

(İletişim:

OKULU:

SINIFI:

- A) Aşağıdaki ankette yer alan atasözlerinin anlamını biliyor musunuz? Uygun kutucuğu işaretleyiniz. Cevabınız “EVET” ise verilen atasözünü, karşısında boş bırakılan alanda bir cümle içinde kullanınız.

	SORULAR	EVET	KISMEN	HAYIR	
1	Abdalın karnı doyunca gözü pabucundadır (yolda olur).				
2	Acele işe şeytan karışır.				
3	Ağaç yaşken eğilir.				
4	Ak akçe kara gün içindir.				
5	Akan su, yosun tutmaz.				
6	Ateş düştüğü yeri yakar.				
7	Akıl akıldan üstündür.				
8	Ayağını yorganına göre uzat.				
9	Bakarsan bağ, bakmazsan dağ olur.				
10	Balık baştan kokar.				

11	Bir elin nesi var iki elin sesi var.				
12	Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.				
13	Bugünün işini yarına bırakma.				
14	Büyük lokma ye büyük söz söyleme.				
15	Can çıkmayınca huy çıkmaz.				
16	Damlaya damlaya göl olur.				
17	Davulun sesi uzaktan hoş gelir.				
18	Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.				
19	Denize düşen yılanı sarılır.				
20	Dost kara günde belli olur.				
21	Eğri oturup doğru konuşalım.				
22	El elden üstündür.				
23	Emek olmadan yemek olmaz.				
24	Görünen köy kılavuz istemez.				
25	Hamala semeri yük değildir (olmaz).				
26	Her koyun kendi bacağından asılır.				
27	İşleyen demir ışıldar.				
28	İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.				
29	Keskin sirke küpüne zarar verir.				
30	Kimse yoğurdum ekşi demez.				
31	Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.				
32	Lafla peynir gemisi yürümez.				
33	Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.				

34	Rüzgar eken fırtına biçer.				
35	Sabreden derviş, muradına ermiş.				
36	Sakla samanı, gelir zamanı.				
37	Söz uçar, yazı kalır.				
38	Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.				
39	Üzüm üzüme baka baka kararır.				
40	Yalnız taş, duvar olmaz.				
41	Yukarıda yer alan atasözlerinden farklı olarak, bildiğiniz atasözleri varsa yandaki boş alana yazınız. (en fazla 5 tane)				1. 2. 3. 4. 5.

B) Aşağıdaki ankette yer alan deyimlerin anlamını biliyor musunuz? Uygun kutucuğu işaretleyiniz. Cevabınız “EVET” ise verilen deyim, karşısında boş bırakılan alanda bir cümle içinde kullanınız.

	SORULAR	EVET	KISMEN	HAYIR	
1	Açık kapı bırakmak.				
2	Ağırdan almak.				
3	Ağız birliği etmek.				
4	Ağız süt kokmak.				
5	Ağzında bakla ıslanmamak.				
6	Aklından geçirmek.				
7	Sırtı yere gelmemek.				

8	Basireti bağlanmak.				
9	Boğazı tıkanmak.				
10	Burnunda tütme.				
11	Can kulağı ile dinlemek.				
12	Çam devirmek.				
13	Dilinde tüy bitmek.				
14	Dört gözle beklemek.				
15	Düğün bayram olmak.				
16	Dümen kırmak.				
17	Düşünüp taşınmak.				
18	Elinden geleni yapmak.				
19	Emek harcamak.				
20	Etekleri zil çalmak.				
21	Gönül okşamak.				
22	Göz hapsine almak.				
23	Gözden geçirmek.				
24	Gözüne girmek.				
25	Gücü yetmek.				
26	Hapı yutmak.				
27	Har vurup harman savurmak.				
28	Hafife almak.				
29	İçi daralmak.				
30	İpe un sermek.				
31	Kabuğuna çekilmek.				
32	Kulağına küpe olmak.				

33	Leb demeden leblebiyi anlamak.				
34	Nutku tutulmak.				
35	Ok yaydan çıkmak.				
36	Seyirci kalmak.				
37	Ucuz atlatmak.				
38	Yıldızı sönmek.				
39	Yük olmak.				
40	Zehir zemberek.				
41	Yukarıda yer alan deyimlerden farklı olarak, bildiğiniz deyimler varsa yandaki boş alana yazınız. (en fazla 5 tane)				1. 2. 3. 4. 5.

EK- 2. Öğrenci Anket Formu Örneği- 1 (Tek Dilli Öğrenci)

SORULAR	EVET	KISMEN	HAYIR	
Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.	✓			komşu kahvenin kırk yıl hatırı vardır.
Bugünün işini yarına bırakma.	✓			bugün işini yarına bırakma.
Büyük lokma ye büyük söz söyleme.	✓			büyük lokma ye büyük söz söyleme.
Can çıkmayınca huy çıkmaz.	✓			can çıkmayınca huy çıkmaz.
Damlaya damlaya göl olur.	✓			damlaya damlaya göl olur.
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.		✓		
Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.			✓	
Denize düşen yılana sarılır.		✓		
Dost kara günde belli olur.	✓			dost kara günde belli olur.
Eğri oturup doğru konuşalım.	✓			eğri oturup doğru konuşalım.
El elden üstündür.	✓			el elden üstündür.
Emek olmadan yemek olmaz.	✓			emek olmadan yemek olmaz.
Görünen köy kılavuz istemez.		✓		
Hamala semeri yük değildir (olmaz).	✓			hamala semeri yük değildir (olmaz).
Her koyun kendi bacağından asılır.			✓	
İşleyen demir ıstıdır.	✓			işleyen demir ıstıdır.
İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.	✓			iyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.
Keskin sirke küpüne zarar verir.		✓		
Kimse yağurdum ekşi demez.	✓			kimse yağurdum ekşi demez.
Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.	✓			kusursuz dost arayan dostsuz kalır.
Lafla peynir gemisi yürümez.	✓			lafla peynir gemisi yürümez.
Perşembenin gelşi çarşambadan bellidir.	✓			perşembenin gelşi çarşambadan bellidir.
Rüzgar eken fırtına biçer.	✓		✓	rüzgar eken fırtına biçer.

EK- 3. Öğrenci Anket Formu Örneği- 2 (İki Dilli Öğrenci)

SORULAR	EVET	KISMEN	HAYIR	
Bugünün işini yarına bırakma.	✓			İşini bırakıp yarına bırakma
Büyük lokma ye büyük söz söyleme.		✓		Büyük lokma ye büyük söz söyleme
Can çıkmayınca huy çıkmaz.		✓		Can çıkmayınca huy çıkmaz
Damlaya damlaya göl olur.	✓			damla damla toplanır göl olur
Davulun sesi uzaktan hoş gelir.		✓		Davulun sesi uzaktan hoş gelir
Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan.		✓		Değirmen iki taştan, muhabbet iki baştan
Denize düşen yılana sarılır.		✓		Denize düşen yılana sarılır
Dost kara günde belli olur.	✓			Dost kara günde belli olur
Eğri oturup doğru konuşalım.		✓		Eğri oturup doğru konuşalım
El elden üstündür.	✓	✓		El elden üstündür
Emek olmadan yemek olmaz.	✓			Emek olmadan yemek olmaz
Görünen köy kılavuz istemez.		✓		Görünen köy kılavuz istemez
Hamala semeri yük değildir (olmaz).		✓		Hamala semeri yük değildir (olmaz)
Her koyun kendi bacağından asılır.		✓		Her koyun kendi bacağından asılır
İşleyen demir ıslıdır.		✓		İşleyen demir ıslıdır
İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir.	✓	✓		İyilik yap, denize at; balık bilmezse Halik bilir
Keskin sirke küpüne zarar verir.		✓		Keskin sirke küpüne zarar verir
Kimse yoğurdum ekşi demez.		✓		Kimse yoğurdum ekşi demez
Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.		✓		Kusursuz dost arayan dostsuz kalır
Lafla iş yürümez.	✓	✓		Lafla iş yürümez
Perşembenin gelisi çarşambadan bellidir.		✓		Perşembenin gelisi çarşambadan bellidir
Rüzgar eken fırtına biçer.	✓			Rüzgar eken fırtına biçer
Sabreden derviş, muradına ermiş.	✓			Sabreden derviş, muradına ermiş

EK- 4. Veli Onam Formu

EK- 5. Araştırma İzni Başvuru Taahhütnamesi

EK- 6. Bilimsel Araştırma ve Etik Kurulu İzin Belgesi

Evrak Tarih ve Sayısı: 15/06/2022-E.189642		
T.C. İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE ETİK KURULU Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma Etik Kurulu		
Oturum Tarihi : 09/06/2022	Oturum Sayısı : 12	Karar Sayısı : 2022/12-23
Etik Açından Uygun		
Çalışma Adı	İKİ DİLLİ ÖĞRENCİLERİN ATASÖZÜ VE DEYİM SÖZ VARLIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI (Şanlıurfa İli Örneği)	
Araştırmacılar	Yüksek lisans Öğrencisi Şeyma AYDEMİR (Yürütücü) Prof.Dr. İlhan Erdem (Danışman)	
Başkan Kurul Üyesi Prof.Dr. Hüseyin Suphi ERDEM Başkan Yardımcısı Kurul Üyesi Prof.Dr. Mustafa ARSLAN Kurul Üyesi Prof.Dr. Mehmet GÜNGÖR Kurul Üyesi Prof.Dr. Süleyman ÇALDAK Kurul Üyesi Prof.Dr. Nesrin SİS Kurul Üyesi Prof.Dr. Mehmet ÜSTÜNER Kurul Üyesi Prof.Dr. Lütfiye ÖZDEMİR Sekreter Hatice CİHAN		
E-İmzalıdır. Etik Kurul Başkanı Hüseyin Suphi ERDEM		
Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak doğrulaması https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=3837&eD=BSC6AB613T&eS=189642 adresinden yapılabilir.		

EK- 7. Araştırma İzni ve Değerlendirme Komisyonu Toplantı Tutanağı

EK- 8. Anket Uygulama İzni